

2024/6 • XXXI. évf. 6. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

A TARTALOMBÓL:

4. Debreceni Kicsi Ferkó emlékezete
Henics Tamás
6. Tükrös zenekar: Archív
Árendás Péter
8. A magyar kultúra törökségi kapcsolatai
Sipos János – Csáki Éva
9. Maczkó Mária lélekműve
Lőrincz Sándor
11. „Szondiról előbb hallottam...”
Beszélgetés Róka Szabolccsal
Török Máté
15. Gondolatok a Szólótáncfesztivál selejtezői kapcsán
Busai Norbert
18. MAGTÁR
Bágyi Bencze Jakab versei
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
21. Székely hagyományok – 3.
Simó Ilona
23. FOTÓGALÉRIA – Betlehemezés
Archív képek a Néprajzi Múzeumból
30. Hogyan lesz a táncosból „öregtáncos”? – Interjú Kakuk Pállal
Grozdits Károly
34. ECCE HOMO – A Háromszék Táncszínház előadása
Sztanó Hédi
38. TALLÓZÓ – A kis Jézus ajándéka
Írta: Kincs István
P. VAS JÁNOS ROVATA
40. Almási István népzene kutató
Domokos Mária
42. Herman Ottó-kiállítás a Néprajzi Múzeumban
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
„Bornemzet a magyar...”
Báti Anikó
JUHÁSZ KATALIN ROVATA
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Hol volt, hol nem volt

– moldvai csángó népmesék –
Kóka Rozália „Aranytojás” című könyvéből (Fekete Sas Kiadó)

HOGYAN LETT A TEKNŐSBÉKA?

Egyszer egy gazdag asszony kenyeret sütött. Éppen bévetette a tésztát a kemencébe, amikor kopogtatott Krisztus urunk Szent Péterrel a kapuján. Istenkedni kezdtek, hogy adjon nekik bár egy falás kenyeret. Azt mondta a gazdag asszony:

– Ó, jóemberek! Kenyeret nem adhatok, mert a házban egy morzsa kenyér sincsen! Most vetettem be a tésztát a kemencébe. Jöjjenek vissza este, s akkor adok egy-egy jó darabot.

Gondolta az asszony, hogy valahogy elküldi őket, s aztán elbújik előlük, de kenyeret semmiképpen nem ad.

Jézus és Szent Péter továbbmentek. Bekérezkedtek egy szegény asszonyhoz éjszákára. Egy rakás kicsi gyermeke volt az asszonynak, sírtak, olyan éhesek voltak. Ott is mondják Jézusék, hogy, éhesek, s adjon nekik egy kicsi kenyeret. Azt mondta a szegény asszony:

– Jóemberek! Szállást adok, de megbotcsászatok, kenyerem sincsen. Egy pogácsácskára való lisztet tudtam összerázni a tarisznyámból, s azt tettem be sülni, hogy megetthessem a kicsikéimet.

Azt mondta Szent Péter Jézusnak:

– Uram, menjünk vissza a másik asszonyhoz, s az ad kenyeret!

Jézus tudta, hogy mi lesz, de azért azt mondta Szent Péternek:

– Jól van, Péter, menjünk!

Na, visszamentek, zörgettek a kapun, rikoltoztak sokáig. Odabenn az asszony gyorsan elbújt a dagasztótékno alá, még a sütőlapátot is maga alá húzta, hogy ne kelljen a kenyereből adnia az idegeneknek. Meghagyta a leányának, hogy küldje el azt a két embert, aki a kaput veri. Előjött a leányka, s kiszólt a kapu tetején:

– Édesanyámék nincsenek idehaza, menjenek békével!

Akkor az Úrjézus azt mondta:

– Mondd meg anyádnak, hogy ami a hátán van, az nőjön a hátához, s ami a hasa alatt van, az nőjön a hasához!

Abban a minutában a teknő az asszony hátához nőtt, s a sütőlapát a hasához. Az asszony abban a helyben teknősbékává változott.

Így lett a teknősbéka.

Krisztus urunk Szent Péterrel visszament a szegény asszonyhoz. Mondta Krisztus urunk a fehérnépnek:

– Na, asszony eddig már megsült a pogácsád, vedd ki a kemencéből!

Az asszony kinyitotta a kemencét, s hát abban egy akkora kenyér volt, hogy alig fért ki a kemence száján. Ebből aztán megetette a gyermekeit is, s adott a két útonjárónak is. Örömeiben egyebet nem is tudott mondani, csak azt, hogy:

– Áldott legyen az Úr neve, s áldott legyen az Úr neve!

Címlap: Róka Szabolcs – fotó: Török Máté

Belső borító: Sinkó Veronika grafikája a „Hogyan lett a teknősbéka?” című meséhez

Nem sokkal ezelőtt írtál megemlékezést Novák Ferenc „Tatáról” (*folkMAGazin* 2024/4 XXXI. évf. 4. szám), régi naplójegyzeteid alapján visszaidévezve közös dolgaikat. Mert voltak metikulózus naplójegyzeteid, spirálfüzeteid, amikbe nem csupán fontos dolgaiddat, gondolataidat rendezted, de napi teendőidet is. Ezt mindig láttam Nálad mikor meglátogatlak éppen aktuális „office“-aidban, csodáltam, de kissé kényszeredettnek is tartottam akkor, huszon-egynéhány évvel ezelőtt. Most már nem tartom annak. Elkezdtem a nyomdokban ténykedni én is, és nem tudnék előhozakodni értelmezhető emlékfoslányokkal, ha nem jelölöd ki nekem ezt a struktúra-léptéket.

Nagy alkotásaidra fűzöm fel most ezt a búcsúzásomat. Legalábbis azoknak a zenei alkotásaidnak a láncolatára, amik meghatározók lettek a saját életemben és a Veled való kapcsolatomban is. Rövid leszek, ahogy mindig erre kényszerültünk. De nem rohanok előre. Pontosan negyedszázad jutott a kettőnk párbeszédére és barátságára. Ami azért szép idő. Életem fontos időszak ez, mert soha nem szakadt meg, folyamatos volt és nagy hatással (talán a legnagyobb hatással) volt az alkotói tevékenységemre, amit azért szerényen kezelek, de mégis...

*

A KEZDETEK

1999-et írunk. Ekkor települtünk Amerikából Bécsbe és kezembe akadt a *Nagyvárosi bujdosók* című lemezed. Azonnal billentyűt ragadtam (hol voltak akkor már a pennák...) és arra kértelek, vedd fel velem a kapcsolatot, mert fontos mondandóim volnának. Ismertem persze a Vízöntőt, a Kolindát, de akkor még nagyon siheder voltam, kiváltképp abban a később számomra meghatározóvá vált közegben, ami aztán végképp összeboronált bennünket.

Sárfolyó...

Debreceni Kicsi Ferkó emlékezete

*„Elmegyek én valamerre
Talán a világ végére
Elindulok hosszú útra
Hosszú útra szolgálatra*

*Úgy elmegyek meglássátok
Hogy híretem se halljátok
Mindig én jussak eszedbe
Mikor kenyér lesz kezvedbe...”*

***

*„Sárfolyó,
Sárfolyóban zöld sötétben
Üszkös fákon táncoló
Férfiak – mind lázadó
Gyolcs ingüket lobogtatja a szél
Lobogtatja gyolcs ingüket a szél*

*Tűzfolyó,
Tűzfolyóban kék lángok közt
Acél szabja – olvadó
Csontig ég a bujdosó
Göndör haját nem fújja már a szél
Nem fújja már göndör haját a szél...”*

vagyok havazva, de nem csüggedünk! A mi sorsunk a visszafogott hallgatás, a hallgatag lázadás.”. Ekkortájt alakult ki az a szép szokásunk, hogy adventkor mindig összefutottunk a Vörösmarty téren, rendszerint a Fonó stand környékén és megajándékoztuk egymást karácsonyra. Ez általában a kultikus Muzsikás-karácsonyok előestéjén volt. Soha nem feledem a kis csomagolási technikáidat, mind

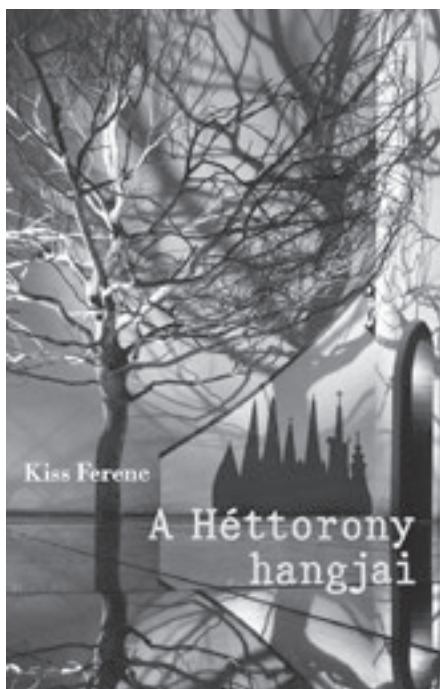
Szinte azonnal válaszoltál, nem hittem volna. Jó volna most ide idézni ezt a levélváltást, s a későbbieket, de ezt most nem tudom megtenni (minden megvan), mert nagy a fájdalom és az elkeseredettség. Fontosnak tartottuk a levelezéseinket. Egyszer mondtad, hogy elszállt a „vincsid” s vele együtt a levelezésünk. Mondtam, majd előkeresem, amit tudok, de leszálltunk erről, mert egyre rendszeresebb lett a találkozásunk, de leginkább a beszélgetéseink, főleg telefonon, mert szinte havonta beszélünk a közös munkáink kapcsán, aztán egyre gyorsabban, mélyebben. A hangod itt van velem, minden hangod, az operációd utáni, az újra tanult beszéded hangja is (talán ez leginkább most már), nem tudom elmondani.

*

NAGYVÁROSI BUJDOSÓK

Hát itt kezdődött. Itt lettél ismerős, barát, mély lelkű útítárs, akiben annyi rokonságot fedeztem fel. Megértettem sok mindent az értelmiségi létről, a meg nem értettségéről, az örök küzdelemről, a kitartás és visszafogottság fontosságáról, a kivárásról, az alkotás mindenek feletti készletéről. Mert ezek mind olyan dolgok, amik csakis bennünk vannak, elemi erők és megtartóak. Sőt, mindenek felettiak. Nem elkobozhatóak, nem megmáshatóak, eredendően kényszerűek és ezért nem elvehetőek. Örök dolgok.

Sokat beszélgettünk, leveleztünk szakmában. Mindig mondtad, „Komám, el vagyok havazva, de nem csüggedünk! A mi sorsunk a visszafogott hallgatás, a hallgatag lázadás.”. Ekkortájt alakult ki az a szép szokásunk, hogy adventkor mindig összefutottunk a Vörösmarty téren, rendszerint a Fonó stand környékén és megajándékoztuk egymást karácsonyra. Ez általában a kultikus Muzsikás-karácsonyok előestéjén volt. Soha nem feledem a kis csomagolási technikáidat, mind

olyan volt, mint az irodád, elvágólag, szépen hajtogatott, mívesen díszített. Csodáltam ezt mindig. Soha nem vétetted el. (Nota bene, a megjelenésed, a hajad „befésülése“, a „kissferis“ megjelenés is ezzel együtt járt, a kis kézi táskáddal, amibe mindent precízen behajtogatád, és amiből mindig elővetted a mentolos, vékony cigarettádat). Én néha szedett-vedetten érkeztem Bécsből, de figyeltem persze a helytállásra, sokszor a parkolóban bugyoláltam össze a csomagot, hogy ne maradjak szégyenben. Nem kell itt persze nagy dolgokra gondolni, mindig tudtuk, mi a szívünk csücske. Könyv, lemez, egy írás, egy cikk kézírata, vagy éppen egy Feketetőről beszerezett kis tárgy. Tudtam, hogy nagyon szereted a kolbászt, így a batyuban mindig volt mecséri kolbász és szalonna, aminek úgy örültél.

*

A HÉTTORONY HANGJAI

Teltek-múltak az évek. Megálmodtad és elindítottad a Héttorony Fesztivált, melynek első alkalmakor meghívtál az erdélyi fotóimmal közreműködőnek, kiállítóknak. A fellegekben voltam! Marczibányi-tér, nagy terem, sok ember, jaj, átélem ma is. Ekkor körvonalazódtak azok az együttműködések, amikből aztán annyi szép dolog született, például pár lemezed fotó-illusztrációja (*Szerelémajtók, Magyar Kancionálé*). Ekkor kértelek fel, hogy legyél az akkortájt induló fesztiválom kapcsán megalakuló alapítványunk kuratóriumi tagja, amit örömmel elvállaltál. Sok szép ötlet és produkció valósult meg ennek köszönhetően (a többi történelem...). Ami viszont meghatározó volt a Veled való ekkori kapcsolatunkban, az a Makovecz-örökségbe, -szellemiségbe való bevezetés. Persze, hogy tudtam róla, de Rajtad keresztül átértelmeződött nagyon sok minden. A szerves tudás (néplélek, hagyomány, építészet, tájolás, gazdálkodás, archaikus gondolkodás, fent és lent összekötöttsége, díszítés fontossága, viselet, zene és tánc), tehát az adott földrajzi környezetbe ágyazott, teremtett létünk eredete és fontossága. Sok minden megvilágosodott, vagyis leginkább helyére került.

Ez is vezetett többek között egy nagyon szép utamra, amiről írtam aztán később (*folkMAGazin 2015/5 XXII. évf. 5. szám*).

*

SZERELEM HAVA

Egyre többet találkoztunk (nem eleget), sok koncert az Etnofonnal, mindig hívtál, s mikor tudtam, mentem. A Táncháztalálkozón rendszeresen összefutottunk, Te is futottál, én is futottam mindig. De leültünk egy pohár bor mellé, vagy ha éppen „megtartóztatásban” voltál, akkor én is kóláztam Veled. Tiszteletből. Tudtuk, hogy ez gond, mindkettőnknek időnként, de ez már csak így volt. Csitítottuk egymást, elmondtuk a szentenciákat, egymás vállára borultunk, még ha tudtuk is ennek „jelképes” voltát. Ekkor kezdted Ecsédnek hívni, ami a levelezésünkben végképp így maradt: „Öle: Ecséd”, írtam innentől kezdve minden levellem végére. Istenem, soha senkinek nem fogom már így aláírni az aláírandót. De vissza ehhez a korszakhoz. Akkor volt a csodás „nő-korszakod”, amikor ki akartad írni magadból a gyengéd nemhez való viszonyodat. Mindig hű voltál, és mindig vágyakoztál, de költőien, finoman, szeretetteljesen.

Kicsi unokád egy gyönyörű világba, mezőre vezetett, minek szép parcelláin aztán kertészkedtél, fát ültettél, növényt neveltél, palántáztál, szüreteltél, s még alkottál is a saját mért köröd által vezérelve. Nadap. Egyszer voltam ott nálad, éreztem a büszkeséget, a földhöz találosodat. A nagyvárosi bujdosó éden-vadonra lelt, csetlett-botlott, de boldogsággá lett a választás mégis.

*

Itt fogsz hát örökké alkotni, nyugodni, füzeteidet nyitogatni, elmélkedni, úgy és akkor, ahogyan a kedved leli.

Várom, hogy újra találkozzunk, de nem sietem el, ígérem, van dolgom még itt.

Sokkal több időnk lesz majd, nem hátrálatnak a világi lét elhívásai, ami miatt annyit zsörtölődtünk. Mindig nehéz volt egyeztetni, számtalan dolgunk okán, hisz mindketten ezernyi feladattal voltunk ellátva (talán az égiek által is).

Úgyis örökre köttetett ez a szövetség, a mi szövetségünk, talán igaz barátságunk, Drága Ferkóm.

Öle: Ecséd

(Kép és szöveg: Henics Tamás)

Tükrös zenekar: Archív

Music Hungary Zeneműkiadó / FolkEurópa Kiadó • 2024 • FECD 082

Az immár harmincnyolc éve alakult Tükrös zenekar tagjai a kezdetektől fogva a Kárpát-medencei vonós népzene minél hitelesebb elsajátítása és népszerűsítése mellett kötelezték el magukat. A falusi muzsikuskokkal történt személyes találkozások, közös zenélések, az így kialakult barátságok és a népzenei gyűjtéseken hallható kamaramuzsika átütő ereje egy életre meghatározta a zenekar elköteleződését. Az eltelt évtizedek alatt a táncmuzsikálás, a gyűjtőutak, valamint a különböző néptáncgyűjtésekkel közös munka mind segítenek megérteni és megérezni a zene és a tánc minél teljesebb kapcsolódását; a hazai és külföldi fellépéseken, turnékon pedig megtapasztalhattuk, hogy ez a népzenei kincs a világ bármely pontján igazi közösségteremtő és -megtartó erővel bír a magyarok körében.

Mint a legtöbb fiatal táncmuzsika, mi is azon az úton indultunk, hogy megpróbáltuk a lehető legpontosabban megérteni és megtanulni egy-egy kistáj autentikus népzenei jellegzetességeit, egy-egy kiváló falusi muzsikus repertoárját, játéktípusának legapróbb elemeit. A mai napig ezt tesszük, állandóan hallgatjuk a legnagyobb melegségi, kalotaszegi, Maros menti vagy épp szatmári bandákkal készült felvételek. Míg lenyűgöz minket a zenekari játékban tetten érhető „együtt lélegzés”, az apró tem-

póválások, ritmikai játékoságok, a dallamok ízléses megformálása és összefűzése. Ugyanakkor az évek alatt megtanultuk azt is, hogy kiszűrjük az eredeti népzenei felvételeken hallható esetlegességeket, az előforduló hanghibákat, a stílusidegen zenei jelenségeket. Az így összegyűlt tapasztalat, a stílusok ismerete bátorított minket, hogy már ne csak a legkiválóbb bandák játékát megőrzítő felvételeket tanulmányozzuk. Mára már fel merjük vállalni a vokális, szólohangszeres, vagy csonka zenekarral készült gyűjtések zenekari rekonstrukcióját is. Ennek köszönhető, hogy a zenekar érdeklődése olyan nyolcvan, száz vagy akár százhusz évvel ezelőtti fonográf felvételek vagy kottás lejegyzések irányába is kibővült, ahol ez a rekonstrukciós munka elengedhetetlen ahhoz, hogy újra életre keltsük a letűnt idők hangszeres muzsikáját. Elkezdtünk hát ilyen gyűjtések között is válogatni. Ennek a több-éves munkának lett az eredménye ez a lemez.

*

1. De chiuit és învârtita (Felsőrépa)

Bartók Béla 1914 áprilisában készített helyszíni fonográf felvételeket az akkor mindössze huszonekét éves Ion Popovici hegedűssel, akitől több román lakodalmi szokásdallamot és táncdallamot is rögzített. Az összeállításunk első négy, de chiuit dallamát a lakodalmi menet vonulásakor játszották, melyre gyakran

rigmusokat csujogattak. Ezt ritka legényes, majd gyors párostánc, învârtita bátránilor követi. A dallamok egy részét Bartók maga is feldolgozta az I. és II. Rapszodiában. Az eredetileg szóló hegedűs felvételeket a közeli Felső-Maros menti és Görgény-vidéki vonósbandák játéka alapján rekonstruáltuk.

*

2. Ritka csárdás és sűrű csárdás**(Szépkényerűszentmárton)**

Észak-Erdély 1940-es visszacsatolása után Lajtha László rövidesen útra kelt, hogy a harminc évvel korábban megkezdett erdélyi népzene gyűjtését folytassa. 1940 karácsonyi, újévi időszakát már Észak-Mezőségen, a hajdani Szolnok-Doboka vármegye falvaiban töltötte, ahol többek között Széken és Szépkényerűszentmártonban rögzített vokális és hangszeres dallamokat. A „Széki gyűjtésére” – amely leginkább az ezt követő, 1941 februárban Budapesten készült énekes és zenekari hangfelvételeket jelenti – a táncmuzsika egyik zenei kiindulópontjaként tekinthetünk. A szépkényerűszentmártoni Lapohos Márton, Kerekes Sándor és Salak János magyar primásoktól felvett 18 hangszeres dallam azonban nem került be a táncmuzsika repertoárjába. Közülük Lapohos Márton magas kort megért, akivel az 1970-es években Demény Pirokska, 1982-ben pedig Kelemen László és társai is készítettek hangfelvételeket. Ebben az összeállításban az ő dallamaiból válogattunk, hagyományos, mezőségi dűrmixtúrás kísérettel ellátva azokat, megidézve a régi korok nyugodt, időtlen muzsikáját.

*

3. Jártatos, forgatos és sebes csárdás (Kibéd)

Ez a legkorábbra visszanyúló zenei anyag, melyet Seprődi János erdélyi zene tanár, zene történész és népzene kutató gyűjtött saját szülőfalujában, a Marosszék és Udvarhelyszék határán fekvő Kibéden. Bartók és Kodály rendszeres népzene gyűjtői munkáját néhány évvel megelőzve, már 1903 nyaratól készített fonográf felvételeket a kibédi László Ilyés hegedűssel, László József cimbalommal, Nagy Gergely klarinétossal, valamint Muszka Károly bandájával. Sajnos a fonográf henger a háborús évek alatt megsemmisült, de szerencsére Seprődi még idejében lejegyezte és publikálta azokat. A hangszeres dallamok egy része Lajtha 1944-es körspatoki gyűjtésén, valamint a későbbi sóvidéki népzenei felvételeken is szerepel, így a kottás lejegyzéseket ezek alapján rekonstruáltuk, keltettük életre. A jártatos dallamot pedig egy kuruc kori szöveggel párosítottuk.

1.	De chiuit és învârtita (Bartók Béla felsőrépai gyűjtése alapján - 1914)	7:28
2.	Ritka csárdás és sűrű csárdás (Lajtha László szépkényerűszentmártoni gyűjtése alapján - 1941)	6:56
3.	Jártatos, forgatos és sebes csárdás (Seprődi János kibédi lejegyzései alapján - 1903, 1908)	7:18
4.	Kalotaszegi hajnalik és táncnóták (Kispetri - 1967, Bánffyvárad - 1978, 1983)	15:55
5.	Doina, kalákába hívó nóta és keserves (Magyarpalatka, Gyimesközépfők)	11:37
		Total time: 49:19

Felvétel: Glaser Péter
Keverés, mastering: Glaser Péter, Koncz Gergely

A hangfelvétel megalkotását az NEA Halász Béla Program Költőnője támogatta.
© FECD 082 Music Hungary Zeneműkiadó / FolkEurópa Kiadó, 2024.
Terjesztő: distributed by Hangvető Zenei Terjesztő Társaság
www.hangveto.hu
All rights reserved to the owner of the copyright. Unauthorized copying, reproduction, lending, public performance, and broadcasting prohibited.

Nemzeti Kulturális Alap

Tükrös zenekar: Lelkes András, Halmos Attila, Árendás Péter, Liber Endre, Koncz Gergely – fotó: Váradi Levente

4. Kalotaszegi hajnalik és táncnóták (Bánffyhunyadi, Kispetri)

A hagyományos kalotaszegi muzsikusok között kiemelt helyen szerepeltek a bánffyhunyadi Cspások. Az idősebb Varga Ferenc balke-

zes primás már az 1943-as „Kalotaszegi Madonna” című magyar játékfilmben is látható és hallható. Fiaival, ifj. Varga Ferencsel és Mártonnal pedig 1956 és 1995 között számos alkalommal, sok órányi hang- és videófelvétel készült. Kiemelkedő virtuozitásuknak, széles repertoárjuknak és a közösséget remekül kiszolgáló hozzáállásuknak köszönhetően elismert zenészek voltak szerte Kalotaszegen. Összeállításunkban a számunkra legkedvesebb dallamokat fűztük egybe, melyek között vegyesen szerepel román lakodalmi nóta, több magyar mulatónóta és táncdallam. A hangszerelés alapjául a Martin György és Pesovár Ferenc által 1967-ben Kispetrin készült felvételt vettük, ahol az ötfős zenekarban két hegedűs, egy háromhúros és egy négyhúros brácsás, valamint egy csellós muzsikál együtt.

*

5. Doina, kalákába hívó nóta és keserves (Magyarpalatka, Gyimesközéplök)

Az erdélyi falusi cigányzenészek közül talán a magyarpalatkai muzsikusokhoz, Kodoba Márton bandájához fűz a legtöbb élmény minket. Számtalan alkalommal látogattuk meg őket, felvettük játékukat és muzsikáltunk velük, és az ezredforduló környéki Tükrös táborokban is többször vendégeink voltak. Értethető, hogy muzsikájuk a kezdetektől kiemelt helyen szerepel a Tükrös repertoárjában, és a

korábbi lemezeinken is több palatkai műsor-szám kapott helyet. Jelen összeállítás érdekessége, hogy egy rádióból tanult román doinával indul, amit Kodoba Márton egyik utolsó gyűjtésén játszik, és a saját stílusában gyönyörű dallammá formált. Az ezt követő cigány keservest viszont a legkorábbi, 1969-es gyűjtésen, huszonnyolc évesen muzsikálja. A kalákába hívó szökös egy Erdély-szerte számtalan változatban fennmaradt régi dallam, melynek változata már egy XVII. századi kéziratosa magyar énekeskönyvben is fellelhető. (Ugyanezt a dallamot választotta főtémájának Kodály Zoltán a „Maroszeki táncok” című művéhez.) Az összeállítás egy olyan régi stílusú keservessel zárul, amelynek a palatkai mellett egy gyönyörű gyimesi változata is létezik. Ezzel zárul az album.

*

Kiadványunkkal nem a régmúltba révedés, a falusi népzenei kincsünk elmúlásán való kesergés a célunk, éppen ellenkezőleg: azt kívánjuk hitelesen bemutatni, hogy a XXI. században is van létjogosultsága ennek a muzsikának, és a generációkon át csiszolódott népzenei kincsünk felfedezése és továbbtetése továbbra is egy életre szóló feladat és kihívás. Azt reméljük és azért dolgozunk, hogy minél többen járjunk ezen az úton.

Árendás Péter

folkMAGAZIN

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

Sipos János – Csáki Éva:

A magyar kultúra törökségi kapcsolatai

– népzene, néprajz, nyelvészet –

Erdélyi Szalon, Budapest, 2024

Sipos János népzene kutató és Csáki Éva turkológus nyelvész több évtizede vezetnek expedíciókat a török világba. Hatalmas anyagot gyűjtöttek össze, amelynek jelentős része a HUN-REN Zenatudományi Intézetének honlapján, a www.zti.hul.sipos_gyujtesek weblapon az őket feldolgozó, bemutatató könyvek és cikkek egy részével együtt megtekinthető, meghallgatható. Külön felhívjuk a figyelmet az e-könyvekre is, amelyekben a kották mellett a dallamok eredeti videó- és hangfelvétele is szerepel. Az „A magyar kultúra törökségi kapcsolatairól – népzene, néprajz, nyelvészet” címmel megjelent kötet a szerzők korábban angolul, törökül és magyarul megjelent cikkeiből ad magyar nyelvű ízelítőt. Az első részben népzenevel kapcsolatos írások szerepelnek Sipos János tollából, a második rész pedig Csáki Éva néprajzi és nyelvészeti tanulmányait tartalmazza.

*

A szerzők előszava

A kutatók általában jó néven veszik, ha megjelennek írásaik. Ezzel természetesen én is így voltam, de a kötet összeállítása fejtörést is okozott. Ugyanis 2022-ben a Balassi Kiadó és a Zenatudományi Intézet kiadásában napvilágra került összefoglaló *A magyar népzene keleti kapcsolatai* című könyvem, melyben áttekintettem korábbi népzenei kutatásaimat és fontosabb felfedezéseimet.

Abban biztos voltam, hogy a mostani kötetből nem hiányozhat kutatásaink általános bemutatása, ahogy a finnugor csoportba tartozó magyar nyelv és a török-mongol zenei világgal szoros összeköttetésben álló népzene kettősségéről szóló írás sem. Ehhez pedig szervesen csatlakozott Szabolcsi Bencének és kortársainak a magyar népzene keleti kapcsolatairól szóló kijelentéseinek áttekintése.

Csáki Évával régóta kutatjuk a törökországi *szüfi bektásik* és *alevik* kultúráját. Most a bektásik egy dallamát és annak magyar párhuzamát vizsgálom meg, és kísérletet teszek a dallam magyar és török hátterének megfjtésére.

A kötetben sor kerül az azeri-magyar népzenei kapcsolatok és a híres azeri *makam/mugam* műzenei forma népzenei alapjainak bemutatására is. Itt szerepel az az írás is, melyben a Kaukázus hegyeiből Törökországba menekült *karacsáj-balkárok* zenei stílusait és azok magyar kapcsolatait mutatom be.

A két utolsó tanulmány témája eltér a szorosan vett magyar-török-mongol kapcsolatok témakörétől. Az észak-amerikai *dakota* népzene áttekintésével és ázsiai kapcsolatainak vizsgálatával a Los Angelesi Kaliforniai Egyetemen Fulbright professzori ösztöndíjjal eltöltött kutatásaimat idézem vissza. Az utolsó írásban pedig egy sajátos aszimmetrikus ritmus megjelenését kísérem végig a valahai Római Birodalom egyes területein. (Sipos János)

*

A legkorábbi magyarság történetére sűrű sötétség borul, bár sokan szeretnénk világosabban látni a kialakulását. Milyen eszközeink lehetnek a felderítésére? Milyen forrásokat alkalmazhatunk? Írott források nem állnak rendelkezésre, még ha korlátozott is lenne a megbízhatóságuk, egyelőre csak vágyálom ilyenek előkerülése.

Az 1975-ös szegedi őstörténeti konferencián elhangzott, hogy a segédtudományokhoz (régészet, történelem, nyelvészet, néprajz, zene) kell fordulnunk.

Elsőként a nyelvészethez, hiszen minden nép legkorábbi közös alkotása a nyelv, melynek története visszafelé is kutatható. A régészet is sokféle kulcsot adhat a kezünkbe a kérdés megválaszolásához. Ott van a népzene is, melynek kapcsolatai valamelyest kibogozhatóak a dallamívek, stílusok, szerkezetek és hangterjedelmek kapcsán. A történelem is fontos segédtudomány lehet, ha nem prekonceptiókkal dolgozik.

Nekem nyelvészként az első kínálkozik, annak is az összehasonlító területe. Milyen hatások érthették nyelvünket a legkorábbi időktől mostanáig? Számos egyéb nyelvi hatás mellett turkológusként a törökségekre figyelek. Annál is inkább, mivel a legközelebbi finnugor nyelvrokonainktól nagyjából háromezer éve elváltunk, és soha többé nem is érintkeztünk velük, míg helyettük török népekkel kerültünk szorosabb-lazább kapcsolatba. Ez utóbbi kapcsolatoknak a nyelvünkben meglévő nyomaint keresem. Színhagyományozott szövegek vizsgálatából, korai helynevekből lehet morzsákat gyűjtögetni, amelyekből egy minél teljesebb kép kialakításához segíthet az én munkám is. (Csáki Éva)

Maczkó Mária lélekműve

Kedves dalai szárnyán élteti a Kárpát-haza örökségét

Egy kedvünkre való lemez jóval több zenei élménynél; muzsika a léleknek. Léteszencia. Nemzetiszin üvegyöngykaláris, melyet nem szaggatott szét az idő. Szent kötelék múlthoz, gyökerekhez, édes-ékes anyanyelvünkhöz, néphez, nemzethez, hazához. S egyben fogódzó is mához és holnaphoz. Kiapadhatatlan élővízforrás. Olyan, mint az érett hit, vagy mint öreg pincék mélyén nemesedő nedű, mely, ha pohárba kerül, emlékeket, s könnyeket csal elő belőlünk. Átível korokon, tájakon és embereken, gyötrelmeken és örömkön, miközben gyorsítja a lépéspróbákat a másik felé.

Maczkó Mária eMERTON-, KÓTA-, Prima- és Magyar Örökség-díjas érdemes művész legújabb, *Édesanyám rózsafája – Kedves dalaim szárnyán a Kárpát-hazában* című albuma ilyen, s mindemellett szolid eleganciával ad számot arról, mit köszönhetünk Istennek, a szülői háznak, az előttünk járóknak, akik gondolatlan, szóval és cselekedettel oly sokat tettek és tesznek a magyarsáért s vele együtt a népelet hagyománykincsének gyarapításáért, az akár úttalan utakon is szárnyaló néplelek folyamatos ébresztgetéséért. Személyek és közösségek, határon innen és túl, komolyan vették a meghívást Isten országába és a Teremtőtől kapott talentumaikkal, a mindennapok ritmusában társteremtőként írták s írják a személyes és a közösségi sorsot. Hogy e háború sújtotta, diabolikus kor ellenére is emberebb ember és magyarabb magyar maradjon a következő nemzedék.

Mondhatnánk, ez veszélyes vállalkozás, hiszen az ellenerők nem nyughatnak, de Maczkó Mária vertikálisan és horizontálisan is megmutatta a sokaknak talán lehetetlent. Népekeivel, népdalaival, boros nótáival, imáival, egyáltalán: jelenlétével, sugárzó személyiségével és mérhetetlen derűjével közelíti a földet az éghez, de nemcsak ő, hanem mindazok – zenészek, énekesek –, akik közreműködnek e több mint hetvenperces korongon. Merthogy a lemezen olyan kedves személyek, tanítványok, pálya- és munkatársak, együttastagok produkciója is hallható, akiknek élete, az elmúlt négy évtized alatt, mióta Mária e pályán van, hosszabb-rövidebb időn át összefonódott az énekművész mindennapjaival. Elég, ha Csizmadia Annára utalok, az angyalhangú utódra, aki egyebek mellett ezt írta „Maczi néninek” a lemezről: „Nagy hangterjedelem, tiszta intonáció, jó ritmika, szép és érthető szövegmondás. Igényes szövegválogatás, szép gondolatív. Életút-lemez!”. Van, aki a bámula-

„Édesanyám, Tóth Julianna 1923. január 18-án született, égi születésnapja 2004. augusztus 15-én, földi születésnapomon volt. Édesapám, Maczkó Mihály 1917. január 27-én született, égi születésnapja 1999. június 20-án, Jézus Szíve ünnepén volt. Házasságot kötöttek 1942. november 22-én, Szent Cecília, az egyházi zene, a zenészek és költők védőszentjének ünnepén.” (Maczkó Mária)

tos erőt emelte ki summázatában, míg más versírásra készítetett.

Maczkó Mária lemeze valódi lélekmű. A turai énekművész Tamási Áron igaza mentén válogatta és vetette fel újra e lemez hanganyagát, miszerint: „A madárnak s a melegnek szárnya van és szabadsága, az embernek pedig egyetlen szülőföldje és sok kötelessége.”. A rögzített anyag kilenc témakör köré fűzi gyöngyeit, s a hallgatónak különös pluszt ad a fotókkal gazdagított, Seres Tünde által művészien tördelt kísérfűzet, amely e jelentős énekespálya himnikus-biblikus vonatkozásai mellett elemzi-magyarítja az egyes fejezeteket, mi több, bizonyos számokat. Fejet hajtva olyan kiválóságok előtt, mint Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán népzene kutatók, vagy az édesanya, Maczkó Mihályné Tóth Julianna, s Fekete László ének-zene tanár. De kiemelhetném Olsvai Imrét, Halmos Bélát, Timár Sándort, Sára Ferencet, Balogh Kálmánt, Birinyi Józsefet, Rónai Lajost vagy Sára Sándort, Marosi Juliannát, Bárdosi Ildikót, Vakler Annát, Enzsöl Ellákot, Papp Lajost, Jókai Annát, Nagy Gáspárt, Aknai Tamást, Timkó Lucát, Kecskés Mariannt és természetesen még sok más kiválóságot – élőket és holtakat –, akiknek e közös szellemi kincs birtokosaként je-

lentős szerep jutott Maczkó Mária művészi kiteljesedésében, szándékos mélybetaszításait követően pedig a talpra állásban.

Az Úrtól tanult imádságtól kezdődően így juthatunk el a Galga menti szerelmes dalokon s a zalai-somogyi borosnótákon át Bartók Béla turai gyűjtéséig, majd a *Hosszú úton egyedül* című válogatástól, a *Könyörgő énekig*, illetve a zeneakadémiai tanítványokkal mulatva a *Galga menti lakodalmasig*, amely a jegyzetírónak egyik kedvence, csakúgy, mint a *Szivarvány havasán* című válogatás, amely a lemez koronája – a Gajdos zenekarnak, Olasz Ferencnek, Tolcsvay Bélának és Szörényi Leventének ajánlva.

Különös esszencia, bámulatos és bravúros múltnyomat e szívvel-lélekkel szerkesztett, a Digital Pro Stúdióban rögzített, az NKA és Csák János miniszter támogatásával kiadott lemez.

A hallgatók előtt is egyértelmű, hogy a személyes hangú összegzés szent akarata, valamint a hála szándéka a legfinomabb lyukú rostán át szította egybe a számokat. Maczkó Mária érdemes művész zenés életüzenete így lehet sokunknak lélekajándék és mankó a megmaradáshoz.

Lőrincz Sándor
(Mértékadó, 2024. november 17.)

**A MENNYBE VITT LEÁNY
NŐI SORSOK A BALLADÁK
TÜKRÉBEN (CD-MELLÉKLETTEL)
KOLLÁR-KLEMENCZ LÁSZLÓ ÉS
CSERNOVSZKY MÁRK ZENÉJÉVEL
KÜRTI ANDREA RAJZAIVAL
GUTENBERG KIADÓ,
CSÍKSZEREDA, 2024**

A mennybe vitt leány

Női sorsok a balladák tükrében (CD-melléklettel)

Ennek a különleges balladagyűjteménynek a főszereplői elsősorban nők – lányok és asszonyok. Ami közös bennük, hogy történetük legtöbbször tragikus véget ér, saját rossz döntéseik vagy mások kegyetlenségének áldozataivá válnak. Kollár-Klemencz László a népballadákon keresztül látható egykori vagy olykor nagyon is mai, aktuális női szerepeket, sorsokat szeretné felmutatni és a réges-régi szövegeket új dallamokkal megszólaltatni. Tematikus válogatásában harmincegy ballada olvasható – régi stílusú, klasszikus balladák, vígballadák, románcok, ballada- és románc elemeket tartalmazó dalok kaptak helyet benne.

A kötet zenei anyagának szerzői, Kollár-Klemencz László és Csernovszky Márk archaikus zenei mintákat használva, de új zenei környezettel ruháztak fel kilenc balladát e gyűjteménybe válogatottak közül.

Kürti Andrea kifinomult illusztrációi egyrészt a női test törekenységének és kiszolgáltatottságának, másrészt a női sors árnyoldalának elgondolkodtató képei.

„A mennybe vitt leány» című, klasszikus balladaszövegeket megszólaltató gyűjtemény különlegesnek számít. A revival népzene jelenkori virágzásának idején ugyanis a dallam nélküli hagyományos szövegek nincsenek forgalomban. Pedig a XIX. századtól kezdve gyűjtött balladák szövegei – a műköltészet régi darabjaihoz hasonlóan – gyakran hordoznak olyasféle mondanivalót, amely nem veszítette el aktualitását, amely a mai kor emberéhez is szól. Kollár-Klemencz László és Csernovszky Márk – az egykori énekelt vers műfajához hasonlóan – megzenésítendő szövegeknek tekintették a klasszikus balladák főként női sorsokat tükröző strófáit. A számtalan sok költő által csiszogatott, használatban tökéletesített költszetet saját zenével párosították. A Kürti Andrea által illusztrált kötet és annak CD-mellékletén felhangzó (kortárs műzenei elemeket popzenei keretek között működtető) zene egyedülálló stílusával hat az érzelmeinkre.” Sebő Ferenc

Éz van, s más nincs! Magonc együttes

Hihetetlennek mondható, hogy a 20. Magonc táborban, ahol 540 fő vett részt, 270 résztvevővel vettük fel ezt a lemezt. Jöttek az Óbudai, a Kékvölgy, a Csillagberek és számos más Waldorf Iskólából. Pénzes Géza népzeneész és hangmérnök barátom hozta el a teljes hangfelvétel eszköztárát és berendeztük Nagykovács-Harangodon, a Téka tábor területén a táncsúrt egy hatalmas stúdióvá. Ott vettük fel a számokat, 2024. augusztus 10–14. között, sokszor madárcsivitelés, gyerekzsivaj és egyéb hanghatások közepette. Nagy feladat volt ennyi ember együttműködését összehangolni, hiszen gyerekek és felnőttek egyaránt zenéltek. Voltak, akik énekeltek, vagy hangszereken játszottak, és mint egy nagy Csapat teremtettünk valamit, ami páratlan. Hallgassa mindenki úgy, hogy vegye figyelembe a címét is a lemeznek, hiszen pont azt fejezi ki, hogy jelen pillanatban a Magonc együttesben: Ez van, s más nincs! (Lányi György)

„Szondiról előbb hallottam, mint Kádár Jánosról”

Részletek Török Máté és Róka Szabolcs beszélgetéséből

Róka Szabolcs, földrajz-biológia szakos középiskolai tanár, Tinódi Lant-díjas magyar énekmondó, drámapedagógus, népzeneész, a Természetvédelem Nagykövete. Beszélgetésünkre 2024. április 15-én, Budapesten került sor. Köszönöm a szöveg lektorálását Róka Enikőnek, Róka Szabolcsnak és Csörsz Rumen Istvánnak! (A videószerkesztésről ellátott teljes interjú megtalálható a www.versenekmondo.hu/post/roka-szabolcs webcímen.)

– Nagyon örülök, hogy kicsit hosszabban tudunk most beszélgetni. Elsőként, ha azt kérdezem, hogyan összegeznéd az eddigi utadat, mit mondanál?

– Az ars poeticám alapvetően az a Weöres Sándor epigramma, ami úgy szól, hogy „Énekemet ne keresd: csizmám talpára jegyeztem, / Bécs, Buda, Brassó közt őrzi az úti homok”.

– Az „Igric” című epigramma hasonlatával élve, az úti homok ma már sok ezer kilométeren keresztül őrzi az énekedet, de hogy talált meg a zene gyerekként? Úgy tudom, hogy az oboa volt az első hangszer, amin tanultál, de mióta ismerlek, sosem láttam a kezdedben.

– Nem is fogod. Mikor elkezdtem a zeneiskolát Balassagyarmaton, ahol születtem, csak az oboa szakon volt szabad hely. Tehetségesnek tartottak, de utáltam, s ma is azt gondolom, hogy egy hatéves gyerek ne kezdjen ezzel a hangszerrel. Nagy csalódás volt, bár a tanáromat, Palánki Éva néni nagyon szerettem.

– Mikor jöttél rá arra, hogy mégis jó zenélni?

– Kamarazenélés alatt világosodtam meg. Megértettem, hogy nem mindegy, hogy f-et vagy fiszt játszok az oboán, s bár kottát olvasni lusta voltam, de hallottam... Végül hetedikéskoromban abbahagytam.

– S utána jött a gitár?

– Igen, megvettem az első gitáromat, de azt sem kedveltem meg igazán. Ebben az időszakban költöztünk Budapestre, ahol nem sokkal később meghalt az édesanyám... Apámmal és a húgommal maradtunk.

– Ez nehéz időszak lehetett.

– Nagyon szép gyerekkorom volt édesanyám haláláig. Bár apám Budapesten dolgozott, édesanyám Balassagyarmaton volt vezető védőnő, így a családi fészek ott volt. Rajtuk kívül volt még négy nagymamám is. Persze kérdezhetsz, hogyan lehetett, de tényleg. Volt két vér szerinti, a Róka és a Szabó. Édesanyám szerelemgyerek volt, akit magához vett az orvos nagypapám, így az ő felesége lett a harmadik (mostoha)nagymamám, akit nagyon-nagyon szerettem, s az ő szolgálójuk volt a „negyedik”, akit szintén. [...]

– Mikor és hogyan kerültél az Óbudai Népzenei Iskolába, ami akkor még egy állami zeneiskola volt?

– Huszonévesként, már a főiskolai évek alatt. A drámapedagógia tanárom elvitt minket az egyik Visegrádi Nemzetközi Palotajátékokra és ott találkoztam egy kócos sráccal, Sudár Balázssal, aki, mint később kiderült, kobzon játszott, s igaz jó barátom lett. Kölcsönkértem tőle akkor azt a hangszert, megpengettem, s rögtön tudtam, hogy nekem ezen kell megtanulnom játszani. Nem tudom megmagyarázni azt az érzést, de jó volt.

– És hogy kezdted megtanulni rajta?

– Megkérdeztem Balázt, hol és kitől lehet ilyet tanulni. Ezek után elmentem az Óbudai Népzenei Iskolába, amit akkor még a Mókus utcai zeneiskola népzenei tagozatának hívtak.

– Bekopogtál, hogy itt vagyok, tanulni szeretnék?

– Bemutatkoztam, elmondtam, hogy kobzolni szeretnék, majd elírányítottak Kobzos Kiss Tamáshoz. Elsőre azt mondta, nincs sajnos több szabad helye, de amikor meghallotta a nevem, Róka Szabolcs,

Róka Szabolcs – fotó: Török Máté

bolcs, azt hitte, csángó vagyok, s mégis lett egy... Mire kiderült, hogy palóc vagyok, már késő volt...

– Az 1980-as évek végén jártál ebbe az iskolába, amikor többek között Csörsz Rumen István, Buda Ádám, Nyitrai Péter, Sudár Balázs. Nem sokkal később nevet is váltott az intézmény, s önálló iskola lett. Érdekes időszak lehetett.

– Ez egy nagyon jó közösség volt. Péntek délutánonként, órákon kívül is nagyon sokat játszottunk és voltunk együtt.

– Ebben az iskolában lehetett végezni?

– Én nem emlékszem arra, hogy végeztem volna, de azt tudom, hogy amikor megkaptam a Tinódi Lant-díjat 2011-ben [Szerk.: A régi magyar énekelt vers előadásában legkiválóbb énekes előadók kitüntetésére alapította a Magyar Régizenei Társaság (MRZT), Molnár Pál újságíró javaslatára. A díj tárgya egy nagy értékű koboz, amit összesen tizenhárom alkalommal adtak át.], akkor Tamás [Kobzos Kiss Tamás] elhozta a bizonyítványomat lezárva.

– Abban az időben Szászrégenben készült kobzok voltak elérhetőek Magyarországon, s emlékszem, hogy a 2000-es években olyan hangszerred volt, aminek a fedlapja ki is lyukadt a sok muzsikálástól.

– Igen, az is itt lóg mellettünk, bár ki lett már cserélve azóta a fedlapja. Az érdekessége, hogy ez az egykori iskolai hangszerem, aminek a fejére rá is van írva az 5-ös szám, ami azt jelenti, hogy ez volt az 5-ös számú zeneiskolai hangszer.

– Hogyan került végül hozzád?

– Szerettem volna, hogy az enyém legyen, s adtam cserébe egy másikat, nagyon szép kobozt.

– Az első zenekar, amiben játszottál, a Tatros volt az 1990-es évek közepétől, ahol közel tíz évet muzsikáltál. Hogyan keveredtél közéjük?

– A csángó és gyimesi zenét már korábban megkedveltem. A középiskolai irodalomtanárom, Jobbágy Károlyné is beszélt már nekünk a csángókról, s mikor elmentem egy moldvai táncházba a Marczibányi téri Művelődési Központba, a Tatros játszott. Utána

évekig jártam oda táncolni, s egy idő után be is szállhattam kobzolni Horváth Gyula mellé, majd valahogy az együttes tagja lettem. Befogadtak, de szigorú szabályok voltak. Például nem énekelhettem, mindenkinek meghatározott szerepe volt. Az együtt töltött időt egyszerűnek nem nevezném, de nagyon jó is volt.

– *A Tatrosban sok muzsikus megfordult. Az 1997-ben megjelent „Élő zene” című lemezen te voltál már a kobzos. Milyen együttesekben játszottál még?*

– Viszonylag sok együttessel muzsikálhattam. A Tatros után jött a Lopótök Színtársulat, amit Boka Gábor vezetett, s velük például minden évben ott voltunk a Szárnyas Sárkány Fesztiválon Nyírbátorban, majd ebből a csapatból alakult egy külön zenekar, ami miatt kirúgtak minket a Lopótökből, s évekkel később ebből alakult a Yava formáció, amibe én 2002-ben léptem be. Ez kicsit más volt, mint a többi. Itt volt, hogy punk zenét játszottunk, családon belüli erőszakról, háborúról beszéltünk. Olyan énekeket készítettünk, amik talán megoldást nyújtanak a depresszióra.

Játszottam a török zenét játszó Arasindába is, aminek Nyitrai Péter a vezetője, s aki iskolatársam volt korábban az Óbudai Népzenei Iskolában. Ott a koboz mellett énekeltem, saz-on és oud-on is játszottam. De muzsikáltam a Somos, illetve a Fanfara Complexa együttesekben is, akikkel például 2023 októberében rögzítettük a legutolsó lemezünket.

– *Káta Zolival is sokat jártad az országot kettesben? Vele hogyan találkoztál?*

– Mikor a Mákvirág nevű együttesből kirúgták, meghívtak helyette egy angliai turnéra játszani. Ott annyit szidták, hogy elkezdett érdekelni, ki is ő.

Az egyik Szárnyas Sárkány Fesztiválon találkoztunk először személyesen, ahol a kobzját kölcsön is adta, bár játszani nem nagyon tudtam rajta, mert másra volt hangolva.

Másnap reggel tíz óra környékén valamelyik kocsmában kobzával Edda Műveket és Korált énekeltem, és az volt az érzésem, hogy figyelnek. Mikor körülnéztem, láttam, hogy Zoli ott áll az ajtóban, tépdesi a bajuszát és bagózik, majd odajött, s azt mondta, „te tényleg énekmondó vagy”.

Zoli fontos volt az életemben. Nagyon nehéz ember, de erős és meghatározó volt a személyisége. Ha körülnézel, csak az ő képe van kirakva.

– *A többféle zenei megnyilvánulásaidban mi a közös? Mi köti össze őket?*

– Mind egy töről fakad. Alapvetően engem a középkor és a kora reneszánsz érdekelt. E tekintetben akár azt is mondhatjuk, hogy a commedia dell'arte, azaz a művészi komédia.

Hetven kilométerre születtem Zólyom várától, ahol Balassi Bálint született, s Szondiról előbb hallottam, mint Kádár Jánosról. A váron látható vörös csillagról is azt hittem a rendszerváltás előtt, hogy azt a Balassi-címerben található csillag miatt tették oda. Valahogy én ezt kaptam otthonról...

– *Sudár Balázs nemrég tartott egy előadást arról, hogy voltak-e énekmondók az Árpád-korban. Kiderült, hogy nem igazán tudjuk, de nagy valószínűséggel lehettek. Te hogyan fogalmaznád meg, ki az énekmondó?*

– A történeti énekeket hitelesen előadni tudó ember.

– *És mit üzensz azoknak, akik ezzel szeretnének foglalkozni?*

– Elsőre azt, hogy ne csinálják. Persze ez csak részben vicc. Túl sok az információ a világban és közben rengeteg dolog elveszik. Azt üzenem, hogy énekeljenek magyarul! Vagy legalább is európai nyelven, mondjuk franciául, olaszul vagy lengyelül. De ne énekeljenek angolul, ha lehet.

– *Jól beszélsz olaszul, már 1991-ben is egy évet éltél Rómában, mielőtt lediplomáztál az ELTE-n, s 2019-ben a Körösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasaként Bolognában és Firenzében voltál Olaszor-*

szágban. De sokat utaztál Franciaországba is. Van hasonló énekmondói hagyomány arrafele?

– Például Fabrizio De André [olasz költő és énekes-dalszerző 1940–1999] nagyon hasonlóan mondott éneket, mint Cseh Tamás, de ha meghallgatjuk mondjuk Angelo Branduardit [olasz népi énekes, dalszövegíró és hegedűművész, sz.: 1950], ott is sok a hasonlóság a mi énekmondói gyakorlatunkkal. Az elképesztően gazdag olasz kultúrából szemezgetnek, azokat megújítva, modernizálva. De Olaszországban azt tapasztaltam, hogy ha nem is könnyen, de a régizeneszek is megélnék a zenélésből.

– *Az ösztöndíjas időszakod belenyúlt a covidos időszakba. Mit csináltál ott?*

– A bolognai magyar iskolában tanítottam leginkább, de voltak egyéb feladataim is. Például Ady-megemlékezést szerveztünk, ahol rácsodálkoztam arra, hogy Ady szövegei milyen gyönyörűen szólnak olaszul.

– *A 2000-es évektől mint mesemondó is színpadra léptél. Ez a fajta közlési forma nálad honnan érkezett?*

– Egy igazi Mikszáthos vagy Madáchos, anekdotázós család vagyunk. Hál' Istennek a mai napig így van, s Bálint fiam és Bori lányom is örökölte ezt, de Orsíról még nem derült ki. Így adott volt, hogy ezt is valamiképp a színpadra is felvigyem. [...]

– *Említetted korábban, hogy meghatározó volt, amikor először kezdedbe került a koboz, s érezted, hogy ez a te hangszered. Szoktál erről beszélni a tanítványaiddal? Szoktál hangszert vinni a biológia vagy a földrajz óráidra?*

– Már nem szoktam, de korábban igen. Volt, hogy kalimbáztam nekik, s arra kértem őket, csukják be a szemüket, s mondják meg, hova „utaztak” a képzeletükben. De volt, hogy megmutattam, hogyan lehet doromb-énekelni, amikor a hangképzésről esett szó. S különböző dalokat is sokszor használtam a tanítások alkalmával, mert azt tapasztaltam, általuk sok mindent el tudnak képzelni a fiatalok. Erre egy példa: „Nem messze van ide Kismargita, / Körös-körül folyja azt a Tisza, / Közepibe' van egy híres csárda, / Abba' mulat egy betyár magába”.

Nagyon sokat beszélgetek velük olyan dolgokról is, ami nem közvetlenül a tananyag része. Egy időben azt gondoltam, hogy a tudás a legfontosabb, de ma azt hiszem, hogy az érzelmek és az érzések, s azok megismerése a legfontosabbak. A módszertanom nem biztos, hogy a megszokott, például amikor a tizedikben tanítjuk az anatómiát, s a szexualitást, azt is el szoktam mondani, hogy mielőtt valaki azon gondolkozik, hogy házasságot tudna-e kötni a mással, akkor vigye el őt kisgyerekek közé, s három perc alatt el fogja tudni dönteni. [...]

– *Mit tartasz hivatásodnak?*

– Sok minőségem van, de leginkább a tanárságomat érzem feladatommak, ami nem csak az iskolai tananyag átadását jelenti, hanem a múlt átadását a jövőnek. Ezért tanítok, ezért zenélek, mesélek, mondok éneket és igyekszem hiteles maradni a tanítványaim, és gyermekeim előtt.

– *Az elmúlt évben felvettél egy szólólemez, amely hamarosan napvilágot lát Csörsz Rumen István kiadásában. Milyen dalokat rögzítettél?*

– Azok az énekek szerepelnek rajta, amelyeket mindenképp át szeretnék menteni a jövő számára.

– *Milyen érzés a fiaddal muzsikálni?*

– Nagyon jó érzés és öröm! [...]

– *Van, amit másképp csinálnál, ha visszatekintesz az eddigi utadra?*

– Nagyon más terveim voltak, de hálás vagyok mindenért. Hálás vagyok a nehézségekért is. Választóvízhez kerültem. Ha van időm, úgy gondolom, meg fogom tudni oldani. Nagyon szép életem volt eddig, s remélem, kegyes az Isten.

– *Köszönöm a beszélgetést! Isten segítse utadat!*

Sokáig úgy gondoltam, hogy a világban az anyaggal van dolgom. Ezért tanultam intenzíven a biológiát, terveztem, hogy kutatási programban vegyek részt, de 2002-ben rájöttem, a kultúra továbbadása, a lélek támogatása a feladatom. Ezért tanítok, ezért zenélek, mesélek, mondok éneket és igyekszem hiteles maradni a tanítványaim és gyermekeim előtt.

RÓKA SZABOLCS

Állapotomat jelentem

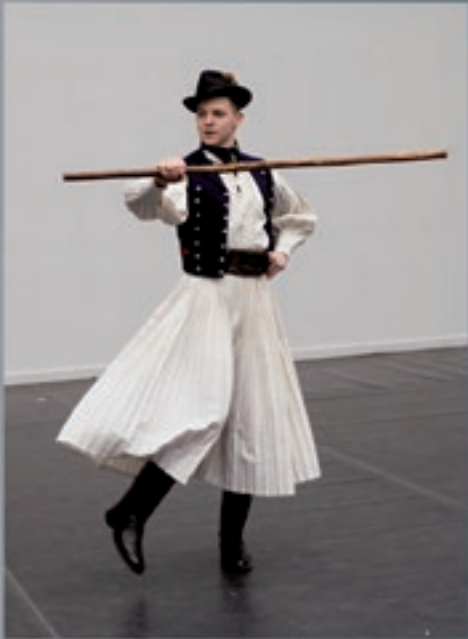
RÓKA
SZABOLCS

CsRI 018-019

Nagy Franciska Ella - Józsa Tamás • Bíró Éva - Horváth-May Dániel • Szoboszlai-Kálmán Lilla - Mosóczi István Levente

Balogh Boldizsár

Nagy József

Nagy József

Balogh Boldizsár

Csuti Péter

Melles Endre

Majnik Zsolt fotói a 27. Országos Szólótáncfesztivál székesfehérvári selejtezőjén készültek, 2024. november 30-án.

Gondolatok a 27. Országos Szólótáncfesztivál selejtezői kapcsán

Kedves Versenyzők! Tisztelt Táncosok!

A jövő évi Szólótáncfesztivál idei selejtezői kapcsán fogalmazódott meg egy-két gondolat bennem, ezt foglalom most össze.

Az Országos „Aranyarkantyús” és „Aranygyöngyös” Szólótáncfesztivál Versenyszabályzatában az alábbi sorok olvashatók.

„A verseny célja: fórumot teremteni a legkiválóbb néptáncos előadóknak arra, hogy számot adhassanak eredeti néptáncismeretükről, valamint magas színvonalú egyéni előadásmódjukról; segíteni a magyar néptáncincs megőrzését, továbbörökítését.”

„Az értékelés szempontjai:

- folklorisztikai hitelesség: anyagismeret, elmélyültség, stílus, viselet;
- egyéni előadás: belső kisugárzás, térhasználat, kapcsolat a környezettel (zenekarral, partnerekkel, közönséggel), a testi adottságok és egyéni gesztusrendszer mértéktartó használata;

- technikai felkészültség: pontos, a zenéhez tökéletesen illeszkedő interpretálás, párkapcsolat, állóképesség és virtuozitás.”

A kötelező táncokat két-két férfi vagy két-két pár mutatta be a verseny során. A férfi szólótáncok előadásánál szembeutó különbség volt a somogyi kanásztánc és a magyarvistai legényes kapcsán. Az eszközös táncban több lehetőség kínálkozik a figurahasználat, a térbeli mozgások miatt az egymás közötti nonverbális kommunikációra. Ez a legényestáncolás közben hiányzott.

A táncgyűjtések alkalmával személyes megfigyelés alapján és a rendelkezésre álló filmfelvételek tanulása szerint, ha egy adott térben két vagy több táncos táncol, természetesen reflektálnak egymás helyzetére, táncára. Rokonoknál, jó barátoknál még az összegyakorlás és az egymáshoz alkalmazkodás is gyakori volt.

Ha két vagy több ember egyszerre legényest táncol, azt mindig egymáshoz alkalmazkodva, egymást figyelve, együtt táncolva teszi. Mindenki számára elérhető jó példák a neptanctudastar.abtk.hu/huldances oldalon lévő táncfolyamatok. A lentebb felsorolt filmtári számokat az azonosító helyére beírva juthatunk el a felvételekig, ahol a felsorolt táncfolyamatok Magyarvistáról, Bogártelkéről és Inaktelkéről kerülnek bemutatásra. Három különböző formát különböztethetünk meg a felvételek alapján: szemben táncolás, részben alkalmazkodva táncolás, összegyakorolt táncolás.

A szemben táncolás példái: Ft. 13.5; Ft. 394.7; Ft. 540.10; Ft. 540.11; Ft. 540.12; Ft. 540.23-24; Ft. 541.16; Ft. 688.9

A részben alkalmazkodva táncolás példái: Ft. 13.4; Ft. 541.15; Ft. 688.9; Ft. 690.29.g; Ft. 690.29.b

Az összegyakorolt táncolás példái: Ft. 541.14; Ft. 1015.9

Szólótáncverseny kapcsán nyilvánvalóan a másikat észlelő, arra reflektáló magatartás, viselkedés az elvárható, nem jöhet szóba a részben alkalmazkodó és az összegyakorolt forma, de az, hogy két ember egymástól teljesen függetlenül táncoljon a színpadon, egymásra ügyet sem vetve, az nem a legényestáncolás jegyeit hordozza magában.

Másik szembeutó, hibás jelenség a legényes táncok befejezése. A selejtezők alkalmával adott zenei kíséretre, megfelelő viseletben, gondosan összeválogatott táncmotívumokkal, a táncfolyamatok építkezési elveit szem előtt tartva, az adott táncos egyéniség viselkedését példaként állítva igyekeznek sokan a legényes táncokhoz viszonyulni. Ahhoz, hogy az értékelés szempontjai érvényesüljenek (folklorisztikai hitelesség, anyagismeret, elmélyültség), a következő dolgokat is érdemes szem előtt tartani.

Ha a táncfolklorisztikai hitelesség elérése a cél, akkor az olyan színpadias, extrovertált hatásadás megoldás, mint a test front-

Kiss Anna - Pásztor Zalán – fotó: Majnik Zsolt

irány hármas térbe, fej frontirány egyes térbe helyezése a tánc koreográfiai befejezésénél, nem a legmegfelelőbb megoldás. A funkció és a megrendezett táncgyűjtések alkalmával a legényest táncoló férfiak a tánc befejezését nem a zenei zárlatkor fejezik be, hanem egy nyitó motívum kezdésével, vagy más mozdulatimprovizációs lehetőséggel kimozdulnak az adott táncból, esetleg elsétálnak. Érdemes a felvételeken olyan lehetőségeket keresni, amelyek megoldást adhatnak a számokra és ezt építések be a táncok végére, hogy a hagyományos közegben használatos formulák jelenjenek meg a modoros, mesterkélt formákkal szemben.

A magyarvistai születésű, kimagasló táncos egyéniség, Mátyás István „Mundruc” példái jól szemléltetik a fentebb leírtakat az alábbi felvételeken: Ft. 505.2; Ft. 505.5; Ft. 616.4; Ft. 1050.7.

Aki még részletesebben szeretne elmélyülni a témában, annak az alábbi két tanulmányt tudom ajánlani. Az egyik Martin György: *Rögtönzés és szabályozódás a magyar néptáncokban*. (In: Népi Kultúra – Népi Társadalom, 1980. XI-XII, pp. 411-449.), valamint Karácsony Zoltán: *Megjegyzések Martin György „Rögtönzés és szabályozódás a magyar néptáncokban” című tanulmányához*. (In: Ethnographia 2020. 02. pp. 270-318.)

A Néptáncosok Könyvtára sorozatban megjelent *Táncutatis és táncagyomány Dél-Dunántúlon* (1978) című könyv bevezető ré-

szébből Andrásfalvy Bertalan idevágó sorait idézem a következő téma bevezetéseként. „A látványos és költséges néptáncversenyek, fesztiválok előbb-utóbb elszürkülnek, megrekednek és ismétlésekre szorulnak, ha a művészeti mozgalom, a koreográfusok és a táncosok nem kapnak új anyagot a tudományos kutatástól, egy-egy, a szűkebb hazához tartozó falu tánckincsének és táncagyományának feldolgozása által. Ez a »feldolgozás« pedig a helybéli hagyományörző idősebb nemzedék, a hagyománykutató fiatalok, az újat kereső táncosok és néprajzkutatók, koreográfusok együttműködéséből születhet csak meg.”

Nagyon fontos, hogy minél több háttérinformációval rendelkezzenek azok a táncosok, akik új táncanyaggal ismerkednek meg. Nem elég a filmekben látható, vagy a felkészítő tanfolyamokon megismert táncmotívumok megtanulása, alapos mélyfúrás kell végezni, hogy minél jobban elmélyedjenek az adott táncban. A táncos beállítottságról íme egy-két példa a kötelező táncok jeles képviselőiről, illetve képviselőitől. Szöveges gyűjtések alkalmával csillogó szemmel, sugárzó arccal meséltek a tánc szeretetéről nekünk, amit ma belső motivációként említenénk. Idős fejjel ilyen intenzíven mesélni azt feltételezi, hogy nagyon nagy akarat lehetett a fiatalkori táncolás közepette.

*

Karád

Horváth Jánosné sz.: 1921. március 22.

„...Jaj, hát, én azt nem is tudnám! Ahoj, az az ember hallja azt a zenét, egy kicsit jobban tud mozogni, mint aki csak úgy! Az én uram a leges legelső között volt, mikor elkezdődött az a »Gyöngyös bokréta«, tudott táncolni! Hát meglátszik az a formájáról is! Hát vékony volt, olyan közepes, mint maga, ilyen forma. De mindig is szerette, szeretett táncolni. Nagyon szeretett szegény táncónyi! Tizenégybe született, összeismerkedtünk, ugye falubeli volt. Az uram táncolt bottal, kanásztáncot. Ezekkel szokott táncolni, ni: Balogh Jóska, meg Szita Jóska. A férjem nem volt kanász, parasztember volt, de nagyon szerette a zenét, nagyon szerette, szegény. Hát már nagyon régen meghalt, huszonöt éve, szegény! Hetvenéves volt, de még az utolsó fénykép is megvan róla, nagy beteg volt!

Bottal táncolt az uram, a kalapjában volt rozmarin, kis virág, meg szallag, aztán a közepe megvót húzva, és akkor úgy ráakasztva a kis virágok. Vót nyakkendő is rajta, egyik része lent vót ilyen rojtos, akkor meg vót bársonyó is. Mondjuk az én gyerekeimé bársonyó vót. Vaszonyi gagya vót, be vót rakva, nem olyan vót mint most, a mostaniaknak nincs lerakva...”

*

Visa

Fodor Ferenc „Ripa” [F. F.] sz.: 1938. március 5; Fodor Rózsi [F. R.] sz.: 1943. május 14.

„F. F.: – A jó táncosnak kell legyen jó zenehallás, s egy kicsi hozzá értés. Nagyon szeretjük a táncot, gyerekkorunktól, én mondom, én tizenégy éves koromtól, vagy tizenhárom éves koromtól már cigányfogadó vótam. Nagyon szerettem, megettem vóna pulickával! És azt mondom, ha valaki szereti a táncot, akkor csinálja, de ha nem szereti, akkor ne csinálja. Ha csak azért csinálom, hogy én is csináljam, vagy én is táncoljak, akkor ne csinálja.

F. R.: – Meg, hasonlít a családba, meg van az öröklésről. Hát, neki az édesanyja...

F. F.: – Édesanyám nekem, nagyon-nagyon jó táncú vót. Asztán, még tőle is örököltam. Akkor mi gyerekkoromban, nagyon-nagyon...

F. R.: – Tehát ez fajra megy! Nekem az édesanyám nem táncolt soha, pedig a fiútestvéreim, táncos vótak az egész, mert tizenegy testvérek vótak. Nyóc fiú, három leány. Táncoltak a fiúk mind, de a lányok, a nagyobbik néném az igen, az igen, de a' már, az édesanyám meg, a másik testvérem nem, na, nem nagyon. Édesanyám egyáltalán. Imádtam

a könyveket, a regényeket olvasta, meg ilyesmi. Nem úgy szórakozott, nem szerette.

F. F.: – De az édesapja, apósom...

F. R.: – De az édesapám felől mind, az már...

F. F.: – Mindenki, mindenki ott. Apósom, a két lánytestvére, három lánytestvére vót, az egyiket már nem is olyan nagyon ismertük, az korán halt meg. De a másik két lánytestvére, hát azok, azok mind az én édesanyámmal leánykodtak. Táncba mentek...

F. R.: – Pláne az egyik, az edesebbik, még mindig elkísérte, még most halála előtt is, két évvel, hárommal is elkísérte a lakodalmas menetet. Nagyon szerette, ha bár bele nem tudott illeszkedni, hogy valaki megtáncoltassa, még esküvőn, benn vannak a templomba, hogy »Na, jöj-jön, Juliska néni, egy kicsit kettőt forduljunk!«. Nagyon szerette, pedig már öreg vót. Ott vót, aki nem is hivatalos vót...

F. F.: – A java részit azért a táncolták, hogy a menyasszonyi kísérőt!

F. R.: – Igen, de amíg a templomba vótak, aszt táncolhatta akárki, ha nem is vót hivatalos.

F. F.: – Sűrű csárdás, ritka csárdás, verbunkost, ha került olyan is. Mindenféle táncot. Külön-külön nem járnak a férfiak nálunk, csak a legényest, csak a legénezt! Más táncot nem, van jó pár ember aki, már most nem is olyan jó, pár. Hát asztán mikor megismertem én már a táncot, hogy tényleg jól táncoljak, anyósomnak a testvére, Misi bácsi. Akkó vót, Szöllősi Miklós, akkó vót, Fodor András »Dönük«, mert dér, Árpának az édesapja, vót Fodor János, ezektől sokat örököltam én. Idős emberek vótak, de mikor...

F. R.: – Keresztapád, Józsi bácsi, az is, az Fodor József vót, de az is...

F. F.: – Igen, keresztapám is, hát nagyon-nagyon sokat örököltam, ezektől az öregektől.

F. R.: – De annak a családja, asztán az mind, tudta!

F. F.: – Bármikor is, nálunk amikor a tánc megkezdődött, a lassú táncal. Már ti aszt mondjátok, hogy az akasztós. Mi lassú táncnak mondjuk. Fodoroké, annak külön zenéje vót, és vót a Lovászoké. Fele a falunak Fodor, úgyhogy a Fodoroknak külön vót a lassú, a Lovászoknak meg külön. Egybe táncolták, de...

F. R.: – Nekünk, amit húztak a tegnapi, nem azt húzta. Azt is tudjuk táncolni, pont úgy, mint a másikat, de a dallam nem az! Csak a dallam a különbség nem a tánc, csak a dallam.

F. F.: – Persze, aki akar táncolni és tud, vagy akar kaszálni. Úgy van ez, mint a kaszával, hogy aki tud kaszálni, a rossz kaszával is kaszál. Tudod? Asztán, aki tud táncolni, habár rosszul is muzsikálnak, csak táncol, de mégse nem úgy!

F. R.: – Nem volt az rossz! Nem rossz az, csak nem az, amit szoktunk.

F. F.: – Ha rossz táncosom van, akkor az olyan, mint amikor a hányinger kényszerít, ez ilyen!

F. R.: – Alig várod, álljon meg a pár, úgy szokták mondani.

F. F.: – Aszt hiszed, hogy utánad, viszel magaddal egy sós zsákot, vagy valami ilyesmi. Én megmondom őszintén, nem szégyellek megmondani se. De ez így van! Nézzétek meg közöttetek is, ti már fiatalabbak vagytok, mint mi, de amikor elkapsz egy lányt, aki nem tud táncolni, alig várod, hogy valahogy, vagy a zenész álljon meg, vagy valami jöjjen közbe, hogy... (nevet) Há nem így van?

A ritka magyar az nagyon jó vót, de mi már nagyon keveset tudtunk ellopni belőle, mert mind elhaltak az idősök. Ez a Misi bácsi, hát olyan gyönyörűen táncoltak ezek az öregek, ebből amit el tudtunk lopni. Csak egy kicsit elbutáskodtam én akkór, hogy nem fogtam neki táncolni legényest. Tudod? Az öregek sokat tanítottak volna. Úgyhogy, azért mondom, hogy elbutáskodtam, mert nem is vót nekünk olyan nagy tehetség, pénz kevés vót abba az időbe. A testvérek közül hárman táncoltunk, szóval négyen a lánnyal. Egyik fiútestvérem nem táncolt, de a többi mindenki. Merem mondani, állítani is, hogy mindig vót ilyen, aki azt szerette, hogy csak, ahogy ő táncol, más ne táncoljon úgy! Ez mindig megvan! Akárhon, akármilyen vidéken, vagy faluba is, min-

denült megvan az irigység, mint például náluk is. Megvót, és meglesz, máma is megvan, hogy ki szeret táncolni. Hát ez mindig is úgy vót, mert nálunk meg vót, hogy ki jobban tud, ki hogy szeret táncolni. Jobban szeretet vagy gyengébben, megy, de az irigység az megvan! Ezt tudjátok, hogy mindig megvót az irigység, s meg is lesz. Akkor vót jó, mikor cigányfogadó voltam. Fiatalon...

F. R.: – Egész huszonegy éves koráig, mer asztán, ott ha megnősült utána már nem.

F. F.: – Tizenhárom éves koromban, már elsőbben fogadtam cigányt. Míg a feleségem csak aprócska vót. Meg kellett beszélni szépen, hogy menyiert jönnek el. A feladat az vót, hogy asztán, minden reggel vélek megbeszéltük, hova megyünk, s akkó el kellett menni a lányhoz, hogy a lánynak a szülei adjanak ebédet. Akkó meg kellett venni egy fél liter pálinkát, a lány szülei megint adtak egy felet. Meg kellett táncoltatni az édesanyját is a lánynak, nem csak a lányát, az édesanyját is...

F. R.: – Ha táncos vót!

F. F.: – Átlagosan táncosok vótak azért! Végig szépen mentünk az úton énekelve, a cigányok muzsikáltak, mink meg énekelünk. Egészen addig, hogy megérkeztek, mert Palatkáról, jöttek vagy vót rá eset, hogy Pujonból. Végig énekelve mentünk, szép bokrétásan persze, de csak mind a viseletbe..."

*

Öregcserető

Csóti Andrásné, Farkas Irén [F. I.] sz.: 1935. január 28.; Csóti András [CS. A.] sz.: 1931. október 17.

„F. I.: – „Hát szerintem, akinek jó kedve van, oszt szeret, hát más nem. Hát csak az a jó táncos, mer, akinek nincs jó kedve, az osztán nem tud táncolni! A Bagó Csula néninek az ura, hogy az milyen jó táncót. Aztán a Tóth Pista bácsi, hát valahogy olyan jókedvű emberök vótak. Jókedvű embörök vótak...”

CS. A.: – Itt Csertőn, Csibe Gergő vót, az igazi neve meg, Nagy Gergely.

F. I.: – Az ügön tudott táncóni! Ugye, akik igön tudtak táncóni, azok szerették a boroskát is, mert hát kicsit itak, oszt hát akkó, migyá jobban.

CS. A.: – Anékü nem lehet táncolni! Szárazon nem lehet.

F. I.: – De hát ugye nem rúgtak be, ittak egy kicsit.

CS. A.: – Meg a Hős...

F. I.: – Hős István bácsi.

CS. A.: – Az úgy állt, hogy a diszorségben, nem áll úgy katona, az biztos.

F. I.: – Annak olyan kitartása vót, olyan büszkén állt!

CS. A.: – És nagyon tudott táncolni, az meg Hős István vót, vagy Tóth István, mer itt mindenkinek két neve vót.

F. I.: – Ugye mindig vannak ilyen csúfnevek, errő tűnnek jobban benünket! Hát (nevet), mit mondjak, neköm mindig jó kedvem vót, ügön jó kedvöm vót. Én apámtó örököltem, annak is ügön jó kedvű embör vót. Mikó iskolába jártam, akó má ott mindig, ugye táncótunk kicsit, ugye ott akó vótak mindig, farsang, meg mit tudom én, ilyenkö szeretem! Asztán mindig szerepöttem, a versöt mindig én modtam, mindig szólót éneköttem, hát oszt akó, persze táncóni is szeretem is, igön. Csak há most má megöregödtem, biza most má.

Nem értek rá akó a szülök, hogy minket tanácsanak, á! Fáradt vót ott mindönki, dolgozni jártak. Egymástó tanútunk táncóni, egymástó! Csak-csak! Láttuk egymást, hogy táncol, hát csak úgy tanultunk meg! Csak nízttük, lesöködttünk, elmentünk bálba nézelöni, mikó még kisebbök vótunk, a nagyokat nízttük. Oszt ugye mögláttuk, oszt akinek hát vót benne egy kis érzés, az má tudta hogy-hogy kö táncolni.

Olyan tizenöt éves vótam akkó, már jártunk a bálba, tizennégy hát hogyne, mikó tizenhét vótam már férjhö mentem. Tizennégy évesen már möntünk, há akó nem vót divat az, hogy főiskolára, egyetemre mönni sehova se. Kijártuk a nyóc osztályt, oszt asztán jártunk bálba. Jártunk táncolni!”

Drágszél

Cselik Mária sz.: 1944. szeptember 2.

„...Első osztályos vótam, amikó az első papucst kaptam, a piros papucst, akkó má táncoltam a táncsoportba édesanydékkal, s ez ötvenbe vót. Én borzasztóan örültem neki, mint ahogy mindennek örül a kis gyereök, egész nap abba ugrándoztam, biztos édesapámnak már elege vót a papucskopogásbú, mer azt mondta – hát én azt nem úgy gondoltam akkó, hogy ő kukkolni akar engem, de ő mondta, hogy – kislányom ilyenkö ebbe szoktak ám aludnyi is! És akkó én ezt komolyan vöttem, me hát utána hallottam én ezt elmesélésbül. Úgy aludtunk, hogy az én kiságyam az az anyuék ágya végibe vót... Apu mindig hajnalba kelt, hogy az állatokat ellátni, és főketötte az édesanyámat is, hogy ugyan kelj má fő, mer nízsd meg a lelyának, a kanavász dunyha alól kivót a piros papucs. Kikandikát mind a két lábamrú, s akkó mindig mondták, hogy má, akkó sem esett le a papucs a lábadrú, úgy vigyáztá rá, hogy egész éjszaka a lábodon vóút.

...A Pandúr Pista bácsiék tettszöttek a legjobban, mások is öket ismerték el legjobban, de lehet, hogy az is vót benne akkó, hogy ök vótak fönn, az Állami Népi Együttesbe, amikor Rábai a »Drágszéli szvített« csinálta. Akkor a Pandúr házaspár volt fönn, meg egy másik, egy olyan tizenöt évös lány, akit elengedtek. A Pista bácsiék igön öregek vótak – Pista bácsi '97-'98-ba született 1800, Treszka néni mög '99-be. Akkor ök olyan ötven-ötvenöt év közöttiek vótak. Én neköm borzasztóan tettszött a méltóságuk talán! ... Treszka néni összeszödte a száját, nem egy olyan huncut mosolygós táncos vót, amire emlékszem én. A mozgása az bámulatos vót, akkó már neköm, az az apró, apró vibráló mozgása, amit a csárdásba csinált. Meg a méltóságuk. Pista bácsi, nem magas vót, ilyen mokány kötésü, bögyatyába táncót mindig és az még adott neki egy olyan tartást. Mert a gatya máshogy mozog. Neköm, olyan lenyügözö vót az ő mozgásuk...

...Úgy mondjuk a karmozgást, hogy hujogatas. A kiabálást is úgy mondjuk, hogy hujogatas, de a kézzel is. Én azt szoktam mondani, hogy nálunk él a kéz, nem egy gyertyatartós kéztartás van, hogy főtartjuk és úgy vagyunk. Nálunk mindig mozog a kar. És ami érdekös, hogy egyre lendül, mozdul kifele a kar. Csak a lányoknak mozog ütemre a karjuk. A fiúk egyet lendítenek és utána, tartják, de nem mozgatják úgy mint a lányok, hogy behajlítva, kinyújtva váltva. Sok együttesné ezt látom a fiúk úgy hujogatnak, éppön, mint a lányok. Az embörök csak akkó mozgaták így a karjukat, amikó van az a, hogy összekapaszkodnak. Kézfogássá körbe marsónak és akkó mozgatták a karjukat. A Ferkó bácsira is visszaemlékszem, lendített egyet, mert a másik fájtneki. Mindig kinevetnek, amikó mondom nekik, én tudom a hátteret, hogy fájtneki, örült, ha felbirta emelni a kezit. Nyilván ez olyan hátter, hogy mindenki nem tudhatja...”

*

Az írást egy idézettel zárom. Mely többször átfogalmazott, lényegre törő esszenciaként olvasandó. Többszöri nekifutással is érdemes izlelgetni, mondatonként értelmezni.

Martin György: *A mezőségi sűrű legényesek védelmében* (1983): „...A népművészet évszázadok alatt számtalan tehetség sora által kicsiszolt alkotásait csak igényes válogatásban és megformálásban, tipikus vonásait művészein kidomborítva, a szenzáció keresése nélkül, kiérlelt, stílusos előadásban szabad csak előadni, tanítani és népszerűsíteni. [...] Ráadásul rendszerint nem is egy-két, hanem egyszerre többféle típus felsorakoztatására vállalkoznak, pedig ezek mindegyike rendszerint külön művészi világot jelent, s így nagyfokú, komoly elmélyülést, belső azonosulást és átélést igényel. Nem is lehet alkalmas mindenki mindenféle típus, stílus elsajátítására és előadására.”

Mindenkinek hasznos elmélyülést és további izgalmas felfedezést kívánok táncaink csodálatos világába.

Busai Norbert

BÁGYI BENCZE JAKAB VERSEI

SZENT ISTVÁN-NAPI FOHÁSZ

Ahogy mondád,
úgy tevénk,
Szent Király:

oltalomnak oltárt,
oltár köré templomot,
templom köré falakat,
falak köré falvakat,
s népüknek
mint magvakat,
szóránk
megtartó Igét,
szavakat...

Követve ekképp új utat,
egyszerre pogány és keresztény
feszülve magunk keresztjén,
boldogan fájva, vezekelve,
otthonra lelve
a Kárpátkörben,
hol
voltunk véd-vár
és oltalom,
büszke bástya,
és kőhalom,
szétverték
és visszavertünk,
markolt
keresztet s kardot
kezünk,
mintha erre
esketett volna
Álmos és Árpád,
s Szent István óta
védjük
a keresztyén Európát,
ahol aztán az irgalom
Pilátusa Trianon
hasított közénk
hét határt...

Így hálált
a keresztyén-sújtású
Európa
egy húséges „mostohát”,
pedig hát:

építünk templomát Istenünknek,
imába burkoltunk minden szentet,
hogy fázó testük ki ne hűljön,
míg felénk sugárzik át az úron,
szív fölött őrzött miniatúrón –

Beszéltünk hozzájuk magunk is szítva,
befogadva és kitaszítva,
avítt testükre szóvirágot
leheltünk, s szánkából kiviláglott,
mint izzó kráterből a láva
- hol még semmi nincs formálva –
kiviláglott hitünk lehelte,
újraizzított Isten igéje,

akivel Téged, Máriánk kérünk,
megmaradásért járj közbe értünk:
tekints reánk, hogy ne vesszünk el,
mi hű keresztyének a Koppány szívével;
hogy mindegyre ne magunk temessük,
s életre se kereszten ölessünk:

mártír helyett mirha égjen,
kérünk, válts meg bárány véren:
várunk itt az ordas réten –

MAGÁNÜGY

Ki tudja majd holnap, hogy nem volt ma kenyérem?
És kit érdekel majd, hogy az életem
vakítón fénylő penge éleken pörgött, és
megúsztam sokszor karc nélkül, sebtelen?

Ki hiszi el, hogy nálam járt az Isten,
s nem volt semmije, amivel segítsen,
és amikor elment, úgy ahogyan jött,
hagyott valamit, mégis maga mögött:

azóta én már el nem keseredem,
ha egyedül vagyok, mint ahogy az Isten,
nekem sem kell az, ami neki nincsen,
csak arcodat lássam, csak vállad érintsem:

te is az övé vagy, így hát kellhetsz nekem:
húszezer éjszaka ringasson el velem,
húszezer virradat mutasson meg nekem,
s ha még több is lehet, azt is adja Isten!

BÁL A BÁGYI PUSZTÁN

Lábon járó,
bimbónyi legényke voltam,
mikor kezem fogva,
egy vasárnap délután
kivitt táncot látni
a Pusztára anyám.
A zsongó sokaságból
valaki kurjantott:

Bágyi Bence Jakab – önéletrajz

1958 óta tartanak nyilván a statisztikák. Az elmúlt két században két nagyapám – egyik anyai, másik apai ági – szedte rímekbe mondanivalóját: az egyik szónoklatai közben, rögtönzött beszédben, a másik írásba foglalva. Ezzel csak azt akarom kidomborítani, hogy nem egészen az én erényem, hogy verset írok. De mi is a vers? Valaha a rímes, ritmikus „beszélynek” nemcsak szépsége, de hasznossága is volt: rímes ritmikába tördelve rögzítették a szokásokat, hagyományokat, a törvényeket is, mert így megjegyezhetőbb volt. A vers ünnepek, örömök, tragédiák, dübök, fájdalmak fölött feszülő szívárvány, bolyongó kód, mennydörgés... tömörsége a míves napoké, zenéje lelkek vidítója, andalgása a bágyadt emberé, szaggatott ritmusa a félrevert harangoké, csendje olvadó jéghegyeké...

1974 óta jelennek meg verseim romániai és magyarországi sajtókiadványokban, irodalmi folyóiratokban.

Romániában többek közt a Művelődés, Utunk (ma Helikon), Igaz Szó, (Látó), Fiatal Fórum, Korunk, valamint más napilapokban, kiadványokban, antológiákban jelentek meg. Magyarországon a Hítel, az Élet és Irodalom, a Polisz, a Magyar Fórum, és más folyóiratok közölték írásaimat. Három verset tartalmazó kötetem a Nemzeti Kulturális Alap, valamint magánemberek és cégek, kiadókat anyagi támogatásával jelent meg Magyarországon és Erdélyben. Több antológiába is beválogatták verseimet. Most állítom össze újabb verseskötetemet, valamint egy nyelvészeti, főleg jelentéstanban „jeleskedő” könyvem, és kiadásra is kerül, ha sikerül támogatást szerezniem a

kiadási költségekre. Ez utóbbi több újdonságot fog tartalmazni, többek közt, hogy mi is az a „kerekérdő”, hogy honnan ered a „székely” megnevezés, vagy éppen a hun üstök motívumainak megfajtása stb., melyek mind a mai napig homályban maradtak.

„Húzd rá, te!”

S miként a várt eső
szomjazó földre,
friss muzsika zúdult
zengő záporként
a szabad ég alatt
bálozó népre:

férfi kalapokról
duzzadó mellekre,
röppenő mellényről
szóródva szerte,
csurgott lefelé és
hullámot vetett
asszonyok csípőjén,
s onnan legyűrűzve
feszülő bokákig,
hol dobogó csizmák
sarka-talpa vásik,
ahol már a zene,
úgy dübögött szerte,
mint dörgő villámlás,
le a föld erébe,
le az alvilágig –

„Húzzad, te!
Hadd tudják meg oda le,
hogy mulatnak ide fe!
Nézzed, he!”

Ekkora táncházat
senki be nem láthat,
csak a magas kék ég,
csak a nagy Úristen,
de talán még ő sem,
mert amott hirtelen,
mint fergeteg támad,
eget s földet ketté
pörgő szoknya választ –

„Ide nézz a figurára,
ne a leány szoknyájára!”

Egy kevéssel arrébb,
ahol már gyérből
pörgése a bálnak,
visongó gyerekhad
tanulja a táncot,
s a közelben ülő,
mosolygón merengő
öreg arcáról
csurognak a ráncok...

...és amott közepén,
a szusszot se' tűrő,
cifra forgatagban
hirtelen megállott,
megállott az idő,
de ők abbahagyni
nem bírták a táncot,
így eshetett meg, hogy
sarkából kivették
a dermedt világot –

Azóta is tart még
az a pusztai bál,
habár szem nem látja,
csak a forgó szelek,
s a hirtelen támadt
bába szélnek mondott
kerengő fergeteg
forgataga jelzi,
hogy a szoknya pereg:
nincs vége a táncnak,

ha a párok állnak
pörögnek a hegyek,
mert ilyen volt Erdély,
s ma is a székelyek
szent hegye lábától
nézve éppen ilyen,

hol székely gúnyát ölt
mikor lejön hozzánk,
kerengő hegyek közt
egyensúlyt tartani,
sorsunkat osztani,
az a nagy Úristen!

AZ ÖRÖK SZÉKELY FALU

Süllyednek itt régen a házak,
roskadoznak a háztetők,
nem verik fel az éjszakákat
lányos házaknál szeretők –

Az utcák hossza oly üres,
hogy szédülnek a kertsasok.
Udvaron gyermek nem repes,
nincsen itt nász és nincs halott –

A házak közé tévedt vad
nem érez rég emberszagot.
Jövőbe rántó nő-illat
ruhák ráncából kikopott –

Kapuja kidőlt csűrbe lépek:
szekerén mind a négy kerék –
Lyukas tetőn át csillagok néznek,
s egy pej a szekér elébe lép,

melléje hóka homlokával
egy hollófekete tünemény,
s moccan a szekér, mint új korában:
a lovakra hámot dobok én.

Dübörgőn végig az utcákon
dalolok részegült legény –
Nyílnak muskátlis ablakok,
s harang kondul az éj felén –

Templomnál lassítok s leszálllok.
Körém állóknak mesélem lázzal:
jaj, de nagyon rossz álmod láttam,
kihalt falunk volt, sok omló házzal... ■

Citeraiskola kezdők és haladók részére

Új taggal bővült a Hagyományok Háza *Hangszeres népzenei példatár - Népzenei füzetek* sorozata. Ezúttal a citerát tanulók és tanítók munkáját segítő új oktatási segédanyag került kiadásra, Balogh Sándor - Berta Alexandra *Citeraiskola kezdők és haladók részére* címmel.

A szerzők mindketten gyakorló citeratanárok, akik saját tanítási tapasztalataik alapján, a változó igényekre, és a citerajáték fejlődésére, illetve a hangszer töretlen népszerűségére reagálva készítették el kiadványukat.

A módszertani útmutatás mellett a szerzők egyaránt törekedtek a műfaji sokszínűsége, valamint közel félezer gondosan válogatott dallampélda közlésére. A kiadvány első kötetében a játéktechnikai elemek didaktikai sorrendben követik egymást; fotóillusztrációk és ábrák segítik a technikai alapok elsajátítását. A második kötet pedig egy dallamgyűjtemény, amely dialektusterületenként, kistájanként sorakoztatja fel a dallamokat. Az eredeti citerás felvételek lejegyzései mellett más hangszeres (furlya, kaval, duda, hegedű stb.) gyűjtések alapján citerára átvitt dallampéldák is helyet kaptak.

PRIMA PRIMISSIMA 2024

– NÉPMŰVÉSZET ÉS KÖZMŰVELŐDÉS KATEGÓRIA –

Prima Díj

Bognár Szilvia népdalénekes

Kerényi Róbert Szigony népzeneész, népzene gyűjtő, tanár

Prima Primissima Díj

Salamon Beáta népzeneész, előadóművész, tanár

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2025. JANUÁR 9. CSÜTÖRTÖK 19:00
A három testőr - Pécsi Balett

JANUÁR 11. SZOMBAT 19:00
CrAzy_Runners / Parad_Is_E - Frenák Társulat

JANUÁR 12. VASÁRNAP 11:00
Fehérlófia - GG Tánc Eger

JANUÁR 18. SZOMBAT 19:00
SEIOBO - Kulcsár Noémi Tellabor

JANUÁR 19. VASÁRNAP 19:00
Körforgás - Bozsik Yvette Társulat

JANUÁR 25., 26., FEBRUÁR 15. 19:00
Fekete hattyú - Szegedi Kortárs Balett

JANUÁR 29. SZERDA 10:30; 15:00
Lengemesék - Inversedance - Fodor Zoltán Társulat

JANUÁR 31., FEBRUÁR 1. 19:00
A skarlát betű - Győri Balett

FEBRUÁR 6. CSÜTÖRTÖK 11:00; 15:00
Rumini - Inversedance - Fodor Zoltán Társulat

FEBRUÁR 7. PÉNTEK 19:00
Barbárok - Magyar Nemzeti Táncegyüttes

FEBRUÁR 8. SZOMBAT 19:00
Carmen - Pécsi Balett

FEBRUÁR 9. VASÁRNAP 11:00
Sárkánymese - Magyar Nemzeti Táncegyüttes

FEBRUÁR 14. PÉNTEK 19:00
Szerelemkert - Duna Művészegyüttes

FEBRUÁR 16. VASÁRNAP 19:00
Tántorgók - Fitos Dezső Társulat

FEBRUÁR 21., 22. 19:00
FRIDA, az élet múzsája - Duda Éva Társulat

FEBRUÁR 23. VASÁRNAP 19:00
Carmina Burana - Szegedi Kortárs Balett

FEBRUÁR 26. SZERDA 19:00
Orákulum - Budapest Táncszínház

FEBRUÁR 28. PÉNTEK 19:00
Tranzit - Győri Balett

ELŐTÉR

JANUÁR 11., FEBRUÁR 22. SZOMBAT 11:00
Ringató foglalkozás - Apa, ma játssz te is!
Gáll Viktória Emese

JANUÁR 12., 19., 26.,
FEBRUÁR 2., 9., 16., 23. VASÁRNAP 10:00
Kőketánc - moldvai és gyimesi gyermektánc és
kézműves foglalkozás - Sándor Ildikó

www.nemzetitanctaninhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

SZÉKELY HAGYOMÁNYOK – 3.

Részletek Simó Ilona 2024-ben készült szakdolgozatából

(Apor Vilmos Katolikus Főiskola Neveléstudományi, Társadalomtudományi és Romológiai Tanszék; konzulens: dr. Baksa Brigitta főiskolai tanár)

TÉLI NÉPSZOKÁSOK (FOLYTATÁS)

Nagybétől csonkahétig

A karácsony környéki napok különleges névvel bírnak: *karácsony nagybete* (karácsony előtti hét); *karácsony szombatja* (karácsony előtti nap, azaz 24-e); *szenteste* (karácsony estéje); *csonkahét* (karácsony utáni hét, félünnepnek számít).

Karácsony szombatján volt szokás elkészíteni az ünnepi ételeket, melyből csak az éjféli mise után ettek a katolikusok. Ez a szokás ma is él, én Szentegyházán találkoztam vele. Sóvidéken a karácsonyi ünnepi étel a *majorsághúsleves*, tölteletes káposzta és *köccség* (hurka és kolbász), a *tészta* (sütemény) pedig diós vagy mákos kalács volt, illetve Parajdon és Szovátán hájastészta és töpörtyűs pogácsa. A kalácsból szokásukhoz híven egyet eltettek az újévre is, hogy a következő évben is legyen kalács.

A karácsonyfa állítása és az ajándékozás viszonylag új szokás. Kezdetben nagyon kevés helyen állítottak karácsonyfát, Sóvárado díszítetlen fenyőoldalág jelképezte azt. Szentegyházán magam tapasztaltam egy családnál, hogy mai napig megjelenik a karácsonyfa mellett a fenyőoldalág is a szoba kisasztalán. Régen azoknál a családoknál, ahol nem volt karácsonyfa, a párna alá vagy kitisztított cipőcskébe rejtették az ajándékot, mely cukorka volt. Szokás szerint a karácsonyfát szenteste díszítik fel, alá teszik az ajándékokat. Kisgyermekes családoknál a karácsonyfát és az ajándékokat az angyal hozza, ez idő alatt a gyerekek nincsenek otthon. A mi családjunkban havas idő esetén szánkózní visszük a gyerekeket, figyeljük, hova érkezett már meg az angyal, vagy átsétálunk a nagyszülőkhöz, amíg a szülők díszítik a fát.

Szenteste a katolikusok éjféli misén vettek részt. Sóvidéken kalácsot és szalonnát vittek magukkal az éjféli misére, melyet megszenteltek. Betegség idején a szentelt szalonnából ettek, hogy jobban legyenek. Ditróban *madármisé*t tartottak, az ének adott pontján, „az égi madarak megszólaltak”, madarat engedtek fel a segédkántorok vagy tanítók a kántor mellől, melyek a hívek fölött repkedtek a szentmise végéig. Karácsony első napján a reformátusok és unitáriusok *úrvacsorát* vettek. Sóvidéken a gyerekek falujáró szokása volt a *karácsonyi köszöntés*, melyet szenteste vagy karácsony első napján végeztek. A gyermekek csoportosan mentek köszönteni verssel. Bekecsalján pedig a legények mentek csoportosan ablakról ablakra karácsonyra virradó éjjel, hogy hírül vigyék Jézus születését énekükkel.

Karácsony napjához feljegyeztek egy érdekes házasságiósító szokást Siklódon, melynek első mozzanata, hogy a leánynak egész nap böjtölnie kellett. Ezt követve karácsony első éjjelén éjfélkor háromszor meg kellett kerülnie futólépésben a házat mezítláb, pendely nélkül, bal kezében fogva az alsó ingét, melyet húz maga után. A kerülést követve visszament a leány a házba, felvette az ingét, lefeküdt aludni, és álmában megláthatta jövődöbéli férjét. A feljegyzést követve fél évszázaddal viszont már nem ismerték a szokást, feledésbe merült.

Betlehemezés templomban (Szentegyháza, 2009) – fotó: Simó Zsolt

Sóvidék egyes területein karácsonykor jóslták meg a következő év időjárását hagymakalendáriummal (a szokás menete ugyanaz, mint Luca napon). Több helyen megfigyelték karácsonytól vízkeresztig a napokat, és abból jóslták meg a következő év hónapjainak időjárását. Szovátán és Parajdon karácsony első napjának időjárását figyelték meg, úgy tartották, következethetnek belőle a következő év kukoricatermésére. Gyergyóremetén a következő időjósítás maradt fenn:

„Fekete karácsony
Fehér húsvétot hoz.”

*

Betlehemezés

Székelyföld-szerte elterjedt, egyik legismertebb többszereplős dramatikus szokás, a betlehemezés. Több változatával is lehet találkozni a feljegyzésekben. Marosvásárhelyen bábokkal történt az eljátszás, ez az úgynevezett *bábtáncoltató betlehemezés*. A szereplők: Szent József, király, angyal, két pásztor, turkács (adománykérő). A bábok tizenkettő-húsz centiméteresek voltak, fanyéllal lehetett őket megfogni, fejrészüket mindnek másként alakították ki. Általában vásznat tettek a fejrészhez, arcot rajzoltak nekik. A pásztorok lapos deszkából készültek, az arcukon nem volt vászon, hogy hangot is lehessen velük hallatni. A turkácsok rossz harisnyából készültek, nyúl vagy báránybőrrel vonták be őket, állkapcsukat pedig zsinnyel tudták mozgatni.

Sóvidéken nem volt általános szokás a betlehemezés, emellett csak egy felekezethez nem köthető a szokás. Atyhában és Szovátán katolikusok, Parajdon reformátusok betlehemeztek. Legények és felnőtt férfiak adtak elő. A szereplők: király (a rangidős), huszár, József, Mária, angyal, három pásztor, emellett Atyhán volt még furulyás, Szovátán pedig futár. A próbák az egyik szereplő házában voltak, legtöbbször a királyéban.

Lövétén figyelték a betlehemezésben részt vevők magatartását. Aki a betlehemezésben részt vett, próbakezdéstől vízkeresztig vi-

selkedése makulátlan kellett legyen. Kerülnie kellett a fonót, kocsmát, utcán csendesen kellett járjon, világi éneket nem énekelhetett. Amennyiben rajtakapták, büntetésképp hajadonfövel, mezít-láb kellett háromszor megkerülnie a templomot.

Szentegyházán, Bányán, ma is betlehemeznek. A gyermekek az iskolában tanulják be a színdarabot a hitoktatók vezetésével, melyet szenteste a templomban adnak elő.

*

Kántálás

A kántálás jellegzetes féldramatikus szokás a betlehemezés mellett. Sóvidéken ének nélkül, verses formában történt maga a köszöntés. Az 1900-as évek elején minden településen gyakorolták, de a legjelentősebb azokon a településeken volt, ahol nem betlehemeztek. Sóvidéken férfiak kántáltak, házról házra járva. Siklódon karácsony másnapján volt szokás kántálni, az ajtó előtt karácsonyi éneket énekelve hívták fel magukra a figyelmet, s miután behívták őket, verssel köszöntöttek. Kaláccsal és itallal kínálták őket.

Szolokmán és Parajdon a legények a lányos házakhoz jártak kántálni. Az ablak alatt karácsonyi énekeket énekeltek, elmondták a köszöntőt, cserébe pénzadományt kaptak, melyet később elmulattak. Parajdon egyszerre több öt-hatfős kántálócsoporthoz tartoztak, csak azokhoz a lányokhoz mentek, akiknek udvaroltak. Az ajtó előtt karácsonyi énekeket énekeltek, behívást követve pedig kaláccsal és itallal kínálták őket.

Korondon karácsony első napján reggel mentek kántálni. Zenész cigányokat fogadtak, akik az ajtó előtt hegedültek, a férfiak pedig énekeltek. A behívást követve köszöntötték a ház népét, cserébe kaláccsal kínálták őket.

*

Karácsony másod- és harmadnapja

Siklódon a csónkahéten tartották a *majorfogadót*. A juhásztorok ekkor szegődtek a gazdákhöz a következő évre, a szegődést követve pedig mulattak egyet.

Sóvidéken elsősorban a református falvak elterjedt köszöntő szokása volt az *istvánzás, jánoszás*. Egyénileg vagy csoportosan köszöntötték az ismerősök, barátok, szomszédok az Istvánokat és Jánosokat. Siklódon karácsony másnapján, Sóvárádon pedig karácsony első napján éjjel mentek köszönteni. Bekecsalján karácsony első napján két vőfély táncba hívta a leányokat másnapra. Másod- és harmadnapon a legények hajnalozni jártak, amikor is a házaknál a ház leányait megtáncoltatták. Ekkor köszöntötték az Istvánokat és Jánosokat is.

Egyes településeken elterjedt szokás volt a *regölés*, amely bőség-és termékenységvarázsló rítus.

Kénosban karácsony első estéjén indultak regölni az ifjú házasságokhoz, ekkor fogadták be végleg őket a házasságok közé. Nagyjából 20-30-an mentek. Ilyenkor a rokonság is odagyűlt, hogy meghallgathassa őket. A jókívánságokért cserébe pálinkával és süteménnyel kínálták őket.

*

December 28. Aprószentek napja

Székelyföldön elterjedt szokás volt az *aprószentekelés*, sok helyről található róla feljegyzés vagy fénykép, például Barótról, Zaboláról, Kászonaltról, Zetelakáról. Kézdiszéken elsősorban a gyermekek ünnepe volt, ők jártak házról házra és vesszözték meg a lakókat annak érdekében, hogy egészségesek legyenek. A vesszőcsomóra szalagot kötött az ott lakó leány. Cserébe kalácsot, gyümölcsöt, alkalomadtán pénz kaptak. Esztelneken a következő verset mondták vesszőzés közben:

„Aprószentek Dávid-Dávid
Künn a jégén korcsolyázik,

*Ha eltörött korcsolyája,
Van bicskája, megcsinálja,
Fúrja, faragja,
Mégis faragatlan hagyja.
Friss egészségére hagyja az Isten!”*

Sóvidéken a fiúgyermek egészségbiztosító és szerencsekívánó szokása volt. Egyes településeket vesszővel elmentek a gyerekek a rokonokhoz, szomszédokhoz, és verses mondóka mellett megvesszőzték a háziakat. Adományként kalácsot és pénzt kaptak. Más településeken viszont a felnőttek vesszőzték. Vicsesen mustármagért küldték a szülők a gyermekeket, ahol az ott lévő felnőtt megvesszőzte őket. Cserébe a gyermekek kalácsot és pénzt kaptak. Megint másutt pedig a családon belül vesszőzték meg a gyermekeket a szülők.

Barcaságon a *boricajárás* volt szokásban ezen a napon. Ezen táncos szokás régebben farsangkor fordult elő, majd a XIX. századtól karácsonykor és aprószentekkor. Csak férfiak, illetve legények vehettek rajta részt, a boricások a legjobb táncosok közül kerültek ki. A boricás menet végigvonult a falun, zeneszó kíséretében. A menet sorrendje: vezető, cigányzenészek, boricások, kukák, kosár- és nyárshordók. A menet betért a házakhoz, a boricások táncoltak és megtáncoltatták a lányokat. Adományként ételmet kaptak, melyet a főzőasszonyok megkészítettek és a boricások mellett a falu szegényei is kaptak belőle.

*

Óesztendő

Székelyföldön is szokás volt, hogy a család fennmaradt az óévről az újévre virradólag, így eltemetve az óévet és köszöntve az újévet. Az óév temetésére és újév köszöntésére szolgáló elterjedt szokás volt, hogy a település templománál gyülekezett a falu népe. Városfalán este tizenegykor harangoztak, ezt követve a falu népe a templomhoz igyekezett. Egyházi énekeket énekeltek, majd éjfélkor a toronyablakból egy legény búcsúztatta az óévet és harangok kíséretében üdvözölte az újévet. Bágyon éjfélkor harangoztak, ekkor gyülekezett a falu népe lámpásokkal a templom kapujában. Itt a kántor búcsúztatta az óévet, ezt ének követte, majd a pap köszöntötte az újévet, végül imádkoztak és énekeltek. Sóvárádon a templomnál férfiak gyülekeztek.

Éjfélkor néhány fiatal házasságkötő ment fel a toronyba és búcsúztatta az óévet, majd meggyújtott újságpapírt dobáltak le onnan. Ezt követve a templom előtt énekeltek. Homoródkeményfalván is élt ez a szokás, szüleim mesélték el, hogyan is történt az 1980-as években. Éjfél előtt összegyűlt a falu népe a sós hídon, mely a templom mellett, a templom kerten kívül van. Éjfél körül a kántor, a búcsúztatót és a köszöntőt mondók felmentek a templomtoronyba. Volt, aki lent maradt közvetlenül a templomtorony alatta és párbeszédos óévbúcsúztató hangzott el. Ezt követve köszöntötték az újévet, és hazamentek. Az óév búcsúztatására, újév köszöntésére az utcákon durrogattak dobozba tett karbittal (a kalcium-karbidből víz hatására gáz fejlődik, úgy durran ki a doboz).

Annak idején Kibéden volt a szolgálknak *óesztendei búcsúja*. A szolgálk elfogadása újévtől újévig szólt, így az óesztendő utolsó napján derült ki, hogy maradhat-e a következő évre. Az újév első napján az újra elfogadott szolgálk összeültek mulatni. Ezt a mulatságot a *szolga karácsonyának* is nevezték. Ez a szokás mára már eltűnt.

Az óesztendőt énekes felvonulással is temették egyes településeken. Siklódon minden falurészben este tíz körül gyülekeztek a férfiak az utcán, így alakult ki három menet. A menetek énekelve vonultak végig az utcán, majd éjfélkor találkoztak egymással a nagy körfánál. Ott közösen énekeltek egy búcsúztatót, köszöntőt, és a templomba vonultak a falubeliekkel.

A népi betlehemes játékból Szűz Mária. Lövötte, Székelyföld, 1942. Eötvös Gyula felvétele – Néprajzi Múzeum, 305351

Betlehemesek. A Pesti Hírlap pozitív képanyaga. Megjelent a Képes Vasárnap 1942. december 15-i számában.

Lövete, Székelyföld, 1930–1945 között, Eötvös Gyula felvétele – Néprajzi Múzeum, 305346

Betlehemesek. A Pesti Hírlap pozitív képanyaga. Megjelent a Képes Vasárnap 1942. december 15-i számában. Lövéte, Székelyföld, 1942. Eötvös Gyula felvétele – Néprajzi Múzeum, 305350, 305353

Szolokmán egy menet járt a faluban, zajt csaptak, majd a templomba mentek. Felsősófálván templomi énekeket énekelve vonultak a férfiak a faluban, éjfélkor pedig a templomtoronyból kürtöltek.

A szilveszteri multságok, bálók csak az 1900-as évek elejétől jelentek meg Székelyföldön a fiatalok körében. Mivel a katolikusok nem bálozhattak farsangig, ez a szokás első ízben a protestáns közösségekben terjedt el.

Óév napjához változatos jóslások kapcsolódnak, melyek az időjárásról, halálról és házasságról adnak jövendölést. Lukafalván a legények és leányok hat tál segítségével próbálták megjósolni, mit tartogat számukra a következő év. Egyvalaki kiment a szobából, majd a többiek a hat tál alá sót, hagymát, kenyeret, pénzt, gyűrűt és fésűt rejtettek, véletlenszerűen rendezve. Aki mindezt nem látta, visszajött, és választott egy tálat. Ha a tál alatt só vagy hagyma volt, sok keserűség érte a következő évben, ha viszont kenyér, akkor áldás érte. Amennyiben pénzt talált, sok pénzre számíthatott. Ha gyűrűt vagy fésűt talált, megházasodik, viszont a fésű esetében csúnya fogazata lesz a párjának. Ugyanitt azt is tartották, ha a leány párnája alá hagymát, kenyeret vagy kapcát tesz, esetleg kút vizébe, vízzel teli cseberbe vagy tükörbe néz első éjjel, megláthatja, kihez megy férjhez. Lukafalván a lányok ónt öntöttek hideg vízbe, melynek, ha virág formája lett, férjhez menést jövendölt, ha szív, bánatot ígért, végül pedig, ha koporsó alakot öltött, a halálát jósolta meg.

Mezőkövesden (Székelykövesden) óévkor, ha lányos házhoz gyűltek az ifjak, míg a tűzhelynél melegedtek, széttolták a paraszat, elmondtak két nevet és a háziasszony által hozott *sertéből* a tűzhely fenekére pottyantottak egy párt. Ha összefutottak, úgy tartották, megnősülnek. Ugyanitt, ha a leány éjfélkor mezítláb kiment a disznóólba, és elkezdett számolni, a disznó, amelyik számnál röfögött, annyi év múlva megy férjhez. Mezőkövesden szokásban volt még, hogy ha éjfélkor a lány mezítláb kimegy a kertbe, ahonnan hallja a kutyaugatást (Alsósófálván kakaskukorékolást), onnan jön a kérője.

Sóvidéken elterjedt szokás volt karácsonykor is a gombóc főzés házassági jóslásként. Ekkor kilenc legény nevét tették a gombócokba, amelyik legelőször feljön, úgy fogják hívni a jövendőbelijét.

Siklódon lámpással tekintettek a kút vizébe annak reményében, hogy meglátják jövőbeli férjüket. Szakadáton pontban éjfélkor kimentek a lányok a legközelebbi keresztződéshez. Zab- vagy búzaszemet szórtak az útra, hogy álmukban megláthassák a jövendőbelijüket.

Az emberek mindig is kíváncsiak voltak a jövőjükre, akár a házasság-, akár az időjósást vesszük figyelembe. Ennek tükrében az se furcsa, hogy kíváncsiak lehetünk arra, mikor jön el az utolsó óra. Lukafalván egy hajszálra vagy selyemszála kötöttek gyűrűt, melyet a pohárba lógatva az oldalához koppintottak. Ahányat koppant az inga, annyi évig élt még a tartója.

Székelykövesden annyi lécet támasztottak a falnak vagy annyi szalmakoszorút dobtak a tetőre újév elsőestéjén, ahányan laktak a házban. Minden léchez vagy koszorúhoz hozzárendelték egyiküket. Akié eldőlt vagy lehullott, abban az évben a halálára számítottak.

Parajdon, Sóváradon és Siklódon is élt ugyanez a szokás, csak hasábfával. Sóvidéken (Luca-napi szokás szerint) és Marosszéken is próbálták megjósolni hagymakalendáriummal a következő év időjárását az óév utolsó napján. Marosszéken, Lukafalván a hagymakalendárium pár meghántott vöröshagymából készült. A hagymarétegekből tizenkettőt vettek ki, mindet egy hónaphoz rendelték, majd az öblös felébe sót tettek. Az ablakpárkányra helyezték az estére, újév reggelén pedig megfigyelték, mely hónap lesz esős (nedves lett a hagymaréteg), és melyik száraz.

Hiedelmek is kapcsolódtak az óév utolsó napjához. Lukafalván a száradó ruhákat be kellett szedni, különben a következő évben annyi marha pusztul el a háznál, ahány ruhanemű kinn maradt.

Emellett kölcsön adni se szabadott semmit, mivel romlást hoz a házra. Ha adni kellett, akkor csak ingyen és örökbe. Sóvidéken úgy tartották, hogy minden jól menjen, a tűz nem aludhat ki szilveszter éjszakáján.

*

Újév

Sóvidéken az idősebbek, akik otthon maradtak, megvárták az éjfél után templomból hazaérkezőket, hogy köszönthessék egymást. Sóváradon, Korondon és Parajdon éjfél után férfiak jártak újévet köszönteni a faluban házról házra, cserébe kaláccsal és pálinkával kínálták őket. Felsősófálván újév hajnalán kántáltak. Újév első napján Gyergyóremetén a gyermekek meglátogatták a gazdacsaládokat és vetést utánozva gabonát, illetve magvakat szórtak szét a jó termés támogatása érdekében.

Gyergyóremetén több újévről szóló időjósó mondóka is fennmaradt.

„Ha újév reggele biborfelhők közt kel,
Káros szél s viharok nem maradnak el.”

„Ha újév jön hóval,
Bővelkedsz sok jóval.”

„Amilyen az újév napja,
Olyan augusztus hónapja.”

Ahogy az óév utolsó, úgy az újév első napjához is kapcsolódnak hiedelmek. Lukafalván fontos volt, hogy ki lépett be először az udvarra. Ha férfi, akkor az ott élő legény, ha nő, akkor az ott élő leány házasodik meg. Sóvidéken úgy tartották, hogy szerencsétlenséget hoz, ha nő lép be először az udvarra, így azon a délelőttön a leányok, asszonyok nem szomszédolhattak. Újévkor nem volt szabad majorságot (baromfi) fogyasztani, mert elkaparja a szerencsét, vagy elrepül vele. A disznó viszont jó választás volt, mivel úgy tartották, az előtúrja a szerencsét. Alsósófálván a baromfikat kerek abroncsból etették az újév első napján, hogy az évben együtt maradjanak. A növényi bolhák ellen pedig hatásosnak tartották az újévi hamu kiszórását a veteménybe.

*

Vízkereszt

Ezen a napon Jézus megkeresztelésére emlékezik a katolikus egyház, melynek egyik központi momentuma a víz és tömjén szentelése, emellett a *koleda*. A koleda, azaz a házszenelés egy liturgikus szokás, mely keretein belül a pap betér a falubeliekhez, imádságokkal megszenteli a házat és az ottelőket. Az ajtóra szentelt krétával felírja az aktuális évszámot, emellett a háromkirályok kezdőbetűit, így védve meg az ottlakókat a rontástól. A házszenelésért cserébe étellel és pénzzel adakoztak. Általában a pap, a kántor, a ministránsok és az egyházi járta a falut.

Sóvidéken, a katolikusok, csebrekben vittek haza a templomból a szentelt vízből. Ha valaki beteg lett, ezzel kengették, ahol fáj neki. Gyergyóban a gyógyítás mellett tűzoltásra is használták a szentelt vizet, ezzel járták körbe a tüzet, tűzoltó varázslat reményében. Sóváradon úgy tartották, Vízkereszt napja szerencsés nap, így aki akkor születik, az tudós ember lesz. Szentegyházán többször is volt szerencsém részt venni házszenelésen, legutóbb 2022 decemberében. Nagy település lévén, karácsony másodnapja után kezdődik meg a házszenelés, előre hirdetik ki a dátumokat, utcánként. A kihirdetett napokon szentmisét tartanak, ezt követve indulnak házszenelni. Először a csengettyűsök érkeznek a házhoz (kisebb ministránsok), a nemek aránya papfüggő, ha fiúkon kívül lányok is ministrálhatnak, akkor csengettyűsök is lehetnek a lányok. Csengetés után verset mondanak, majd felteszik a kérdést: Fogadják-e a szent keresztet? A választ leírják, majd a listát átadják a papnak, innen tudja, mely családokhoz lehet betérni. A csengettyűsöket üdí-

tövel és *tésztaival* (sütemény) kínálják, van, ahol gyümölcsöt vagy édességet adnak útravalónak, emellett kisebb összeget is kapnak. A pénzt később szétosztják maguk között a kántor segítségével, az éves jelenlételembe véve, amire pontot kapnak. A csengettyűsök után nagyjából fél órával érkezik a pap, a kántor és a két ministráns gyermek, a *vidimuszok* (nagyobb tanulók). A szobában fehér abrosszal leterített asztal várja a papot, mely a tisztaság és Jézus testét begöngyölő gyolcs jelképe. Az asztalon égő gyertya van, mely a világosságot, a fényt és Jézus feltámadását jelképezi. Emellett a Covid19 járványnak köszönhetően a feszület is megjelent az asztalon. Korábban a papnál volt a feszület, melyet meg kellett csókolni, most viszont mindenki a maga feszületét csókolja meg. Illik néhány lej adományt is adni a papnak és a kántornak. A házszentelést követve kicsit beszélget a pap a híveivel, ad egy emléklapot, a kántor felírja az ajtóra a feliratot (Bányán újonnan matricát raknak), majd távoznak. Végül utolsónak érkezik az egyházi és a pénztáros, akiknek be lehet fizetni az egyházadót. A karácsonyfát csak házszentelés után lehet lefosztani, azaz megenni róla a szaloncukrot.

Gyergyóremetén vízkereszthez a következő időjóslo rigmust ismerik:

„Ha megcseppen vízkereszt,
S a keréknyom vizet ereszt,
Úgy jó termő évünk lesz.”

*

Január 22. Vince napja

Vince napja, mint sok helyen, termést jelző nap. Kibédén, Erdőszentgyörgyön, Sóvidéken és Gyergyóban is figyelték az aznapi időjárást. Bár Sóvidék nem jelentős szőlőtermesztő vidék, parajdi források szerint elsősorban a szász szőlőtermesztőknek volt fontos az aznapi időjárás.

Parajdon a következő mondókát ismerik:

„Ha fénylik Vince,
Megtelik borral a pince.”

Gyergyóremetén az alábbi vers kapcsolódik Vince napjához:

„Vince, ha csorog,
Nem lesz jó borod.”

*

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

BALASSA IVÁN

2003 *A szomszédos országok magyarjainak néprajza*. Planétás Kiadó és Mezőgazda Kiadó, Budapest.

BARABÁS László

2010 *Forog az esztendő kereke*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

PORTIK Irén

1994 *Két nagyanyám időjóslo mondókái*. In: Kós Károly – Faragó József (szerk): *Népismereti dolgozatok* (digiteka.ro/publikacio/nepismereti-dolgozatok/1994/78221 – utolsó megtekintés: 2024. 02. 05.)

POZSONY Ferenc

2006 *Erdélyi népszokások – Néprajzi Egyetemi Jegyzetek*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár

SZÉKELY László

1995 *Csíki áhítat*. Szent István Társulat, Budapest.

TÁTRAI Zsuzsanna – KARÁCSONY-MOLNÁR Erika

1997 *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Cristi Tractor & Taraful Cantea Fanfara Complexa

Magyar Zene Háza, 2025. január 26.

Közreműködik: Alexandru Cantea (klarinét), Cristi Tractor (trombita), Andrei Trifan (bariton), Georget Cantea (tuba), Andrei Hasan (szintetizátor), Jon Curtean (cimbalom), Vrencsán Anita (ének), Bede Péter (szaxofon), Sófalvi-Kiss Csaba (tenorszaxofon), Babcsán Bence (klarinét, szaxofon), Salamon Soma (harmonika, kaval, ének), Réti Benedek (harmonika), Horváth Balint (koboz), Benke Félix (dob)

Január 25. Pál napja

A népi hitvilágban Pál napja fontos jósló nap. Sóvidéken úgy tartották, ha aznap jó az idő, bőséges lesz a termés. A napos idő sok gyermek születését ígérte, a ködös idő viszont betegségeket jövendölt.

*

Február 2. Gyertyaszentelő Boldogasszony

A katolikus vallásban Gyertyaszentelő Boldogasszony napján ünneplik Szűz Mária megtisztulását, ekkor szokás a templomokban gyertyát szentelni. Sóvidéken úgy tartották, minden háznál szükség van szentelt gyertyára. Feltételezem, székely szokás szerint, a haldokló megkerítése érdekében. Szentegyházán mai napig visznek gyertyát ezen a napon a templomba, melyet megszentelnek. Úgy tartják, haldokló vagy nagy beteg mellett, illetve veszedelemkor (pl. földrengés) kell meggyújtani.

Bár Gyertyaszentelő Boldogasszony napja katolikus ünnep, Sóvidéken más felekezet tagjai is figyelemmel követték a naphoz kapcsolódó időjóslokat, mivel a tél második felét határozták meg. A napos idő fagyot ígér, így azt gondolták, ha a medve meglátja az árnyékát, hosszú télre lehet számítani. Ugyanezt erősíti a következő sóvidéki rigmus:

„Gyertyaszentelőn, ha nap süt a tetőre,
Számíthatsz a télnek keményebb felére.”

*

Február 3. Balázs napja

A katolikus vallásban Balázs napjához egészségvédő szokás kapcsolódik torokbetegség ellen. A templomokban mai napig a hívek ezen a napon *balázsaláldást* kapnak, a pap gyertyával keresztet vet a torokhoz és áldást mond.

*

Február 6., 16. Dorottya és Julianna

Sóvidéken időjóslokapcsolódott ezekhez a napokhoz. Úgy tartották, ha Dorottya napján fagy, akkor enyhülni fog az idő.

„Ha Dorottya szoritja,
Julianna tágítja.”
„Ha Dorottya tágítja,
Julianna szoritja.”

*

Február 24. Mátyás napja

Jégtörő Mátyás napján az emberek elsősorban az időjárást figyelték. Általánosan úgy tartották, a hideg időt enyhülés követi majd, az enyhe időt viszont fagy. Atyhán a következőt tartották az aznapi időjárásról:

„Ha van jég, viszi
Ha nincs, csinál.”

„Összerázás”

Új beszélgetéssorozatot indít a
Hagyományok Háza 2025 februárjában!

Ki ne futott volna már bele táncházaink szünetében, büfépultnál várakozva vagy tábori hajnalpír lámpásánál (néptánc) mozgalmunk kérdéseit boncolgató, elemző beszélgetésekbe, esetleg velős kritikákba? Kinek ne támadtak volna világmegváltó gondolatai egy-egy fesztiválon vagy minősítő versenyen? Ki ne ült volna olyan folkkocsmái asztaltársaságban, ahol a néptáncról szóló higgadt és kimért beszélgetés heves vitává fajult, békét pedig csak egy újabb pálinka hozott...?

Úgy tűnik, hogy a táncházmozgalom azon tisztavirág-életű jelensége, amikor is laikusok, elméleti és gyakorlati szakemberek, művészek, kutatók, valamint társ-művészetek képviselői egyazon nyilvános beszédközösségben értekeztek a néptáncélet kérdéseiről, nem volt képes állandósulni a közművelődés színterén. Az őszinteség és a valódi dialógus pillanatai kocsmákba, táncvárosokba, táborigyűlésekbe szorultak – de nem tűntek el teljesen. Hiszen a táncéleti jelenségeket mi magunk generáljuk, még akkor is, ha a táncjal kapcsolatos népi tudat lassan már csak epizodikus formában részese narratívánknak.

Erre a helyzetre kíván reagálni a Hagyományok Háza szabadegyetemének új sorozata. Munkacsoportjának tagjait éppenséggel az érdekli, hogy mi rejlik a kocsmasztali megvilágosodáson túl. Lehetséges-e a néptáncélet mai jelenségeiről más keretek között is eszmét cserélni?

Az új diskurzus címe „Összerázás” lett, célja a kortárs néptáncos közélet tematizálása. A sorozat a folkscéna tudományos, művészeti és oktatási szereplőinek bevonásával szeretne konstruktív véleménycserébe ágyazott reflexiót folytatni aktuális problémákról, trendekről, jelenségekről.

Az első alkalom vendége dr. Varga Sándor (etnográfus, egyetemi docens – SZTE BTK), akinek beszélgetőpartnerei a sorozat munkacsoportjának tagjai lesznek (Kiss Márton Zsolt, Németh Nóra, Orza Călin, Busai Norbert, Módos Máté). A februári beszélgetés a sorozat szemléletmódját, alapállását, további témáit is előrevetíti; ugyanakkor kifejezett célja a közönségével való konstruktív párbeszéd keretében keresztül tágítani az eszmecsere szellemi horizontját. Kérdésed van...? Meghallgatjuk. Elmondanád...? Itt az alkalom!

Szeretettel várunk minden érdeklődőt!

További információ a programmal kapcsolatban:

Németh Nóra – Hagyományok Háza,

Közművelődési és Tudományos Szakcsoport

nemeth.nora@hagyomanyokhaza.hu

Dankó Zenei Díjak 2024

A Dankó Zenei Díjat hagyományteremtő céllal alapította 2023-ban a magyar zene népszerűsítésére és ápolására a Dankó Rádió. Az idén a népzenei díjat a magyar nyelvterületek hagyományos népzenejét képviselő **Tükrös zenekar** nyerte el, míg a cigányzenei díjat **Lukács Csaba** klarinétművész kapta. Az operettelőadói díjjal **Fischl Mónikát**, Liszt Ferenc-díjas primadonnát, a magyarnóta-díjjal pedig a 100 Tagú Cigányzenekar énekesét, **Tolnai András**t tüntették ki. Az előadói díjat **Roby Lakatos** hegedűvirtuóz, világhíreszenész vehette át. Az életműdíjat **Madarász Katalin** népdal- és nőtaénekes érdemelte ki. Gratulálunk a díjazottaknak!

Képünkön Árendás Péter, a Tükrös zenekar tagja

Fotó: MTI / Szigetváry Zsolt

ÚJÉVKÖSZÖNTŐ

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA, 2025. JANUÁR 5.

A Műpa színpadán – a Hagyományok Háza jóvoltából – ismét kiváló népzenei előadásokat láthatunk, akik meghitt és emelkedett pillanatokkal ajándékozzák meg a közönséget, újfent bizonyítva, hogy évszázadokon át csiszolódott néphagyományaink szépsége és mondanivalója a mai kor emberének is erőt adhat a mindennapokhoz. A „Megzendült az ének ember, gyermek ajkán” címet viselő műsor egyrészt a karácsonyi ünnepkör gyönyörű dallamaiból merít, az erdélyi kistájak kántáitól, névnapköszöntőitől a zalai regölésig, másrészt megidézi a 150 éve született Seprődi János és a 120 éve született Farkas Ferenc művészetét. Az ünnepi hangulatot bensőséges népzenei összeállításokkal, magyar kórusművekkel és folklórhagyományunk legszebb táncaival teremtjük meg.

Közreműködők: Magyar Állami Népi Együttes zenekara és tánckara (együttesvezető: Mihályi Gábor; művészeti vezető: Pál István „Szalonna”); Budapesti Monteverdi Kórus (karigazgató: Kollár Éva); Fordulj Kispaj Lovam Táncegyüttes; Kalotaszeg Legénytársulat; Visa Táncegyüttes; Deffend Irén. Szappanos Tamás, Muszka György, Muszka Ilona, Busai Borbála, Farkas Regő, Ligeti Milán – tánc; Kobzos Együttes; Timár Sára és zenekara; Enyedi Ágnes, Konkoly Csenge, Bolyki Sára, Káplár Gréta – ének; Salamon Beáta, Kovács Márton, Mihó Attila, Vavrinecz András – hegedű; Fekete Antal „Puma”, Szabó András – brácsa; Istvánfi Balázs – duda; Németh András – tekerő
Alkotók: dr. Árendás Péter (szerkesztő), Mihályi Gábor (rendező), Molnár Zsuzsa (látvány)

Hogyan lesz a táncosból „öregtáncos”?

– Interjú Kakuk Pállal –

A Ráckeven élő Kakuk Pál végigtáncolta az életét, s napjainkban is aktívan foglalkozik a táncsal, nem csak a fiatalok között érzi jól magát, de a Kárpát-medencei Öregtáncos Együttesek Szövetségének (KÖTESZ) elnökeként egy korábban kevés figyelmet kapó generáció táncúgyeit is vállalára vette.

– Értsem én az „öregtáncos” fogalmat, de ebben szükségszerűen benne van egy egész életút. Elmúltál hetvenöt éves, s amit táncsal megéltél, az ma már javarészt történelem. Kérlek, kezdjük a táncos történetedet az elején!

– Borsod megyében, egy nagyon apró faluban születtem, ami igazából nem is falu, inkább bányatelep: Királd. Ott éltem egészen tizenhárom éves koromig. Annak a településnek az volt az egyik különlegessége, hogy ott volt a megye egyik legnagyobb művelődési háza. Ami annyiban nem is csoda, hogy kitűnő köszönet bányásztak, s ez még abban az időben is rányomta a bélyegét a falura. Az Ózdi Kohász Táncegyüttes vezetője, Adorján Lajos bácsi járt ki Királdra és a környező falvakba táncot tanítani. A két öcsémmel és a két unokatestvéremmel együtt kezdtem el táncolni. 1961. szeptember elsején, Bányásznapon táncoltam először közönség előtt. Persze akkoriban ez még nem néptánc volt, hanem „népi tánc”. De azért nem valami szedett-vedett táncikálásra kell gondolni, hiszen Lajos bácsi a Felvidéken is gyűjtött táncokat. (Harminc évvel később én vettem fel Adorján Lajos fiát a Magyar Állami Népi Együttes táncosnak.)

Engem már akkor, gyerekkoromban elkapott, magával ragadott a tánc, s folytattam akkor is, amikor középiskolás koromban Miskolcra költöztünk és a Zalka Máté Gépipari Technikumba kerültem. Nagy bátorság kellett ahhoz, hogy elmentem az Avas Táncegyüttesbe, ami akkoriban vette fel a nevét. Aztán 1967-ig ott táncoltam. Ott ismerkedtem meg a feleségemmel is, akivel együtt táncoltunk.

– Nagy ugrás lehetett a miskolci Avas után az Állami Népi Együttes.
– 1967-ben elkezdődött az Állami Népi Együttesben egy fiatalítási időszak, mert az alapító tagok már mind harmincon vagy negyvenen felüliek voltak. Egy éven keresztül járták a vidéket, különböző nagyobb városokban felvételiket hirdettek... De én külön jöttem fel Budapestre felvételizni, mert volt egy miskolci táncos barátunk, aki akkor már az együttesben táncolt. Felvételt nyertem, s az egésznek csak annyi szépséghibája volt, hogy november 27-én be kellett vonulnom katonának, mert nem tudták elintézni a felmentésemet. Így aztán én az együttes azon kevesei közé tartoztam, aki letöltötte a sorkatonai szolgálatát, leszolgáltam huszonhat hónapot.

– A kiképzés és a szolgálat mellett volt helye a táncnak?

– Persze, a Néphadseregben is folytattam a táncot, alapítottam táncegyüttest, amivel még Kijevbe is eljutottunk, és a hadsereg *Ki Mit Tud?*-jellegű vetélkedőjét is megnyertük a táncsoporttal, de a szóló táncomat is díjazták. Egy lőrincrévi pontozót táncoltam, s a műsor után bejött hozzám valaki, s mondta, hogy Novák Ferenc üzenetét hozza, miszerint menjek felvételizni a Honvéd Táncegyüttesbe. Erre én mondtam, hogy engem már felvettek az Állami Népi Együttesbe, s ha egyszer leszerelek, ott szeretném folytatni. Tata nem igazán örült, s utána évekig érezte neheztelését, de aztán nagyon jó szakmai kapcsolat alakult ki közöttünk. A „Beszélgetés a magyar néptáncról” című műsorában már én táncoltam a táncbetéteket. Később tovább mélyült a kapcsolatunk, amikor Maác László meghívta Novák Ferencet koreografálni az Állami Népi Együttesbe.

Ezzel együtt is szívfájdalom volt a Néphadsereg kötelékéből figyelni, hogy merre jár az Állami Népi Együttes. Amikor végre leszereltem, azonnal a sűrűjébe kerültem, ami azért nem volt könnyű, mert míg a többiek a próbafolyamat során sajátították el az előadások elemeit, addig nekem hirtelen kellett betanulnom mindent egyszerre. Aztán persze, ahogy múlt az idő, belerázódtam, egyre több szóló szerepet kaptam, s Rábai Miklós annyira megkedvelt, hogy kinevezett asszisztensének is.

Aztán, amikor 1974-ben meghalt Rábai Miklós, akkor az együttesben is új korszak következett, s közben a táncművelés is elindult és erősödött, a hivatásos együttesekre is nagy hatással volt.

– *Ti, profik hogyan éltétek meg a táncművelés felbukkanását?*

– Megváltoztatta a kereteket és a lehetőségeket, s nem mindenki volt lelkes attól, amit a táncművelés hozott. Én onnantól éltem meg, amikor az Állami Balettintézet néptánc tagozatának első évfolyamból Zsuráfszky Zoltán és Farkas Zoltán „Batyú” az együtteshez került. Velük együtt lettem része és részese a szemléletváltásnak. Rajtuk keresztül lehetett intenzíven bekapcsolódni a mozgáshoz, de ez nem központi utasítás, hanem személyes igény volt a részemről.

Rábai Miklós halála után nagy volt a tanácstalanság, nem tudták eldönteni, hogy ki legyen az együttes művészeti vezetője. Több lehetőség is felmerült, például Novák Ferenc vagy Györgyfalvy Katalin is szóba került. Végül Maác László lett a kinevezett igazgató, aki a minisztérium táncosztályának vezetője volt, és mellé kapta meg az igazgatói megbízást. Maác néprajzos volt, kutató és gyűjtő, így aztán nem meglepő, hogy beengedett olyan koreográfusokat, akik addig nem jöhettek az együttes környekére: Timár, Novák, Kricskovics. Készült olyan műsor, amiben a három alkotó három koreográfiája állt össze előadásá. Ez már előkészítője volt annak, hogy Timár Sándor lett a kisműsor, akit alkalmasnak tartottak az együttes vezetésére...

Timár megérkezésével egészen új korszak kezdődött. Először is megváltozott a hangzás, szempont lett, hogy „másként” szólaljon meg a népzene, mint addig. A nagy kórus megszűnt, és a cigányzenei hangzás is átalakult. Ez egy hosszabb, évekre elnyúló folyamat volt, mert Timárnak az is feladata volt, hogy a Rábai-hagyatékot továbbvigye. Ebben nekem is nagy szerepem volt, hiszen Rábai munkáit mint asszisztens belülről ismertem, az összes betanításokat én csináltam. Timárnak szüksége volt rám, mert én tudtam továbbvinni az együttes hagyományait. Ami azért is volt érdekes, mert azon táncosok közé tartoztam, akik fogékonyak voltak az újszerű megközelítésre. Zsuráfszky lett a táncvezető, s én lettem a táncvezető-helyettes, Batyú volt az asszisztens, Németh Ildikó a női táncos asszisztens...

1983-ban Timár kapott egy figyelmeztetést, hogy a fiatal generáció próbál előbbre törni, Zsuráfszkyék át akarják venni a hatalmat. Én próbáltam csitítani őket, hogy „Gyerekek, nem kell a királyt letaszítani a trónról, várjátok ki, amíg eljön a ti időtök!” De ők nem akartak várni, s amikor ez kiderült, akkor visszavonták Zsura táncvezetői kinevezését, és én lettem a táncvezetője egészen addig, míg nyugdíjba nem mentem.

1

2

1. Kakuk Pál a Magyar Állami Népi Együttes színpadán
(Kísér: Berki László és zenekara)
2. „Pitykés mellény, árvalányhaj”
3. Briber János, Sajti Sándor, Ince Péter, Kakuk Pál
(A „Tiszán innen, Dunán túl” c. előadásból a „Kanásztánc”)

3

- *Úgy tudom, ez a „nyugdíjba menés” nem volt annyira sima ügy...*
- Én már nem foglakozom a régmúlttal ilyen szempontból, de talán annyit elmondhatok, hogy volt más aspiráns a tánckar vezetésére, és Timár is változást szeretett volna, aminek következményeként engem visszaminősítettek néptáncossá. Ami amiatt nem okozott nehézséget, hogy én végig a színpadon voltam és táncoltam. Nem az a fajta tánckarvezető voltam, aki lenn ül a nézőtéren és onnan dirigál. A nyugdíjazásom kapcsán az volt a legnagyobb nehézség, hogy tánckarvezetőként nekem nem járt a szakmai nyugdíj, s azt, hogy közben táncos is voltam, visszamenőleg kellett lepapírozni. Elég furán ért véget a pályafutásom az Állami Népi Együttesnél, s volt aztán hat-nyolc év, amikor nem sok közöm volt az együtteshez. Aztán később, amikor jöttek a jubileumok, akkor elkezdtek hívni egy-egy munkára, kikérték a tanácsomat, hogy mit mutassanak be, segítettem koreográfiákat betanítani. Amikor már gyakorlatilag semmi közöm nem volt az együtteshez, akkor egészen kellemes kapcsolat alakult ki. Részben ennek köszönhető, hogy azok a fiatalok, akik ma táncolnak, ismernek engem, vagy legalább tudják, ki vagyok. Sok olyan történet és legenda van, ami hosszú-hosszú évek óta kering az öltözőkben, s úgy alakult, hogy mindig van, aki elmondja, hogy ki a Kakuk Pali. A legfiatalabbak között is akad olyan, aki kijön hozzám Ráckevére, mert hallott rólam, és meg akar velem ismerkedni.
- *Esetedben a nyugdíj nem a pálya vége, sőt...*
- Még az Állami Népi Együttes-beli időm alatt elkezdtem tanítani a Vadrózsáknál, ahol Erdélyi Tibor asszisztense voltam jó pár évig. Aztán, amikor Tibi a Duna Művészegyütteshez igazolt át, akkor én vettem át és három évig vezettem a Vadrózsákat. Közben Szigetvári Józsi megkeresett, hogy menjek a százhalombattai Forrás Néptáncgyütteshez, ahol koreográfiákat is csináltam, és gyerekeket tanítottam, ami nagyjából tizenöt évig tartott.
- *De a gyerekeket másként kell oktatni, mint a profikat, nem?*
- Ekkor még nem a legkisebbséggel foglalkoztam, hanem a tizenhárom-tizenéves korosztállyal. Egy amatőr együttesben gyerekeket tanítani egészen más, bele kellett tanulnom. Más az, amit nyújtani kell, s más az is, amit az ember elvárhat... Nagy bázisa volt a Forrásnak, száznál is több gyerek táncolt különböző korosztályos csoportokban. A Forrással jártuk a nagyvilágot, voltunk pél-

dául Mexikóban és Izraelben is... Így kezdődött el az amatőr, „mozgalmi” életem, ami azóta is tart. Százhalombattán – a szekszárdiak után másodikként – létrehoztunk egy művészeti iskolát a táncos gyerekeknek. Ez ment egy darabig, de aztán azt mondták, hogy „csak szakirányú végzettséggel lehet művészeti iskolában oktatni”, ami azt a furcsa helyzetet hozta, hogy hivatalosan nem taníthattam művészeti iskolában. Komoly kálvária volt, a Hagyományok Házából kellett igazolást kérnem arról, hogy a szakmai tudásom feljogosít engem arra, hogy táncot taníthassak.

– *Hogyan kerültél Ráckevére?*

– Egyszer megkeresett Budai Gábor, a Kéve Néptáncgyüttes vezetője, hogy volna-e kedvem náluk, Ráckevén tanítani. Akkor voltak olyan napjaim, amelyek felszabadultak, s ők ehhez tudták igazítani a próbarendjüket, így elkezdtem rendszeresen Ráckevére járni. Onnantól kezdve Budapestről kijárva Százhalombatta és Ráckeve között osztottam meg az időmet. Ráckevén is megcsináltuk a művészeti iskolát.

– *Ekkor már nyilvánvaló, hogy a fiatalok voltak a fókuszban, de honnan kerültek elő az idősek, az „öregtáncosok”?*

– Még Százhalombattán dolgozva alakítottuk a Forrásra utalva a „Forr-más” táncgyüttest, amiben voltak harmincötven-negyvenen. Köztük olyanok, akiknek a gyerekeik táncoltak, s olyanok is, akik valamikor régen, fiatalkorukban táncoltak, s akadtak, akik mindenfajta előzetes tudás nélkül az utcáról estek be. Ez volt az első olyan senior együttes, amivel vagy egy évtizedet bíbelődtem. Sikerkült őket olyan szintre hozni, hogy még a Martin Szövetség minősítőjére is eljutottunk, amit abban az évben Pécsváradon tartottak. Hirtelenjében azt sem tudták, hogy milyen kategóriában kellene vagy lehetne minősíteni minket. Akkor született meg a senior kategória.

– *Ekkor még Budapesten éltél, s onnan ingáztál Százhalombattára és Ráckevére?*

– Pesterzsébeten laktunk egy ötvenhárom négyzetméteres lakásban három gyerekkel, s nagyon szeretünk volna kiutat találni, elmozdulni. Ekkor jött a hír, hogy Ráckevén, az önkormányzati tulajdonban lévő üres óvodaépületet meghirdették. Budai Gabi mondta, hogy ő meg akarta venni, de nem kapott hitelt, s hát ha engem érdekel. Megnéztük, és azonnal bele is szerettem. Bead-

tam a pályázatot az önkormányzatnál, ahol ismerve a munkám, szerették volna, hogy megtelepedjek Ráckevén, így jutányos áron juthattam a parasztházhoz, ami gyakorlatilag romokban állt. Nem volt se fürdőszoba, se konyha. Mindenfelől jöttek ismerősök és táncosok, s mindenki abban segített, amihez értett, így egy hónap alatt sikerült lakhatóvá tenni a házat, és azóta is lassan, apránként csinálgatom azt, amire futja. Huszonötödik éve élek Ráckevén, sok generáció nőtt fel a kezem alatt a Kéve táncgyüttesben. Mostanra odáig jutottam, hogy már a hatéveseket is én tanítom, mert nincs pedagógus. Nem sikerült kinevelnem az utódomat.

– *Ez furcsán hangzik! Mi az oka?*

– A kisvárosnak ez az átka, elszívárognak azok, akikből lehetne valami. A táncosok is tizennyolc éves korukig – amíg helyben járnak iskolába – aktívak, utána, aki ragaszkodna is a tánchoz, annál kérdés, hogy jut-e rá ideje, ha bejár, pláne, ha beköltözik a fővárosba...

Táncház Akadémia Gyermekeknek (Halásztelek, 2023. május 4.)

Fotó: Illés Gergely / Geridon Digital

Kakuk Pál saját faragásainak kiállításán 2020-ban, a ráckevei Ács Károly Művelődési Központban

– *Ők azok, akik majd néhány évtized múlva visszatérnek öregtáncosnak... Miként folytatódik a mai öregtáncosok története?*

– Amikor a Forr-más együttes már működött, akkor kezdtek szálalngózni a hírek a legkülönbözőbb vidékekről, hogy itt is, ott is alakulnak senior táncgyűttesek. Aztán a csepeli öregtáncosok elkezdtek találkozót szervezni, s ez 2017 táján odáig jutott, hogy létrejött a Kárpát-medencei Öregtáncos Együttesek Szövetsége (KÖTESZ), aminek az a célja, hogy segítse az öregtáncos társaságok működését, fejlődését és megmutatkozási lehetőségeit.

Jelenleg a szervezet huszonhat együttesből áll, és a szervezőmunka orozslánrészt a szövetséget előttem elnöklő Makovinyi Tibor és az elnökségi tagként dolgozó Sikentánc Szilveszter végezte. Amikor megkerestek engem, hogy vállalnám-e az elnökséget, úgy éreztem, van még annyi energiám, hogy megpróbáljam. Így negyedik esztendeje én vagyok az elnök, és próbálok folytatni azt, amit mások mellett Sikentánc Szilveszter nagy rutinnal elkezdett. Azóta is jó szakmai kapcsolatban vagyunk, és Szilveszterre mindig számíthatok a KÖTESZ kapcsán: ötletekkel, tanácsokkal, és lobbierejét is bevetve ott áll a szövetség mögött.

Úgy látom, hogy ez a korosztály egy óriási és egyre növekvő bázis, ami ráadásul példaként szolgálhat a mai fiatalok számára: a hagyományt önmaga szépségében a saját örömeire is megélheti az ember. Itt már nem kell hajkurászni az embereket, hogy jöjjenek próbákra, sőt... Az is fontos, hogy olyan közösségek jöttek létre, amelyeknek lételemé a néptánc. Ráadásul nem is akármilyen szinten! Esetenként csak tátott szájjal figyelek, hogy mit tudnak az öregtáncosok! Az a cél, hogy a KÖTESZ támogassa ezeket az együtteseket, hogy lássák, tudják-érezzék, hogy az, amit csinálnak, nem hétköznapi.

– *Bármilyen táncoló csapat bekerülhet, vagy vannak szakmai szempontok?*

– Azért arra vigyázunk, hogy tartsunk a színvonalat! Amikor meghirdetjük a tagfelvételt, akkor jól megnézzük, hogy kiket fogadunk a sorainkba. Ezt azért is tehetjük meg, mert a szövetségbe tömörült együttesek jó színvonalon vannak. Az is megesik, hogy ezek az együttesek önállóan szerveznek fesztiválokat, programokat. A közelmúltban például Debrecenben volt egy kitűnő fesztivál, ahová

elhívtak minket, hogy beszéljünk a szövetségről. Ennek hatására már két debreceni társaság is belépett a KÖTESZ-be.

– *Mit nyújt a KÖTESZ a senioroknak?*

– Fellépési lehetőségeket, megmutatkozási módokat kínálunk, s mostanra odáig jutottunk, hogy ezt régiós szinten is meg tudjuk csinálni, hiszen azt be kell látnunk, hogy a debrecenieknek nagyon messze van Zalaegerszeg... Dolgozunk azon, hogy pályázatokon pénzt szerezzünk arra, hogy saját rendezvényeket tudjunk szervezni. A közeljövőben két-három olyan alkalom is lesz, ami ilyen pályázati pénzekből valósul meg.

Szervezünk szakmai programokat is, a rendezvényeinkre elhívunk olyan szakembereket, neves táncpedagógusokat, akiktől az öregtáncosok tanulhatnak. Legutóbb például Székesfehérváron Majoros Róberték mezőföldi táncokat tanítottak a fesztiválon résztvevő senioroknak.

Nagy tervem, hogy ez a korosztály együtt táncolhasson az unokákkal, hiszen ez adná magát, valahogy úgy, ahogy a Táncháztalálkozón a családi kooperációban megvalósuló projektek. Mostanra már háromgenerációs családi táncprodukciót lehet színre vinni, s úgy gondolom, hogy az „öregtáncosok” felől indulva ez a kezdeményezés a KÖTESZ-nek áll kézre. Persze, azt is érdemes megemlíteni, hogy a legutóbbi Táncháztalálkozón nagyjából nyolcvan táncossal mutatkozhattunk be a szélesebb közönségnek.

A jövő évre már megvan három kiemelt program, ami rangos fellépési lehetőséget biztosít az öregtáncosoknak. Az ilyen alkalomra arra törekszünk, hogy – ha nem is minősítés, de – szakmai zsűri legyen. Az ilyen zsűri azért fontos, mert az általuk adott baráti és szakmai útmutatás sokkal jobban hasznosul, mint valami díj vagy rangsor. Az öregtáncosoknak már az a céljuk, hogy azt csinálják, amit szeretnek, s megmutathassák ezt, és közben jól érzékelik magukat.

– *Úgy tudom, aktivitásod az elmúlt években sem csökkent, és korántsem csak a KÖTESZ ügyei foglalkoztatnak, ráadásul tevékenységeid kapcsán az elismerések és visszajelzések sem maradtak el. Mi az, amiről e tárgykörben nem beszéltünk, de mégis fontos?*

– Amikor a Forr-más Táncgyűttestől elkerültem, akkor felszabadult időmet kihasználva a tököli délszláv táncgyűttestől Halász László barátom, a Kolo együttes vezetője felkért a tánckar irányítására: vezettem a próbákat, készítettem számukra magyar táncokból koreográfiákat, utaztam velük a nagyvilágban és arany minősítést értem el az együttesel. Több generációt neveltem, tanítottam tizenöt éven keresztül. A Tököl Kultúrájáért-kitüntetését kaptam ott végzett munkám elismeréseként.

Marianna lányomtól, amikor babát várt, átvettem a szigethalmi Sziget Néptáncgyűttest tizenkilenc évvel ezelőtt. Nagyjából tíz éve tanítok Tökölön a Szárny-Nyitogató Alapfokú Művészeti Iskolában. Három évfolyamon körülbelül harvan gyerekkel foglalkozom, és közben Ráckevén a Ránki György AMI néptánc tanára vagyok, a Kéve Néptáncgyűttes tánckarvezetője, koreográfusa. Közben a Szalkszentmártonban működő Szederinda együttes szakmai munkáját segítem, készítek nekik koreográfiákat.

Tíz évvel ezelőtt megalakítottam otthon, Ráckevén a Rözse Táncgyűttest, ami ma a senior kategória kiemelkedő együttese, és rendezvényeikkel aktívan segítik a KÖTESZ munkáját. Ráckevétől díszpolgári címet kaptam a hetvenedik születésnapomon.

Az eddig említettek túl nagy kitüntetés volt számomra a Pest Megye Népművészetért díjat átvenni, örömet okozott az Örökség Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület pedagógiai díja. És a viharos évtizedekre visszatekintve nekem fontos, hogy a Magyar Állami Népi Együttes Örökös Tagja díjat 2006-ban, a díj alapításának évében átvehettem Mihályi Gábertől.

Grozdits Károly

ECCE HOMO

Táncszínházi előadás Munkácsy Mihály nyomán

Bevallom, kis szorongással ültem be a nézőtérre, mert (némi előítélletől vézélve) úgy éreztem ez egy megugorhatatlan feladat koreográfusnak, néptáncgyüttesnek egyaránt.

Ugyan a tánc is színházi, színpadi látványként értelmezhető, de mi fog abból ki-sülni, ha egy festő életművét a mozdulat-lanság „börtönébe” zárt festményei alapján akarják bárkik táncsal bemutatni a nagy-érdeműnek? Persze adódik a válasz, hogy a magyar színház- és táncörténetben is volt előképük az úgynevezett „élőképeknek” (gondoljunk csak Szentpál Olga mozgás-művészeti csoportjára).

Lássuk, milyen meghatározásokat találunk a Magyar Színházművészeti Lexikon „élőkép” szócikkénél: „1. a színházi előadás kimerített nagyjelenete, amely a látványt így véste a nézők emlékezetébe; 2. a XIX. sz-i vándorszínház gyakorlatában olyan, egy v. több képből álló látványosság, amely a nagyjelenet v. a cselekmény összefoglalásával pótolni igyekezett azokat a színjátéktípusokat, amelyeknek színre vitelére a társulat nem vállalkozhatott... 3. üresen teátrális, tartalmatlan színpadi jelenet v. jelenetsor pejoratív megjelölése.”

Szerencsére ez utóbbi, „pejoratív meghatározás” nem volt elmondható az előadásról. Az sem volt igaz, hogy „csak” élőképek sora követte egymást, mert szerencsére a tánc minden egyes festmény élőképes látványfelidézésénél mozdulatsorokká, mi több, a valóshoz hasonló vagy kitalált történetté kerekítette a megidézett Munkácsy műveket. A tánc – a legtöbb, festményhez rendelt jelenetben jól súlyozva, mértékkel és a jelenet hangulatához alakított eredeti és karakterizáló lehetőségeit kihasználva – erősítette, segítette a tartalom kifejtését.

Nézzük először az előadás hiányosságait, következetlenségeit, mégpedig azért, mert ebből jóval kevesebb volt!

Mint írtam, nem egyszerű vállalkozás, amire Farkas Tamás a fejét adta, történetesen Munkácsy életművének, életsorsának bemutatása, mégpedig a néptánc, a pantomim, a videografika, a scenika, a tágabban értelmezett színpadtechnika eszközeivel.

Tamás, békéscsabai lévén nyilván nem véletlenül érezhetett késztetést a nemzeti hírre szert tett, majd halála után sokáig elfeledett Munkácsy Mihály életének ábrázolására. A békéscsabai múzeumban lévő dokumentumok, ereklyék, személyes használati és népművészeti tárgyak és az alaposan feldolgozott történeti háttér, valamint

A sepsiszentgyörgyi
Háromszék Táncszínház
előadása a Műpában,
2024. október 11-én

***

Zeneszerző: Fazakas Levente
Jelmez: Cristina Breteanu

Díszlet: Szőke Zsuzsi

Látvány, projekció: Izsák Előd

Kellékmester: Zayzon Ádám

Művészettörténeti tanácsadó:

Gyarmati Gabriella

Dramaturg:

Tapasztó Ionela-Alexandra

Táncmester, koreográfus

asszisztens: Farkas Ágnes

Koreográfus: Farkas Tamás

Rendező:

Farkas Tamás - Tapasztó Ernő

tanulmányok sora ugyanis jó alapot szolgálhattak a színpadi megvalósításhoz.

Az egyrészes táncelőadást jelenetekre bontó szerkezetben a jelenetek egyúttal egyfajta életrajzi ívet is adnak. A Munkácson született, huszonkét éves koráig Lieb Mihály néven ismert (apja Lieb Leó Mihály bajor eredetű állami hivatalnok volt) fiatalember hét éves korában árván maradt. Gyámja tízéves korában küldte Békéscsabára asztalosmesterséget tanulni. Az előadás első jelenete a festő élete ezen szakaszának emlékeiből merítő „Hajnalpír” című festményét idézi meg, amely egy teljes alakos, magánygyűjteményben található ábrázolás (az „Ásító inas” ennek portré változata, mely a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona).

Ezt az elsőt még kilenc kép- és korszakidéző jelenet követi, amelyek háttereit (több-kevesbé szervesülve) a mostanra már bevett táncszínházi elemek (háttérvetítések, videografikai hátterek) egészítik ki, sajnos időnként a hátteret túl hangsúlyossá téve az előtérben zajló tánc rovására.

A felhasznált mozdulatanyag időnként félreérthető pantomimezést eredményez: például a „Siralomház”-i jelenetben az asztalnál ülők mozdulatai inkább az úgynevezett kortárstáncban bevett gesztusokhoz hasonlítanak, emiatt idegenül hatnak az adott jelenetben. Ezek helyett a túlzottan „elemelt”, ám mégis „testidegen” mozdulatok helyett jobb lett volna a paraszti gesztusrendszer egyértelműbb elemeit használni.

Néhány jelenet építkezését, hosszát érde-

mes lenne átgondolni és rövidíteni, mert a kezdeti jó ötlet a jelenet hossza miatt kifulladás, vagy önismétléssé válik.

Ilyen jelenetek a „Köpülő asszony”, a „Rőzsehordó nő” és a „Ballada”.

A „Krisztus Pilátus előtt” jelenetben van az a pillanat, amikor nekem, a nézőnek már nincs szükségem arra, hogy Pilátus tógában csapásolva érzékeltesse a benne dúló ambivalens érzéseket. Ebben a hangulati kontextusban már méltóságteljesebb, kevésbé konkrét táncos elemekkel kéne érzékeltetni Pilátus lekiállapotát.

A jelenetek, bár egyfajta időrendiséget követnek, de ezt az alkotók nem viszik végig következetesen, és az eredeti, megidézett festmény alaptémája néhány képnél önálló történetté formálódik. Ez lehetne dramaturgiai hiba, de mégis egyféle változatos-ságot, a monotónia megtörését hozza, ami használt a darabnak.

Merthogy – és innentől csak az erényeket tudom sorolni – valóban színházi darabbá áll össze a produkció. Táncszínházzá a javából!

Farkas Tamás elkötelezettsége, táncos tudása, koreográfusi tehetsége nemegyszer bebizonyosodott már magyarországi munkái során is. Erre számítottam, amikor beültem megnézni az előadást. Az is örömdetes, hogy olyan társra számíthat Farkas Ágnes személyében, aki segíti, kiegészíti, ötleteivel építi Tamás koreográfusi munkáját.

Mégis úgy gondolom, hogy kettejük munkáját a Tapasztó Ernő színművésszel, direktorral való együttműködés avatta igazán színházzá. Tudjuk, a koreográfus-rendezők éppen a kettős feladat miatt nem mindig tudják „nagyban-egészben” látni az adott művet. Gyanítom, Tapasztó Ernő alkotótársként való közreműködése, a színházi dramaturgia alkalmazása, emelte valóban a minőségi színház szintjére a darabot.

Ami szintén nem meglepetés (ismerve Fazakas Levente zenészi kvalitásait), az az a zenei szövet, ami a tánc mellett a darab fő hangulati eleme, és ami, bár hűen szolgálja a koreográfusi szándékot, önálló zeneműként is megállja a helyét. Amiért a néhol a kelle-ténél jobban elnyújtott jelenetek hosszúsága mégsem zavart, az a minőségi zenei élményt nyújtó, komponált zenei anyagnak köszönhető.

A vetítés (a tényleg élményszerű, időnként festői látványelemek), a díszlet, a jelmezek Izsák Előd, Szőke Zsuzsi, Cristina Breteanu munkáját és kreativitását dicsé-

Háromszék Táncszínház: ECCE HOMO – fotó: Kátai Jócó

Háromszék Táncszínház: ECCE HOMO – fotó: Kátai Jócó

rik. Nekik hármójuknak sikerült Munkácsyhoz méltó, egységes színpadi miliót, képi világot teremteni, ami hol gyönyörködtetett, hol viszolyogtatott, hol gondolkodtatott vagy éppen továbbéltetésre serkentett minket, nézőket.

A Háromszék Táncszínház tánckara igazán színvonalas előadást nyújtott. Mind a néptáncos, mind a pantomimes vagy stilizált mozdulatok egységes táncnyelvű formálódtak a testükön, és kiváló táncos teljesítmények születtek az est folyamán. Mégis ki kell emelnem néhányukat (Lukács Rékát, Fazakas Mónikát, Kocsis Lilla-Tündét, Gere Gabriellát), akik kisugárzásukkal, magabiztos, erőteljes, mégis nőies táncolási stílusukkal, rutinos előadókként tűntek ki a „Rőzsehordó nő” jelenetben is. Bár a jelenet hosszú volt (mint korábban írtam), mégis talán itt volt a legnagyobb összhangban a háttérvetítés, a tánc és a végső képhez jutás, melynek váratlan, finom érzékenységgel alakított koreográfiai megoldásaként úgy elevenedik meg Munkácsy egyik remekműve, az 1873-ban festett „Rőzsehordó nő”, hogy szinte azonnal lágy, még lélegző élőképpé is merevedik.

A „Mozart halála” jelenet érdekességét pedig nemcsak a jól etalált főalak (Melles Endre) színészi játéka, hanem a kort karakterizáló (olykor karikírozó), a korra jellemző finomkodó, mégis zömében néptáncmotívumokra épülő, ötletes koreográfiai megoldások adják. A táncos Ádám Júlia pedig azzal lepi meg a nézőt, hogy nemcsak táncosként, de a jelenetben (és az előadás hangfelvételén is) kiválóan zongorázik. Jó ötlet, hogy Júlia sokoldalúságára épített a koreográfus, ezzel is izgalmasabbá téve a jelenet belső történéseit.

Az előadás kezdetekor a fadarabok alól kiásító, majd azt ágygá táncoló „fatal Munkácsy” alakja elevenedik meg, akit örök – még a legsikeresebb korszakában is a lelkét mardosó – önbizalomhiánya miatt állandó kétségek gyötörtek. Az előadás végén az „érett művész”, az ágy darabjaiból immáron keresztet formál és magára értve Pilátus szavait „Ecce homo” (Íme, az ember), vállalja a kereszthalált.

Háromszék Táncszínház: ECCE HOMO – fotó: Kátai Jócó

Munkácsy a valóságban „Golgota” című képének saját modelljeként élte át a kereszrefeszítés „élményét” (a korban addigra már egyre népszerűbb modellfényképezést a kor festőjéhez hasonlóan, ő is előszeretettel használta festői segédeszközként), mintha ezzel előre vezetelt volna saját életéért, melynek méltatlan befejezése a teljes lelki és szellemi eltompulás volt.

A Háromszék Táncszínház méltán sikeres darabjának legszuggesztívebb, utolsó képe a „Golgota” című festmény megelenedése, visszafogott, karakteres mozdulatokkal, igazi világtáji bravúrral, olyan valóságos, mégis emelkedett és emlékezetes színházi élményt ad, ami megállítja egy pillanatra az időt, és örökre beégeti a néző retinájába a keresztény kultúrkör legmeghatározóbb szimbólumát, Krisztust a keresztfán.

Sztanó Hédi

ERDÉLYI ZSUZSANNA-DÍJ

A Magyar Művészeti Akadémia népművészeti díját Ament Éva népi iparművész és Horváth Szilárd művészetpedagógus, televíziós szerkesztő-műsorvezető vehette át 2024. szeptember 25-én, a Pesti Vigadó Makovecz termében.

Ament Éva bútorfestő, népi iparművész, szakoktató, aki három évtizede foglalkozik bútorfestéssel. Eredeti végzettsége grafikus. Munkáiban két alapvető vonás figyelhető meg: egyrészt a tradicionális népi bútorfestés, másrészt a régi füveskönyvek hatása. Elkötelezetten szervezi az országos Értékmentő Tábor, mely összefogja a Kárpát-medencei bútorfestőit. Kidolgozta a Hagyományok Háza bútorfestőképzésének tananyagát, s ma már gyakorlati oktatója is. Különösen kimagaslóak a pestimrei református, a szigetszentmiklósi görög ortodox, a sólyi református és a lökösházi katolikus templomban látható munkái. Rendszeresen bemutatkozik egyéni és csoportos kiállításokon is. 2007 óta vezeti az Iharos Népművészeti Egyesületet.

Horváth Szilárd iskolaalapító pedagógus, televíziós szerkesztő elméleti és gyakorlati munkássága példaértékű a művészeti és különösen a művészettel nevelés területén. Elsősorban a magyar néphagyományra, népművészetre építve dolgozta ki nevelési-oktatási módszerét óvodától egyetemig, melyet húsz éve a gyakorlatban is megvalósított munkatársaival a gödi Búzaszem Iskola létrehozásával. Ma már egyre többen követik a Búzaszem-módszert, mely népi kultúránk egészét, a néptáncot a népmesét, tárgyaló népművészetet, népi sportjátékokon át egészen a hétköznapi és ünnepi szakralitásig adja át a diákoknak. Horváth Szilárd az MTVA munkatársaként, televíziós és rádiós szerkesztőként és műsorvezetőként is ezt a szemléletet képviseli műsoraiban.

A kis Jézus ajándéka

Írta: Kincs István

No, nekem örök időkre emlékezetes marad a karácsony napja. Hiszen, hogy a gyerekeimnek akkor se legyen öröme, mikor az egész világ örül és ünnepel, hogy az emberfiát egész esztendőn keresztül a kis Jézus bőkezűségébe vetett reménnyel tartásák, s a végén mégis csak bottal fizessék ki, oda éppen csak olyan szerencsétlenség kívántatik, amilyen nekem van tán a világon egyedül.

Biz' Isten, megkívántam az árvák sorsát. Ha egész esztendőn keresztül ütök-verik is őket, karácsony napján mégis békét hagynak nekik, behívják a házakba, megetetik, megitatják s hegyébe pár jó szót is kapnak még. Hanem én... No igen, mindjárt sorát ejtem a dolognak, hogy miként történt.

Ott kezdem, hogy mi ádvent második hetében disznót öltünk. A boldogtalan állatot feldarabolták: fele a füstre, fele meg kolbász s nem tudom minémű állapotban az éléskamrába került. Jól éltünk, annyit mondhatok. Karácsony felé már, úgy számítottuk, a sonka is lekerül a füstől, s hiába, bárki mit beszél, a száraz gyümölcsök között mégis csak a sonkáé az elsőség.

Hanem karácsony előtti harmadnap hatalmas csetepatéra virradtunk. Édesanyánk cselekedte meg azt a lármázást. Az hozta ki a sodrából annyira, hogy az éléskamrában hibázott úgyszólván minden füstölt kolbász. Pár függött már csak mindössze a póznán.

Nosza keresni kezdték a tolvajt. Minden cselédet kifirtattak, hanem egyik sem vállalta a tolvajságot. Valamennyi azt hajtogatta, hogy vakuljon meg, ha kolbásznak csak a színét is látta. Végre ránk, gyerekekre került a sor. Miniket édesapánk vallasott.

Sorba állított bennünket: öten voltunk össze-vissza. Legfelül Jancsi állott haragos szemöldökkel, legalul pedig a kis Krisztina. Szegény, ugyan nem lophatta el a keresett holmit, mert belefulladt volna talán az első harapásba. Jómagam Jancsitól voltam a második. Ártatlanságom tudatában kíváncsian vártam, vajon mi leszen a vallasás eredménye.

Jancsi tagadott, én tagadtam, a többi tagadott.

Szegény apánk már izzadni kezdett a keserves igazságszolgáltatásban. Úgy látszik, minden áron közülünk

szerezte volna a tolvajt előkeríteni. Végére, hogy már semmi sem ment velünk, ránk mordult:

- Most esküdjetek meg, hogy nem ti voltatok. Tudjátok, mi az eskü?

- Tudjuk - feleltem Jancsival majdnem egy időben.

- No hát, rajta! Jancsi, te kezdted.

Bátyám mindjárt készen volt vele. Mint a Miatyánkot elmondta:

- Esküszöm, hogy fia kolbászt sem loptam.

Rám került a sor. Én egy kicsit húzódoztam. De hogy is ne! A tisztelendő úr épen akkoriban magyarázta az iskolában az esküt, s erősen szívünkre kötötte, hogy nemcsak a hamis eskü véték, hanem még az is vétkezik, ki szükség nélkül esküszik. S én most kolbász miatt hívjam az Úristent tanúságra?

Apám ráncba szedte homlokát, mikor húzódozásomat látta, s bosszúsán mordult rám:

- Ahán, megvan a tolvaj!

Megrettentem a gyanúsításra s nyomban elesküdtem testemet, lelkemet, ha életemben valaha is loptam volna kolbászt.

Szóval no, édesapánk firtatásának kutyakevés eredménye volt. A tolvaj nem került meg. Elvégre is mit tegyen? Eleresztett bennünket.

Én kaptam a tarisznyámat s egyenesen az iskolába futottam. Azt hittem, ott mindjárt elfeledem az otthon történeteket.

Pedig nem úgy történt. Mindig ott forgott a fejemben az a kolbászhistória. Különösen azt nem értem fel a magam kevés eszével, hogy aki ellopta, mit csinált vele: megfőzte-e, vagy talán nyersen ette meg?

Mellettem, jól emlékszem, szakadt gúnyájú gyerek ült. Halvány volt az arca, bánatos a tekintete; úgy tudtam, szegénynek se apja, se anyja. A legjobb tanuló volt közöttünk. Különben Kisbojtár Imrének hívták.

Azt gondoltam, hátha ez a Kisbojtár tudna valami felvilágosítással szolgálni a kolbász ügyében. Előadtam neki kételyeimet, s Imre pompásan megoldotta. Azt mondta, hogy a kolbász főve is jó, nyersen is jó. Ő példának okáért egyszer evett meg életében egy darabkát nyersen, de olyan jót soha nem cselekedett még le a torkán. S hozzá a szeme csillogott a sóvárgástól. Meglátszott rajta, hogy szegény fiú sokat éhezik. Biz' Isten, most sem vetne meg egy darabot a kérdéses kolbászból.

*Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója 1991.
Magyar Karácsony – Olvasnivalók Szentestére (Elbeszélések és költemények)
Az elbeszéléseket és költeményeket válogatta, az előszót és a jegyzeteket
összeállította: Sinkó Ferenc.*

Harmadnap karácsony már. S nekem egészen önkénytelenül tolt a kérdés az ajkaimra:

- Hát karácsonykor mit eszel, Imre?
- Kenyeret - volt a felelet.
- És miért nem kalácsot? - kérdeztem elbámulva, mert hozzá voltam szokva, hogy mi, gyerekek nagy ünnepeken mindig kalácsot ettünk.

Kisbojtár Imre nem felelt. Elfordult, s jól láttam, két könnyű gördült ki szeméből. Megsajnáltam. Csak most jutott eszembe: igaz no, hiszen ez az Imre árva; szegénynek nincsen anyja, aki kalácsot süssön a számára. Félesztendéje temették, én is harangoztam neki.

Különös gondolatom támadt.

- Imre - szóltam biztató hangon, miközben keze után nyúltam. - Ne félj, lesz neked mit enni karácsonyra. Megmondom édesanyámnak, s az küld neked mit enni karácsonyra. Megmondom édesanyámnak, s az küld majd kalácsot, talán kolbászt is.

Szegény fiú szemében felcsillant a hála könnye. Én is annyira meg voltam hatva, hogy majdnem elpityeredtem. Vége lett az iskolának, hazaszéledtünk valamennyien. Otthon folyton azon törtem a fejemet, hogyan kellene a dolgot bevezetnem, hogy anyám bizonyosan juttasson a szegény Kisbojtár Imrének valamit. Csakhogy mindig el volt foglalva a sütéssel, főzéssel. Ha meg lett volna kis szabad ideje, akkor a szomszédasszonyok fogták le. Így múlt el az este, így a másik nap délelőtt. Egyetlen délutánom volt már csak mindössze, s ha nem teszek hamarosan, akkor aligha szomorú szívvel fekszik le az én kis pártfogoltam.

Pedig nem úgy fog lefeküdni ezen a szent estén, csak azért sem fog úgy lefeküdni. Azért vagyok az anyám fia, hogy nekem is legyen valamelyes jussom a házban.

Hanem mindannak dacára dobogott a szívem, mikor az éléskamra kulcsát elfordítottam. Lázás sietséggel dolgoztam. Felkaptam egy, csak az imént a kemencéből kikerült hatalmas dióskalácsot, lehúztam pár kolbászt a póznáról, s azzal uccu, oldalaztam az ajtón kifelé. Vissza nem néztem volna egy vak lóért. Az utcán már futni is kezdtem. Hamar kiértem a majorba. Ott tartják a béreseket a könyörületből az árvát. Előkerítettem a gyereket s az ölébe csúszttam drága terhemet.

- Nesze, Imre - mondtam kimondhatatlan boldogsággal. - Nesze, nézd, az anyám küldte.

Először hazudtam talán életemben, de lelkiismeretem nem tett miatta szemrehányást. Imre keblemre borult, s szinte zokogva mormolt valamit. Mintha azt mondta volna: ezt meg kell köszönnöm édes jó anyádnak.

Vidoran mentem haza. Félórával előbb még azon töprengtem, vajon nem látott-e valaki, de most mintha csak elfújták volna egyszerre minden skrupulusomat. Otthon még nótára is gyűjtöttem.

Nem látott senki.

Boldog egyetértésben töltöttük el a szent estét. Későre járt már az idő, mikor lefektettek; magunk is birkóztunk az álommal. Mindenáron színről-színre akartuk látni a kis Jézust, aki ma éjjel látogatja meg a jó gyermekeket, hogy mindenütt felejtessen valamit. Mert hát rakott szekérral bajos volna neki visszamennie az égbe: a lovai talán meg sem bírják felfelé. Hanem hiába, valamennyiünket elnyomott a buzgóság. Elaludtunk s édeni álmokat hoztak nekünk a fehérszárnyas kis angyalok.

Felkeltettek. Künn sötétség bámult be az ablakon, hanem a szoba világos volt, az asztal közepén hatalmas karácsonyfa állott, s arról száz gyertya szórta vakító világosságát körös-körül.

Pillanat alatt talpon voltunk s körülfogtuk a karácsonyfát. Mindjárt osztzkodni akartunk az ajándékokon, azaz legalább tudni, melyik mézes patkóhoz formálhatunk juszt.

Apánk magyarázta meg a tulajdonjogot. Mind a négy testvéremnek kidiktálta már a jussát, csak rólam nem ejtett egy fia szót.

- Hát nekem mit hozott a kis Jézus? - próbáltam figyelmét rám irányítani.

- Neked? - szólt ő komolyan. - Igen, fiam, neked is hozott valamit. Nézd, neked ezt a pálcát hozta.

Azzal felkelt, kézre fogta az asztalon nyújtózkodó hosszú nád-pálcát, megragadott a galléromnál fogva, s ütni kezdett, ütni, de rettenetesen.

Elordítottam magam ijedtemben. Hanem azért jól ki vettem édesapám minden szavát, amit mondott:

- Adok én neked, tolvaj! - hangzott a haragos kifakadás ajakáról. - Nesze a te karácsonyi ajándékok! Levásárlom azt a sok elhurcolt kolbászt a bőrödről. Tegnap hát meglestelek, most csak nem tagadod le? Vagy akár meg esküdnél hamisan, te sehonnai, imposztor, gazember?

S hogy beszéd közben hányszor suhogott a pálcá, azt csak a jó Isten tudná megmondani. Sírtam, rítam, bögttem, hogy remegtek bele a falak. Hanem atyám haragja még mindig nem volt kielégítve.

Egyszer csak nem éreztem már semmit: elájultam. Mi történt azután velem, nem tudom, csak annyira emlékszem, hogy rettenetes álmaim voltak. Álmomban is mindig verést kaptam, pedig hangos szóval könyörögtem, rimáncodtam szülőimnek. Elmondtam, hogy nem loptam én még életemben, csak tegnap, - tegnap könyörültem meg egy szegény árván, annak vittem az eleséget. Csak az egyszer bocsássanak meg, én megkeményítem szívemet és nem könyörülök meg többé soha semmiféle éhezőn.

Mire felébredtem, Jancsi bátyán ott térdepelt. Apám rettenetesen szidta.

- Te gazember te, hát miért nem tudtad előbb bevallani, hogy te voltál a tolvaj? Akkor nem verem halálra a másikat. Most esik meg a szíved rajta? Most, hogy már megkapta a magáét? Agyonverlek mindjárt téged is... No, de a másikat sem ártott. Tulajdon két szememmel láttam, hogy vitte a gazember azt az elemózsiát tegnap.

Az ajtó megnyílt. Kisbojtár Imre lépett be rajta, az árva.

Egyenesen édesanyám felé tartott, megfogta kezét s csókot nyomott reá, mondván:

- Isten fizesse meg, asszonynéni, amit tegnap nekem karácsonyra küldött.

- Mit küldtem én neked? - kérdezte anyám hűledezve.

- Hát azt a kalácsot és kolbászt, amit Pista hozott. Azt mondta, asszonynéni küldte az árvának, hogy ne kelljen kenyérral eltöltenem a karácsony ünnepét.

Jól láttam, édesanyám remegett, mint a nyárfalevél. Szemében csillogni kezdett valami; bingó lépéssel jött ágyamhoz, ölébe kapott és homlokra csókolta. S amellet alig tudta elmondani:

- Édes, kedves kis gyermekem. Te vagy az én szeretett jó fiam.

A zokogás szavát majdnem elfojtotta. ■

Domokos Mária: Almási István népzenekutató

Almási István, az erdélyi magyar népzene kutatás első számú szaktekintélye régi erdélyi református lelkészfamília sarja. Dédapja Almási Sámuel, a XIX. század neves dalgyűjtője, kinek nevét Erdélyi János *Népdalok és mondák* című kiadványából (1846–1848), valamint Bartalus István *Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye* című művének hét kötetéből (1873–1896) ismerjük.

Almási István csaknem fél évszázadon át, 1957–2004-ig tevékenykedett a Kolozsvári Folklórintézetben. Tudományos kutatóként ő vitte és képviselte – sokszor egymaga – az erdélyi magyar népzene tudomány ügyét. Tudományos munkájával párhuzamosan egyházzenei szakemberként és karvezetőként is működött, nyugdíjba vonulása után pedig az erdélyi magyar felsőfokú képzés intézményeiben vállalta a zenei folklorisztika oktatását.

Gyermekkorában kezdett hegedülni. 1951-től a kolozsvári zeneakadémia zenetanári és karvezetői szakára járt. Itt figyelt föl Jagamas János az ígéretes tehetségű diákra, és a főiskola elvégzése után maga mellé vette a Kolozsvári Folklórintézetbe. Tudnivaló, hogy a Széchenyi-díjjal kitüntetett Jagamas János a II. világháború utáni erdélyi felsőfokú zenész- és tudós képzésnek egyik legjelentősebb személyisége volt. Kodály zeneszerzés-tanítványaként Budapesten végezte tanulmányait, és egyike volt azoknak, akik Erdély felé közvetítették a népzene alapuló új magyar zeneszerzés, zene tudomány és -pedagógia szellemét. A kolozsvári zenészek és zeneszerzők színe-java Jagamas-tanítvány.

Almási István mesteréhez, Jagamas Jánoshoz és pályatársához, Kallós Zoltánhoz hasonlóan a nagy népzene gyűjtők közé tartozik. Népzenei szempontból ismeretlen vagy kevésbé feltárt partiumi és erdélyi területeken (Érmellék, Szilágyság, Lápos mente, Aranyosszék, Kis-Küküllő–Maros köze, Nyárádmente, Homoród mente, Háromszék), százharminc helységben

mintegy ötezer vokális és hangszeres dallamot gyűjtött, és ezek zömének lejegyzését is elkészítette. Innen ered a tudományos tevékenysége háttéréül szolgáló biztos néprajzi tájékozottság, rendkívüli hely- és anyagismeret.

Korai jelentős munkája a *Magyar-gerőmonostori népköltészet* című monografikus jellegű anyagközlés (Olosz Katalinnal, 1969). Magyar, román és német táncdallamok forrásértékű közreadását tartalmazza a *245 népi táncdallam* című könyve (Iosif Herțeaival, 1970). Ez utóbbi létrejöttének kalandos-szomorú történetét egy tanulmányában később leírta. Ez az írása arra figyelmeztet bennünket, hogy az erdélyi magyar tudósok és alkotóművészek teljesítményének értékeléséhez nem nélkülözhető annak a társadalmi, politikai közegnek ismerete, amelyet a Ceaușescu-éra a kisebbségi sorban élő magyaroknak jelentett. Ennek a korszaknak pokoli légkörét az erdélyi szász kisebbségnek a maga szempontjából sikerült valamennyire nemzetközi szinten is kommunikálni, az erdélyi magyar kisebbségnek viszont még nem, vagy csak kevésbé. Almási István 1951-ben indult pályájának csaknem egésze erre az embertelen, tragikusan nehéz időszakra esett.

Almási István neve a magyar népzene tudomány több alapvető művéhez, kézikönyvéhez kapcsolódik. Így ő a szerzője a román akadémiai díjjal kitüntetett *Szilágysági magyar népzene* című monográfiának (1979). E kötetet Almási „csaknem másfél évtizedes gyűjtőmunkája alapozta meg, melynek példaszzerű feldolgozásával népzenei sajátos rétegét, az alföldi és az erdélyi dialektus közt hidat alkotó szilágysági táj hagyományvilágát sikerült feltárnia” – írja a kötetet méltató Paksa Katalin.

Almásinak számos írása foglalkozik a többé-kevésbé elfelejtett Seprődi János (1874–1923) személyével, munkáival és messze sugárzó pedagógiai hatásával. Társszerzője (Benkő András és Lakatos Istvánnal) a Seprődi zenei hagyatékát feldolgozó *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése* című vaskos kötetnek (1974), de több tanulmányának is ő a témája. Elsősorban Almási érdeme annak a ténynek a tudatosítása és bizonyítása, hogy Seprődi János az erdélyi magyar népzene kutatás egyik középponti alakja. Almási tette a legtöbbit azért, hogy – mintegy utólagos igazságszol-

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Béjarat az Almásy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Kilencven éve, 1934. december 8-án született Almási István népzenekutató. Az évforduló alkalmából Domokos Mária 2013-ban, a Magyar Művészeti Akadémia honlapján megjelent írásával emlékezünk az egyetemes magyar tudományosság jeles személyiségére.

gálatásként – Seprődi az öt megillető tudománytörténeti helyre kerüljön.

Elemzési, rendszerezési és dallam-történeti kérdésekkel foglalkozó tanulmányai mellett Almási István sajtó alá rendezte, utószóval és bibliográfiával látta el Jagamas János válogatott tanulmányainak *A népzene mikrokozmoszában* című kötetét (1984).

Mindvégig nagy figyelmet szentelt az Erdéllyel kapcsolatos tudomány- és kutatástörténetnek, erről írta 1989-ben megvédett doktori disszertációját *Az erdélyi magyar népzene kutatás kezdetei* címmel.

Almási a társtudományok művelőinek állandó zenei munkatársa, könyveik zenei részének szerzője, gondozója. Erről tanúskodnak Kányádi Sándor német és jiddis népköltészetből fordított és összeállított kötetei, valamint Faragó József balladaközlései és tanulmánykötetei.

Válogatott tanulmányaiból *A népzene jegyében* címmel maga szerkesztett és adott ki egy kötetet (2009). A gyűjteményes kötet 25 írásának mintegy negyede szól a magyar népzene kutatás nagy alakjainak, Bartók Bélának, Kodály Zoltánnak, Lajtha Lászlónak erdélyi vonatkozásairól. További négy dolgozat jelentős erdélyi, vagy onnan származó kutatókat mutat be (Seprődi János, Jagamas János, Domokos Pál Péter, Sárosi Bálint). A szerző ezután az erdélyi magyar népzene olyan ke-

vessé ismert, korai forrásaival ismeret meg bennünket, mint Almási Sámuel XIX. századi hatalmas dalgyűjteménye, valamint Áprily Lajos, Bogdán János és Kocsis Lajos 1900-as évek eleji gyűjtése. Néhány elemző, összehasonlító tanulmány révén Almási tudományos műhelyébe is bepillanthatunk. Az írások sorát a Kolozsvári Folklórintézetéről szóló tanulmányos intézménytörténeti áttekintés zárja.

Arról, hogy milyen sorsa volt Almásinak ebben az intézményben, Jagamas János egyik írása tudósít félig-meddig virágnyelven, hiszen 1980-ban íródott: „Almásit [...] rendes kutatónak nevezték ki a Folklór Intézethez 1957 elején. Később bizonyos intézkedések negatívan befolyásolták népzene kutatásunkat. 1960 után az ő vállára nehezedett mindaz, aminek elvégzésére annak előtte négy kutató is kevésnek bizonyult. Csaknem két évtizeden át ebben a kényszerhelyzetben Almási derekasan helytállott. Minden nehézség ellenére – beleértve a személyit is – kitartó szorgalommal, példás ügyességgel folytatta munkáját.” (Jagamas János: *Egy lépéssel közelebb a célhoz*. Korunk, 1980/6.)

Az 1989-es politikai változások után Almási áldozatkészen vállalta az állandó utazgatás fáradalmait azért, hogy szakmai tudásával és tekintélyével segítse, emelje az (újra)induló magyar felsőfokú tanintézmények okta-

tómunkáját. Népzene tanított a Partiumi Keresztény Egyetemen (Nagyvárad), a marosvásárhelyi Színházművészeti Egyetem Zeneművészeti Karán (itt 2010-ben díszdoktori címet kapott), a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar néprajz és antropológia szakán, illetve Református Tanárképző Karán.

Magyarországi kollégái számára Almási István nélkülözhetetlen segítőtárs: úgy is, mint a külföldi magyar tudományosság kolozsvári zenei bázisa, és úgy is, mint szaklektor, opponens, vagy kuratóriumi bizottságok felkért szakértője.

A nemzetközi tudományos életbe csak 1989 után volt módja bekapcsolódni. Romániai magyarok számára ugyanis addig a külföldi konferencia-részvétel többnyire olyan feltételekhez volt kötve, amelyeknek Almási István nem felelt meg. Azóta viszont számos helyszínen és szakmai összefüggésben adta bizonyosságát megalapozott tudásának, széleskörű tájékozottságának, magas szintű, előadás- és vitaképes angol, német és román nyelvtudásának.

Almási István a maga megfontolt, csendes módján a változó, legtöbbször igen nehéz körülmények között a legmagasabb szakmai és erkölcsi igényeket kielégítő tudományos életművet hozott létre. Teljesítménye minden elismerést megérdemel. ■

A népzene ünnepe – A táncháztól a világzenéig

Művészetek Palotája – Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem, 2025. február 1.

A Műpa 2008 óta rendez meg a magyar népzene és világzene ünneplő gálát, amely ezúttal is táncházas felvezetéssel mutatja meg a két műfaj sokszínűségét. Az orosz-lányi dinasztialis cigányzenekar, a Kale Lulugyi adja meg az alaphangot az Atriumban tartott táncházzal, amire a hangversenytermi koncertet indító szabadkai Juhász zenekar felel autentikus, energikus vajdasági dalokkal. Jubileumot ünnepel az egyik legrégebbi vonószzenekar, a Dűvő, a Makám pedig Ady-dalokkal készül. Az est második felét Sőregi Anna nyitja, aki a széki gyűjtések számos arcát villantja fel. A ViGaD a legvirtuózabb szentendrei tamburazenekarként szerb eredetű dallamokat játszik, míg a gálát záró Balogh Kálmán Gypsy Cimbalom Band Básits Brankával és az ütős Mohai Szabolccsal kiegészülve pezsdít vért.

Közreműködik:

Balogh Kálmán Gypsy Cimbalom Band: Balogh Kálmán (zenekarvezető, cimbalom, ének), Bede Péter (fúvós hangszerek), Frankie Látó (hegedű, ének), György Mihály (gitár), Kovács Ferenc (trombita, hegedű, ének), Novák Csaba (nagybőgő, gitár, ének), vendégek: Básits Branka (ének), Mohai Szabolcs (ütőhangszerek)

Sőregi Anna: Sőregi Anna (ének), Gombai Tamás (hegedű), Árendás Péter (háromhúros brácsa), Havasréti Pál (cselló), Juhász Zoltán (furulya)

Dűvő: Hrúz Dénes (hegedű), Hrúz Szabolcs (hegedű), Nagy Zsolt (brácsa), Mohácsy Albert (nagybőgő), Kubinyi Júlia (ének)

Makám: Magyar Bori (ének), Krulik Zoltán (ének, gitár, zeneszerző), Kuczera Barbara (hegedű, ének), Eredics Dávid (szaxofon, ének), Boros Attila (basszusgitár), Keönch László (ütőhangszerek, ének)

ViGaD együttes: Csőke Dávid (hegedű, brácsa tambura, szaxofon), Eredics Vince (harmonika), Varga Lőrinc (bőgő), Zetelaki Dániel (tambura), Zetelaki Gáspár (tambura, darbuka)

Juhász zenekar: Juhász Gábor (hegedű, prím-tambura, ének), Juhász Gyula (brácsa, tamburakontra), Vas Endre (hegedű), Dvorácskó Szabasián (nagybőgő, ütőgardon, dob), Ölveczky Tamás (furulya, klarinét, tárogató, szaxofon, harmonika), Czutor Róbert (cimbalom)

„Legzseniálisabb s legmagyarabb tudósunk”

Herman Ottó – A Néprajzi Múzeum és az Országgyűlési Múzeum közös kiállítása

A Néprajzi Múzeum és az Országgyűlési Múzeum Herman Ottó tiszteletére rendezett közös kiállítása, mely 2024. december 13-án nyílt meg a Néprajzi Múzeumban, a polihisztor emléke előtt tiszteleg születésének százkilencvenedik és halálának száztizedik évfordulója alkalmából.

A kiállítás fő törekvése, hogy a Néprajzi Múzeumban őrzött és Herman Ottóhoz köthető közel háromezer-ötszáz darabot számláló tárgyi anyagra helyezze a fókuszot. Természetesen ezt a mennyiséget teljes egészében nem lehet bemutatni, de a tárlat egy olyan válogatást ad a kollekciónak, amely tükrözi Herman tárgy- és szemléletét, gyűjtési módszereit, múzeumban való gondolkodását. A néprajzi témákhoz mindvégig hozzákapcsolódnak a politikai pályafutásának mérföldkövei, a képviselőházban kifejtett tevékenysége, sajátos gondolkodása és beszédstílus.

Herman Ottó az ő korában még csak kibontakozóban lévő néprajz terén maradandót alkotott. Megteremtette az anyagi kultúra kutatásának alapjait, ami összefüggésbe hozható az önálló néprajzi múzeum létrejöttével. Az elsők között a halászattal kapcsolatos etnográfiai vizsgálódásai során járt be nagyobb területeket, de ugyanígy a pásztorkodás és más témák mind jobb és jobb megismerése céljából is beutazta szinte az egész Kárpát-medencét, illetve azon túlra, Norvégiába is eljutott.

Nála lesz először hangsúlyos az a fajta terepmunka, amelyet az utána jövő kutatók is elsajátítanak és alkalmaznak. Ha áttekintjük a Herman Ottóhoz köthető műtárgyakat, akkor láthatjuk, hogy egy tekintélyes része sorozat. Rá jellemző volt, hogy egy-egy

Herman Ottó vadászfelszerelésben, mellette kutyája
Budapest, 1870-es évek, ismeretlen fényképész felvétele – Néprajzi Múzeum 334224

tárgyféléből nagyobb számú változatot – ahogy ő emlegette „egy sor”-t, „egy egész sor”-t – gyűjtött be, ezekből az adott helyszínen mindent meg akart szerezni. Ezeket keresztül tovább körvonalazódik Herman néprajzi tárgy- és szemlélete is, amiből kiolvasható, hogy mi volt számára érdekes, és mit tartott érdemesnek megőrizni, múzeumba elhelyezni. A Néprajzi Múzeum archívumában fennmaradtak a gyűjtőnaplói, amelyeket az útjai során vezetett, és nemcsak írt bele, de rajzokat is készített, melyek a kiállításon is láthatóak.

A néprajzi témákhoz mindvégig hozzákapcsolódnak – ahogy Kossuth

Lajos fogalmazott – a „legzseniálisabb és legmagyarabb tudósunk” politikai pályafutásának mérföldkövei, a képviselőházban kifejtett tevékenysége, sajátos gondolkodása és beszédstílus. Továbbá, a humort sem nélkülöző időszakon kirajzolódik Herman egyedi jelleme, megjelenése és viselkedése, amelyeknek köszönhetően a korabeli karikatúristák kedvelt figurájává vált.

A kiállítás narrátoraként Mikszáth Kálmán mellett – aki szellemes karcolataiban, tudósításaiban többször írt Hermanról – végigkíséri a látogatót tanítványa, későbbi kollégája és életrajzírója, Lambrecht Kálmán is. ■

VUJICSICS 50

Zeneakadémia, 2025. január 8.

Közreműködik: Borbély Mihály (szaxofon, klarinét, tárogató, furulya, dvojnica, brácstambura), Brczán Mirosláv (csellótambura, brácstambura, ének), Eredics Áron (prímtambura, szanica, basszprímtambura, csellótambura, ének), Eredics Gábor (basszprímtambura, harmonika, karaduzen, ének), Eredics Kálmán (bőgő, derbuka, tapan, ének), Szendrődi Ferenc (prímtambura, basszprímtambura, litarka, brácstambura), Mihó Attila (hegedű, tölcserés hegedű)

„Bornemzet a magyar...”

A bor és a szőlő mint az ünnepi fogások alapanyaga

Bornemzet a magyar, ezt a legtöbb honfitársunk így gondolja. Az már kevésbé él a köztudatban, hogy a szőlő és a belőle készült nemes nedű az ételek fontos alapanyaga, kiegészítője is lehet. Néprajzos kollégám, Báti Anikó – a HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet tudományos főmunkatársa – ezúttal e témáról nyújt történeti áttekintést, egyúttal ötleteket adva a közeledő karácsonyi ünnepek menüjének megtervezéséhez. Ehhez a cikk végén én is ajánlok néhány használható receptet. Az írás az NKFIH K_22 142797 projekt keretében készült. (Juhász Katalin rovatszerkesztő)

Az ünnepek a hétköznapiakból kiemelkedő, különleges időként vannak jelen az életünkben, és ezen alkalmak fényét a hozzájuk kapcsolódó fogások is emelik. A felhasznált alapanyagokat igyekszünk úgy megválogatni, hogy az egyes fogások a bőséget, gazdagságot is megjelenítsék. Ilyenkor az ételek nem csupán táplálékként jelennek meg az asztalon, hanem többletjelentéssel is bírnak, így az egészséget, a jövőbeli jólétet is szimbolizálják.

A bor az ünnepi és hétköznapi étkezéseken egyaránt kiemelkedő szerepet kapott és kap ma is italként. A nyomtatásban megjelent, magyar nyelvű szakácskönyvekben azonban szép számmal vannak olyan fogások, melyekben a bor láthatatlanul, alapanyagként szerepel. Az évvégi ünnepekre készülődve ezen receptek alapján tekintsük át röviden az újkortól napjainkig a bor és a szőlő mint ízesítő

szerepét, jelentőségét, párhuzamban az élelmiszerválaszték formálódásával, és az ízlésirány változásával kiemelkedő étkezési alkalmaink kapcsán.

Termesztett növényeink közül kevés van, melyet a szőlőnél sokoldalúbban lehet felhasználni a konyhában, a legkülönbözőbb ételosztályokban. Borral pácolódnak, főnek húsételek, gyümölcsös levesek; ízesítője desszerteknek, salátáknak. Krémekek, öntetek, pácok kocsonyák különleges aromájú összetevője lehet a must és a mazsola. Borecet kerülhet salátákba, húsételekbe, pácokba; szőlőlevélben főzhetnek rizs-, húsgombócot, ízesíthetnek vele savanyú uborkát, díszítheti a pudingot; zöld, éretlen szőlővel savanyíthatják az ételt, de télre befőttként is el lehet tenni.

A bor sokrétű felhasználhatóságának alapját biokémiai és a fizikai tulajdonságai jelentik. Mintegy ezer vegyület együttes harmóniája adja meg egy szőlő és a belőle készült bor karakterét. A kémiai elemekből változatos szerkezetű szerves vegyületek épülnek fel, íz-, illat-, szín- és aromaanyagokat képezve, melyek évjáratonként és termőhelyenként is mások lehetnek. Ízén és aromaanyagainak hatásán túl a sütés, főzés, pácolás során a bor fajtától erősen függő savtartalmának van jelentősége. A savaknak általában fehérjeroncsoló hatása van, így például a húsk gyorsabban süthetőek, főzhetőek és könnyebben emészthetővé válnak. A vadhúsokhoz és vörös húskhoz (marha) általában vörös-, a szárnyas húskhoz fehérbort párosítanak.

A középkor végén, a kora újkor elején a magyar táplálkozáskultúra a legfelső társadalmi körökben bekapcsolódott az európai kolostori-udvari szakácsművészetbe. A táplálkozás egészében ezen évszázadokban a magasabb társadalmi rétegek konyháin kimagasló a húsételek aránya, az étkezések alkalmával szárnyasok, emlősök sora került az asztalra. A húsk változatos elkészítésében kapott teret a bor is mint főzőlé, vagy mint a páclé alkotóeleme, illetve a sülték mellé kínált mártás ízesítője. A dekoratívan főladott húsokat köret nélkül, alájuk öntött vagy melléjük kínált, kenyérszeletekre szedett mártásokkal tálalták, melyeket kanállal vagy késsel mártogatva fogyasztottak. A böjti napokon a halak tömege adta a tíz-hús fogásból álló menüsorokat.

A XVII. század végén, XVIII. század elején Közép-Európa egészében az ízlésirány változását mutatják a receptek. A középkorra jellemző savanyú íz mellett az édes/sós is előtérbe került. A társadalmi elkülönülést fejezte ki az ételválaszték a keleti fűszerekkel, az akkor még luxuscikknek számító cukor bőséges, látványos felhasználásával. A friss húsk, a vadhúsok, a halak széles választéka, a feldolgozás és a tartósítás kidolgozott volta, a felhasznált jó minőségű és nagy mennyiségű bor is mind-mind a magas konyhaművészet eredménye, a köznép konyháin csak több évszázados késéssel jelentek meg. A XVI. század végén íródott az úgynevezett *Rumpolt szakácskönyv* (képünkön). Marx Rumpolt, a mainzi érsek főszakácsának szakácskönyve *Ein new Kochbuch* címmel, 1581-ben Maj-

na-Frankfurtban jelent meg. Ezt fordította és dolgozta át Keszei János 1680-ban Bornemisza Anna erdélyi fejedelemasszonynak ajánlva, *Egy főzésről való könyv* címmel. (A könyvet Lakó Elemér tette közzé *Bornemisza Anna szakácskönyve* címmel, 1983-ban.) A Rumpolt-féle szakácskönyv kortársaként 1600 körül jelent meg *Az Erdélyi Fejedelem Udvari Főszakácsmestere, Szakács Tudomány* (közreadva: Radvánszky Béla *Régi magyar szakácskönyvek I.* Budapest, 1893), valamint a Zrínyi-udvar XVII. századi receptjei (Király Erzsébet: *Szakács mesterségnek könyvecskéje: a csáktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratos szakácskönyve és a Tótfalusi Kis Miklós által kiadott kolozsvári szakácskönyv.* Budapest, 1981) hasonlóságot mutatnak a bor ételkészítésben betöltött szerepét tekintve. A Rumpolt-szakácskönyv ételeinek jó része inkább savanyú, a bor és az ecet használata és a fűszerek a döntőek, de már megfigyelhető a lágyabb ízhatást eredményező fűszerezés jelentőségének növekedése is. A receptek rövid időbeli késéssel, fordításokban, de eljutottak a felföldi Balassa Ágnes konyhájára is (Füreder Balázs 2006: *Balassa Ágnes szakácskönyve a XVIII. század végétől.* Salgótarján).

A XVI. századi német udvarban gyöngyösi borral főtt a vaddisznó. Egy századdal később Bornemisza Anna könyve szerint Erdélyben: „Hideg éték bornyúlábú. Főzd meg fele vízben, fele borban avagy ecetben. Tégy borsot, sáfránt, gyömbért belé. Szürd le az levit, s töltsd új fazékba, s megtisztul az új fazéktul. Leszáll a sűrűje, s ha meghűl töltsd a bornyúlábokra. Hámozott mondolával és tengeriszőlővel [ribizli] hintsd meg.” A Zrínyi-udvar szakácskönyvében: „Gyömbéres lével szarvashús. Végy szép cipóbélt, főzd meg borba, lébe, verd által, mézet, sáfránt, gyömbért bele, eressz egy kis ecetet is bele, és jó ízű leszen.” „Kappan éles lével. Almát, hagymát aprón vágni, az kappan lében megfőzni, az abárolt kappannal feleereszteni, bort, ecetet, amennyi elégséges, beletölteni, egy szelet szalonnát is az iziért, borsot, sáfránt, gyömbért, szerecsendió-virágot, aki akar, lémonyát szelj bele.”

A középrétegbeliek számára íródott *Tótfalusi szakácskönyv* húsételei közül például: „Káposzta kolozsvári módon. Végy szép sós káposztát, azt szép vékonyan aprítsd meg, azonban egy fazékba egy kövér tyúkot vagy peniglen egy fél ludat kövér szalonnával forrald fel, abárold meg, és a káposztával tedd fel, borsot beléje [...] és jól főzd meg, bort is tégy belé, amennyi elég, hogy jobb ízű legyen; és amikor feladod, borsold meg.” „Téjfeles káposzta. A sós káposztát szépen megaprítván szalonnával tedd fel, és amikor megfőtt a levében, végy ki egy csuporba, amelyben a téjfel legyen, és azzal eressz fel, jól habard össze, és öntsd a káposztához a fazékba, mennél több a téjfel, annál jobb, és felforraltván add fel [...] Ha valami szép tehénhúst tehetsz belé, annál szebb és annál jobb leszen; hogy pedig jobb ízű legyen, egy pohárcska jó bort is bocsáss beléje. Kedves étke a magyaroknak.” A húsok alá tálalt mártásokban a peccsenyelevet kiegészítve jól érvényesül a bor aromája zöldegekkel vagy gyümölcsökkel, édes ízű fűszerekkel.

Rézi néni (Dolecskó Terézia 1876-ban, Szegeden megjelent) szakácskönyvében: „Fojtott marhahús. Végy egy szép darab fartöt, szurkald meg késheggyel és dudord meg kockásra vágott füstölt nyelvel és szalonnával, ekkor sózd be. Tégy azután egy lábosba friss szalonnát, karikába vágott hagymát és sárgarépát, kevés citromhéjat, egész borsot,

Koccintás – forrás: Magyar Nemzeti Múzeum

kakukkfűvet, tedd rá a húst, önts rá egy fél liter bort, kevés ecetet és vizet s hagyd jól letakarva párolni. Ha már elég puha, vedd ki a marhahúst, szedd le szírját s a gyökeret és főzeléket még tovább párold, hintsd meg egy kanál liszttel, hagyd avval pörkölni, önts rá egy csésze levest, hagyd elforrni, szürd át szitán, add meg az ízét, azután tálald föl levének egy részét. A többi mártást pedig add be egy kisebb csészében.”

A XX. század első felében és közepén kiadott, az olcsóságra nagy hangsúlyt fektető szakácskönyvekben viszont alig van már olyan alapanyag, marhahús, vadhús, melyekhez a bor nélkülözhetetlen lenne, így ezt a nemes italt felhasználó receptek száma jelentősen visszaesett (például *Vízvári Mariska szakácskönyve. Száz specialitás.* Budapest, 1914; Horváth Ilona *Szakácskönyv.* Budapest, 1955.) A húsok ízesítőjeként, a savas kémhatást a citrom, tejföl mellett egyre több receptben a mustár, citrom, illetve a paradicsom hozzáadásával érték el. A legújabb ötlet a bor savtartalmának kiváltására például a kóla felhasználása (www.nosalty.hu/recept/kolaban-sult-csulok), amely azonban teljesen más kulturális tartalmakat hordoz, mint egy magyar vörösbor.

A böjti ételek sorában is sok-sok fogásban használtak föl bort, az eddig említett húsos fogásokon kívül. A mártásokat, tejes-tojásos ételeket, leveseket is érdemes számba venni, hiszen ezen a téren jelentős a bor ízesítő szerepe a mai táplálkozáskultúránkban is. Bornemisza Anna szakácskönyvében különösen finom fogások sorakoztak, melyek későbbi gyűjteményekben is fellelhetőek: „Végy mazsolaszőlőt, mosd meg szépen, és vond fanyársacskára. Csinálj téstát borral, lisztből. Mártsd belé az mazsolaszőlőt, és rántsd meg vajban. Metéld le az nyársrúl, add fel melegben. Az megérett gerezdszőlőt is megránthatod.”

Balassa Ágnes könyvében az itáliai gyökerű régi recept: „Olasz-répából [paszternák] étel. Ha megtisztítod a répát, lábosba önts rá a bort, ha megfőtt szürd által szitán. Tejbe áztatott és kifacsart zsem-

Sült derelye vörösboros aszalt szilvával a Derelye Fesztiválon – forrás: Aldebrő Község Facebook oldala

lét tegyél közéje, egy zsemlébe három egész tojást és háromnak a sárgáját vegyél, de először írós vaját keverjél tajtékossra, s abba tedd a tojást egyenként. Ha azt jól összekeverted, tedd bele a zsemlét és a répát, elegendően cukrozd meg, süsd meg lábasban vagy tálban.” Ínyesmester szakácskönyvében (Magyar Elek: *Az Ínyesmester szakácskönyve*. Budapest, 1986) a madártej egy liter cukrozott borban fő, ezt sűríti tojássárgájával sodóvá, mint a borleveseket.

Az édes borok, aszúk alacsonyabb savtartalmuk miatt jobban társíthatók a sütemények, desszertek mellé. A vajjal, hájjal készült leveles tésztákat, olykor a réteseket is kevés borral gyúrták össze, hogy a zsír miatt ne legyen túl nehéz a fogás, ezért kerül bor a vajban kisütött fánkokba és a tepertős pogácsába is. Linzertésztában ma már nincs bor, de a libazsírral gyúrt „Ahogy tetszik tésztában” még szerepel Ínyesmesternél.

A házi kenyérsütés gyakorlatában tartósított erjesztőanyagot készítettek az ország nyugati részén, a szüreti időszakban a must tetejéről leszedett, korpával összekevert borhabból. A kenyérsütéskor készült *szőlős patkó* a gyerekeknek szánt csemege volt a Kiskunságban, melyhez a padlásra fölaggatott, megszalódott szőlőből tettek szemeket a kenyértésztából kiszakított kis darabba, és patkó alakúra formázva sütötték meg a kemence elejében.

Különleges alapanyagának tűnhet a szőlő levele, amelyet ma kevésbé hasznosítanak, a régi receptek tanúsága szerint viszont pudingot díszíthetett, ízesítettek vele savanyú uborkát, kovászos uborkát, és a balkáni gyakorlatot átvéve hústöltelékkel főétel is főhetett belőle. A zöldségek, gyümölcsök tartósításhoz éretlen szőlőszemeket használtak. A szőlőből készült termékek közül ma az egyik legdrágább az eredetvédett modenai balsamecet, amely kizárólag a régióban termelt szőlő mustjából készülhet, és tizenkét éves érlelése, redukciója után olyan koncentrált ízű, hogy pár csepp is elegendő belőle.

A bor a középkortól napjainkig megőrizte ünnepi jellegű, kiemelkedő ízesítő szerepét, nem hétköznapi alapanyagokkal társítva. Egykori és mai mesterszakácsok gyakorlata számtalan ötletet adhat a konyhatechnológia, a fűszerezés megújításához, azaz finom borok teljesíthetik ki a húsok, gyümölcsök ízét az ünnepi menüsorban.

Végül következzenek néhány recept, amelyek akár a karácsonyi menübe is bekerülhetnek.

*

Ünnepi almaleves Dánszentmiklósról

Hozzávalók: 3 dl száraz fehérbor, 10 dkg mazsola, 10 dkg cukor, 3 alma, 4 dl víz, 3 szegfűszeg, 1 kávéskanál őrölt fehérbors, 1 kávéskanál őrölt fahéj, csipetnyi só, 1 teáskanál őrölt gyömbér, 2 dl tejszín, 1 evőkanál étkezési keményítő.

Egy lábasba feltesszük melegezni a fehérbort a cukorral és a mazsolával. Közben az almákat megtisztítjuk, vékony szeletekre vágjuk, hozzáadjuk a borhoz és tíz percig forraljuk. Egy másik

edényben négy deci vízben 10 percig összeforraljuk a sót, fahéjat, szegfűszeget, fehérborsot és a gyömbért. Közben a keményítőt a tejszínnel simára keverjük. A fűszeres levet átszűrve a boros almához öntjük, behabarjuk, és pár perc múlva tálalhatjuk is. Melegen, de hidegen is nagyon finom. (Forrás: www.izorok.hu/)

*

Töltöthagyma-leves (Szoche Dolmá)

Kövi Pál „Erdélyi lakoma” című könyvéből

Hozzávalók: 6 fej nagyobbacska vöröshagyma, 30dkg darált hús, 2 csésze húsleves, 3 dl fehér bor, 2–3 dl tejföl, 1 kanál liszt, 1–2 kockacukor, 1 tojássárgája, só, citrom, csombor ízlés szerint.

A húslevest a borral feltesszük főni. Ezalatt a hagymák száraz héját leszedjük, a gyökerénél akkora szeletet levágunk, hogy a hagymának minden rétege látszódjék. Amikor felforrt a boros leves, beletesszük a hagymákat, és csak addig főzzük, hogy a hagymarétegeket a közepüktől kezdve el tudjuk egymástól választani, úgy, hogy egyben maradjanak. A hagymahordócskákat lazán megtöltjük a hússal, rátöltjük a hagymás bort, felöntjük annyi húslevesrel, hogy a hagymákat ellepje. Ízlés szerint sózzuk, és citromlével, csomborral ízesítjük. A lisztet a tojássárgával és a tejföllel csomómentesre keverjük, és ezzel behabarjuk az ételt. Tálaláskor még tehetünk a tetejére egy kanál tejfölt.

*

Sült derelye vörösboros aszalt szilvával, ahogy Aldebrőn a németek készítették

Hozzávalók: 1 kg liszt, 5 dkg élesztő, 8 dkg margarin, 2 tojás sárgája, csipetnyi só, 2 dkg cukor, 5 dl tej, 5 evőkanál tejföl. Töltelék: 50 dkg aszalt szilva, 3 dl debrői cuvée bor, szegfűszeg, fahéj, vaníliás cukor. A sütéshez étolaj.

Az aszalt szilvát a fűszerekkel ízesített vörösborban megpároljuk, és hagyjuk kihűlni. A lisztet dagasztótálba borítjuk, a tejet meglangyosítjuk. Két decit kivesszünk belőle, és ebben kevés cukorral felfuttatjuk az élesztőt.

A lisztben szétmorzsoljuk a margarint a tojások sárgájával és teáskanálnyi sóval. Beleöntjük az élesztős tejet, és elkezdjük dagasztani, közben hozzáadjuk a tejfölt, és annyi langyos tejet, hogy nem túl lágy fánktésztát kapjunk. Ezt a tálból kiborítva lisztezett deszkán is átforgatjuk, majd lelisztezve fél órán át kelesztjük. A megkelt tésztát két részletben vékonyra kisodorjuk. Hosszában kettéhajtva megjelöljük a közepét, majd az egyik oldalára kisebb evőkanálnyi tölteléseket halmozunk. Ráhajtjuk a másik oldalát. A közöket lenyomkodjuk, és derelyevágóval kiszagatjuk. Bő, jó meleg (de nem forró) olajban mindkét oldalukon aransárgára sütjük, kiszedjük, majd hűlni hagyjuk. Porcukorral megszórjuk. (Forrás: www.izorok.hu és www.aldebro.hu)

Báti Anikó

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 4 In memory of Kiss Ferenc. Henics Tamás thinks back over his 25 year friendship with the recently passed Kiss Ferenc (1954–Oct. 2024): the musician, composer, publisher, festival organizer, writer, thinker. Speaking to Kiss Feri in a letter format, Henics remembers his first contact with him in 1999 upon discovering Kiss's recording "*Nagyvárosi bujdosók*". Tamás also muses over the Héttorony Festival that Kiss founded and organized for years which celebrated music and the architecture of Makovecz Imre. He finishes by remembering one of Kiss's music projects – "*Szerelem hava*" [Month of love]: as Henich puts it, Kiss's "wondrous woman period – when he would have liked to 'write through', or 'write himself out' of his preoccupation with the finer sex". By Henics Tamás.

Page 6 New recording – Tükrös Band: *Archív* (Folk Europa, 2024). Tükrös Band was formed 38 years ago. From the beginning, this group of musicians from the urban táncház movement has been dedicated to learning and presenting authentic style traditional string music of the Carpathian Basin. Their quest has been to understand and learn in detail the characteristic repertoire and playing style of selected traditional village musicians. They have personally sought out and learned directly from the village musicians themselves and then from archive recordings. This record presents music from five regions of Transylvania reconstructed from 80, 100, 120 year old archival recordings and transcriptions. Notes by Árendás Péter.

Page 8 New Publication: Sipos János – Csáki Éva: [Turkish connections to Hungarian Culture – folk music, ethnography, language] Erdélyi Szalon, Budapest, 2024. ISBN: 9786156502285. Ethnomusicologist Sipos János and Turkologist/linguist Csáki Éva have both been doing fieldwork in the Turkic world for decades. This publication brings together several articles previously published (in English, Turkish, and Hungarian) – now all in Hungarian. The first section deals with folk music, the second section with ethnography and language. The announcement published here includes the authors' forward.

Page 15 Thoughts following the qualifying rounds for the 27th national solo folk dance competition. Included in the regulations for competing in this national competition: "...The solo folk dance competition gives [Hungary's] best folk dancers the opportunity to demonstrate not only their knowledge of a given authentic folk dance; but also their own performance style. While helping to preserve and pass on the wealth of Hungarian folk dance." Some tips on performance are

offered here for the competing dancers mainly in the form of where on the internet to look for original archive films of dances included in the competition material. Selected studies are recommended for reading, especially four articles (by Martin György, Karácsony Zoltán, Andrásfalvy Bertalan) on improvisation in Hungarian folk dance. There are also a number of quotes from informant interviews with traditional village dancers (most born between the two world wars) mainly addressing the good dancers in a village, the joy of dancing, who they inherited their dancing ability from, and learning and being inspired to dance by watching older generations and/or family members dance. By Busai Norbert.

Page 21 Székely Traditions – Part 3. Christmas and winter. Part 3 of this paper continues the survey of Transylvanian Székely folk traditions providing descriptions of customs of the Christmas week, carolling, Nativity plays, sending out the Old Year-welcoming the New Year, Epiphany, and name days through Feb 24th. By Simó Ilona.

Page 30 Interview with professional folk dancer Kakuk Pál – more than active at age 75. Born and lived in a tiny mining community in Hungary's Borsod County until the age of 13, this is also where Kakuk Pál started dancing. When his family moved to Miskolc, he continued dancing there with the Avas Ensemble. In 1967 he successfully auditioned for the Hungarian State Folk Ensemble, but then had to do his 26 months of military service, where he also danced. Over the years he has danced in/worked with many folk dance ensembles including the Hungarian State Ensemble where he was assistant to the director – Rábai Miklós. Then after Rábai's death he was witness to changes there with the incoming effects of the dance house movement. Following his retirement from the State Ensemble, he talks about his work with Forrás, Vadrózsa, Kéve, Forr-más, Tököli, Sziget, Rózse, Szederinda ensembles and also with Association of Old Dancers' Ensembles of the Carpathian Basin. He is the recipient a number of awards and of special significance for him was 2006 when he was named 'Eternal Member of the Hungarian State Folk Ensemble'. Interview by Grozdits Károly.

Page 34 Ecce Homo – a dance theatre piece based on the works and life story of Hungarian painter Munkácsy Mihály was performed by Háromszék Dance Theatre at Budapest's Palace of the Arts October 12th, 2024. Director: Tapasztó Ernő; Choreographer/co-director: Farkas Tamás. Háromszék Dance Theatre is a professional

group from Sepsiszentgyörgy/Sfântu Gheorghe, Romania, known also for their folk repertoire. The performance uses several of Munkácsy's paintings as points of departure for a series of "pictures" or scenes performed by the dancers using theatre, dance and mime to tell the story. Review by folk dancer, ethnographer, documentary filmmaker Sztanó Hédi.

Page 42 Exhibition: Herman Ottó at Budapest's Museum of Ethnography. Opening on 2024 December 13th, this exhibition brings materials from collections of the Ethnographic Museum and the Hungarian Parliamentary Museum. Herman Ottó, born 1835 in Breznóbánya/Brezno (today in Central Slovakia) – died in Budapest in 1914; was a Hungarian zoologist, ethnographer, archaeologist, and politician. A polymath recognized as a pioneer of Hungarian natural history research. The exhibition presents his collection methods, 'museum thinking', activities, unique style of speaking, and his career in Hungarian politics. In Herman Ottó's time the field of ethnography was just forming. He is known for his collection work on traditional fishing and shepherding/animal husbandry; and his collections of series of traditional objects. Included in the exhibiton are field work diaries and drawings. Announcement from the Hungarian Museum of Ethnography.

Sue Foy

folkMAGazin

2024/6, XXXI. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Busai Zsuzsanna, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1253 Budapest, Pf. 71

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatóink:

NKA Népművészet Kollégiuma

Magyar Kultúráért Alapítvány

Petőfi Kulturális Ügynökség

Hátsó borító: Karácsonyi asztal az Ipolyviski Tájházban – forrás: Ipolyviski Csemadok Facebook-csoport

20246

MAGYAR
KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap